

เอกสารประกอบการสอน วิชาศึกษา 163
ประสบการณ์วิชาชีพครู 1

- 4 S.A. 2546

โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คำนำ

ผู้เขียนได้เรียบเรียงเอกสารประกอบการสอนฉบับนี้ขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนในรายวิชา ศษ 163 ประสบการณ์วิชาชีพครู 1 (Ed 163 Professional Experience 1) ซึ่งเป็นวิชาบังคับในหมวดวิชาชีพครู ตามหลักสูตรปริญญาตรีการศึกษามัธยมศึกษา (กศ.บ.) สังกัดภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้นิสิต ชั้นปีที่ 1 มีความรู้ความเข้าใจในวิชาชีพครูเป็นพื้นฐานเบื้องต้น และเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับนิสิตก่อนที่จะออกไปศึกษาสังเกตและฝึกปฏิบัติงานในโรงเรียนเพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรงต่อไป

ดังนั้น เนื้อหาสาระของเอกสารประกอบการสอนจะครอบคลุมเนื้อหาตามหลักสูตรที่ระบุในสังเขปวิชา โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 7 บท ประมวลความรู้และแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับวิชาชีพครูพอสังเขป เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าของนิสิตเป็นเบื้องต้น ผู้เขียนหวังว่าเอกสารนี้จะเป็นประโยชน์ต่อนิสิตที่เรียนวิชานี้และผู้สนใจบ้างตามสมควร และขอขอบคุณทุกท่านที่เป็นเจ้าของความรู้ที่ผู้เขียนได้นำมาอ้างอิงไว้ ณ ที่นี้เป็นอย่างสูง

วัฒนา จุฑะพันธุ์

ศึกษา 163 ประสบการณ์วิชาชีพครู 1

ศษ 163 ประสบการณ์วิชาชีพครู 1

1 (0-2)

ED 163 Professional Experience 1

05061163

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาสังเกตธรรมชาติการเรียนรู้ของนักเรียน การจัดโรงเรียน การทำงานของครูที่โรงเรียน สร้างเสริมทัศนคติและแรงจูงใจในการเป็นครู

จุดประสงค์

1. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ
 - 1.1 สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน
 - 1.2 ธรรมชาติของนักเรียน
 - 1.3 การเรียนการสอนและการเรียนรู้ของนักเรียน
2. เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจถึงบทบาทและงานในหน้าที่ครูโดยสังเขป
3. เพื่อสร้างเสริมทัศนคติและแรงจูงใจในการเป็นครู

หัวข้อเนื้อหาวิชา

1. แนวคิดพื้นฐานในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู
2. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิชาชีพครู
3. ค่านิยมและเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครู
4. บุคลิกภาพและคุณลักษณะของครูที่ดี
5. พัฒนาการของนักเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา
6. ธรรมชาติและพฤติกรรมกรเรียนรู้ของนักเรียน
7. ระบบงานในโรงเรียนทั่วไป

กิจกรรมการเรียนการสอน

1. การบรรยาย การอธิบาย และการซักถาม
2. การศึกษาเนื้อหาบทเรียนจากเอกสารประกอบการสอน
3. การอภิปรายกลุ่มใหญ่ และกลุ่มย่อย
4. การแบ่งกลุ่มให้ไปศึกษา สังเกต และฝึกปฏิบัติงานที่โรงเรียนตามที่กำหนด
5. การเขียนบันทึกเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ศึกษา สังเกต และฝึกปฏิบัติงานแต่ละสัปดาห์ ลงในสมุดบันทึกประจำสัปดาห์
6. การเขียนรายงานสรุปผลการอภิปรายกลุ่มแต่ละครั้งเกี่ยวกับสิ่งที่ได้เรียนรู้ ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นพร้อมกับข้อเสนอแนะ
7. การศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับข่าวและบทความทางการศึกษา จำนวนตามที่คุณสอนกำหนด เขียนสรุปใส่ลงในสมุดพร้อมทั้งเสนอข้อคิดเห็นต่อข่าวนั้น หรือวิจารณ์บทความนั้นด้วย

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอน
2. หนังสือหรือตำราทั่วไปเกี่ยวกับวิชาชีพครูหรือวิชาชีพศึกษาศาสตร์
3. เอกสารอื่น ๆ ที่พิมพ์แจก

การประเมินผล

1. ความรับผิดชอบในการร่วมกิจกรรม
2. การอภิปรายและรายงานผลการปฏิบัติงาน
3. รายงานข่าวและบทความทางการศึกษา
4. บันทึกประจำสัปดาห์
5. คะแนนจากอาจารย์พี่เลี้ยงที่โรงเรียน
6. การทดสอบปลายภาคเรียน

แผนการเรียนการสอน

วิชาศึกษา 163 ประสบการณ์วิชาชีพครู 1 มีค่า 1 หน่วยกิต มีการเรียนการสอนและฝึกปฏิบัติงาน 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ตลอดภาคการเรียนเป็นจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 16 สัปดาห์ โดยมีแผนการเรียนการสอนในแต่ละสัปดาห์ ดังนี้

สัปดาห์ที่	หัวข้อ / กิจกรรม	หมายเหตุ
1	<p>การปฐมนิเทศ</p> <ul style="list-style-type: none"> - แนะนำอาจารย์ผู้สอน - ชี้แจงสังเขปรายวิชา ขอบข่าย และแนวทางการปฏิบัติงาน การประเมินผล การแบ่งกลุ่มนิสิต - อื่น ๆ 	<p>บรรยาย ชักถาม</p> <p>แจกเอกสารต่าง ๆ</p>
2	<p>ศึกษาเนื้อหาบทเรียนในเอกสารประกอบการสอน บทนำ และ บทที่ 1 มาล่วงหน้า</p> <ul style="list-style-type: none"> - แนวคิดพื้นฐานในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู - ขอบข่ายและแนวทางในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู 	<p>บรรยาย อภิปราย</p> <p>แสดงความคิดเห็น</p>
3	<p>ศึกษาเนื้อหาบทเรียนในเอกสารประกอบการสอน บทที่ 2 บทที่ 3 และบทที่ 4 มาล่วงหน้า</p> <ul style="list-style-type: none"> - บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของครู - ค่านิยมและเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครู - บุคลิกภาพและคุณลักษณะของครูที่ดี 	<p>แบ่งกลุ่มย่อยอภิปราย</p> <p>เกี่ยวกับหัวข้อที่กำหนด</p> <p>และรายงานสรุปผลการอภิปราย</p>

สัปดาห์ที่	หัวข้อ / กิจกรรม	หมายเหตุ
4	<p>ศึกษาเนื้อหาบทเรียนในเอกสารประกอบการสอน บทที่ 5 และบทที่ 6 มาล่วงหน้า</p> <ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาการของนักเรียนประถมศึกษา และ มัธยมศึกษา - ธรรมชาติและพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน 	<p>แบ่งกลุ่มย่อยอภิปราย เกี่ยวกับหัวข้อที่กำหนด และรายงานสรุปผลการ อภิปราย</p>
5	<p>ศึกษาเนื้อหาบทเรียนในเอกสารประกอบการสอน บทที่ 7 มาล่วงหน้า และนิสิตไปรายงานตัวที่โรงเรียนพบ ผู้บริหารและบุคลากรต่าง ๆ ของโรงเรียน ฟังการบรรยาย และชมโรงเรียน สิ่งที่ต้องรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - สภาพแวดล้อมสถานที่ - การบริหารงานในโรงเรียน - การจัดการเรียนการสอน - บุคลากรต่าง ๆ ในโรงเรียน - หน้าที่และความรับผิดชอบที่นิสิตได้รับ <p>มอบหมาย</p>	<p>ฟังการบรรยาย ชักถาม</p>
6-9	<p>ฝึกปฏิบัติงานที่โรงเรียนครั้งที่ 1</p> <p>กลุ่มที่ 1 ศึกษาและฝึกปฏิบัติงานในโรงเรียน ประถมศึกษา</p> <p>กลุ่มที่ 2 ศึกษาและฝึกปฏิบัติงานในโรงเรียน มัธยมศึกษา</p>	<p>ศึกษา สังเกต และ ฝึกปฏิบัติงานในหน้าที่ครู บางส่วนกับครู / อาจารย์ พี่เลี้ยง</p>
10	<p>สัมมนาฝึกงานครั้งที่ 1</p> <ul style="list-style-type: none"> - นิสิตบันทึกผลการอภิปรายกลุ่มในสมุด บันทึกประจำสัปดาห์ - บันทึกเกี่ยวกับสิ่งที่ได้เรียนรู้ ปัญหา และ ข้อเสนอแนะ 	<p>อภิปรายกลุ่ม</p>

สัปดาห์ที่	หัวข้อ / กิจกรรม	หมายเหตุ
11 – 14	ฝึกปฏิบัติงานที่โรงเรียนครั้งที่ 2 เปลี่ยนโรงเรียนและพบ ผู้บริหารโรงเรียนใหม่ กลุ่มที่ 1 ศึกษาและฝึกปฏิบัติงานในโรงเรียน มัธยมศึกษา กลุ่มที่ 2 ศึกษาและฝึกปฏิบัติงานในโรงเรียน ประถมศึกษา	ศึกษา สังเกต และ ฝึกปฏิบัติงานในหน้าที่ครู บางส่วนกับครู / อาจารย์ พี่เลี้ยง
15	สัมมนาฝึกงานครั้งที่ 2 - นิสิตบันทึกผลการอภิปรายกลุ่มในสมุด บันทึกประจำสัปดาห์ - บันทึกเกี่ยวกับสิ่งที่ได้เรียนรู้ ปัญหา และ ข้อเสนอแนะ	อภิปรายกลุ่ม
16	สอบปลายภาค	สอบข้อเขียน และส่งงานที่กำหนดให้ทำ ต่ออาจารย์ผู้สอน

หมายเหตุ : นิสิตทุกคนจะต้องไปปฏิบัติงานที่โรงเรียนอย่างน้อย 30 ชั่วโมง ตลอดภาคการเรียน โดยหาเวลาว่างไปฝึกปฏิบัติงานกับครู หรืออาจารย์พี่เลี้ยง โดยในการฝึกปฏิบัติงาน ทุกครั้งจะต้องให้ครูหรืออาจารย์พี่เลี้ยงได้บันทึก และลงชื่อกำกับในสมุดบันทึก ประจำสัปดาห์ของนิสิตด้วย

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สังเขปรายวิชา	ข
แผนการเรียนการสอน	ค
บทนำ	1
บทที่ 1	
แนวคิดพื้นฐานในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู	5
เนื้อหา	5
จุดประสงค์	5
ทักษะเกี่ยวกับครูและวิชาชีพครูในปัจจุบัน	6
การผลิตครูให้มีคุณภาพที่พึงประสงค์	8
จุดมุ่งหมายและหลักการจัดประสบการณ์วิชาชีพครู	10
ความสำคัญของการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู	11
ลักษณะและรูปแบบของการจัดประสบการณ์วิชาชีพครู	12
ความร่วมมือระหว่างบุคลากรที่เกี่ยวข้อง	15
การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู 1	16
สรุปท้ายบท	18
กิจกรรมท้ายบท	20
หนังสืออ้างอิง	21
บทที่ 2	
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิชาชีพครู	22
เนื้อหา	22
จุดประสงค์	22
ความหมายและความสำคัญของครู	23
ประเภทของครู	26
วิชาชีพครูในฐานะวิชาชีพชั้นสูง	29
ลักษณะและบทบาทที่พึงประสงค์ของครู	32
หน้าที่และความรับผิดชอบของครู	34
จรรยาบรรณของครู	36
สรุปท้ายบท	39

		หน้า
	กิจกรรมท้ายบท	40
	หนังสืออ้างอิง	41
บทที่ 3	ค่านิยมและเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครู	43
	เนื้อหา	43
	จุดประสงค์	43
	ความหมายและประเภทของค่านิยม	44
	ค่านิยมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์สำหรับครู	47
	ค่านิยมที่ดีต่อวิชาชีพครู	49
	ความหมายของเจตคติต่อวิชาชีพครู	50
	เจตคติของครูที่มีต่อวิชาชีพครู	50
	เจตคติของบุคคลทั่วไปที่มีต่อวิชาชีพครู	51
	สรุปท้ายบท	56
	กิจกรรมท้ายบท	57
	หนังสืออ้างอิง	58
บทที่ 4	บุคลิกภาพและคุณลักษณะของครูที่ดี	59
	เนื้อหา	59
	จุดประสงค์	59
	ความหมายของบุคลิกภาพ	60
	ความสำคัญของบุคลิกภาพ	61
	บุคลิกภาพพื้นฐานของความเป็นครู	62
	คุณลักษณะของครูที่ดี	68
	สมรรถภาพทางวิชาชีพครู	76
	สรุปท้ายบท	77
	กิจกรรมท้ายบท	79
	หนังสืออ้างอิง	80
บทที่ 5	พัฒนาการของนักเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา	81
	เนื้อหา	81
	จุดประสงค์	81

	หน้า
	82
	83
	84
	85
	90
	98
	99
	100
บทที่ 6	101
	101
	101
	102
	104
	105
	106
	107
	112
	114
	116
	118
	119
บทที่ 7	120
	120
	120
	121
	124
	129
	130

	หน้า
บุคลากรในระบบงานวิชาการ	132
การจัดระบบงานวิชาการของโรงเรียน	132
ขอบข่ายของงานสนับสนุนงานวิชาการ	134
บุคลากรในระบบงานสนับสนุนงานวิชาการ	137
การประเมินระบบงานในโรงเรียน	138
สรุปท้ายบท	139
กิจกรรมท้ายบท	141
หนังสืออ้างอิง	142
บรรณานุกรม	144
ภาคผนวก	
ขอบข่ายและแนวทางการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู 1	150
แนวปฏิบัติในการออกฝึกปฏิบัติงานที่โรงเรียน	153
ตัวอย่างแบบฟอร์มต่าง ๆ	158

บทนำ

การจัดการศึกษาที่มุ่งฝึกหัดผู้ที่จะประกอบอาชีพครูในประเทศของเรานั้น ได้เริ่มขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อครั้งโปรดเกล้าฯ ให้มีการเร่งรีบการขยายการศึกษาให้แก่ประชาชนให้กว้างขวางขึ้น โดยสถานศึกษานั้นมีอยู่แล้วเป็นจำนวนมาก คือ วัด และครูที่สอนก็คือพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในวัดนั่นเอง แต่ยังมีขาดครูที่เป็นฆราวาสที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะวิชาอยู่เป็นจำนวนมาก จึงได้ริเริ่มจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พุทธศักราช 2435 เพื่อผลิตครูในระดับต่างๆ เรียกว่าโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ ต่อมาการจัดการฝึกหัดครูจึงปรากฏในร่างโครงการศึกษาพุทธศักราช 2441 ซึ่งเป็นโครงการจัดการศึกษาของชาติฉบับแรก ว่ามีความจำเป็นต้องจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ขึ้นเพื่อฝึกหัดนักเรียนให้เป็นครูอาจารย์สำหรับโรงเรียนระดับต่างๆ และมีการพัฒนาอย่างมีระบบมากขึ้นในโครงการศึกษาชาติ พุทธศักราช 2450 ที่ประกาศใช้ในตอนปลายรัชสมัยของรัชกาลที่ 5

หลังจากนั้นการฝึกหัดครูมีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับจนกระทั่งถึงแผนการศึกษาพุทธศักราช 2535 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้เป็นหลักในการจัดการศึกษาของชาติ ตั้งแต่ 10 มีนาคม พุทธศักราช 2535 ซึ่งแผนการศึกษานี้เป็นแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับสุดท้ายก่อนที่ประเทศไทยจะมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ประกาศใช้เป็นกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่วันที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา คือวันที่ 19 สิงหาคม 2542 เป็นต้นไป ปัจจุบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการเพื่อจัดการศึกษาของชาติให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2435 ซึ่งเป็นปีแรกที่มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้น จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ การฝึกหัดครูได้มีวิวัฒนาการมาโดยลำดับทั้งในด้านปริมาณและด้านคุณภาพ สถาบันฝึกหัดครูได้จัดตั้งขึ้นเป็นจำนวนมาก และสังกัดอยู่ในหลายหน่วยงาน ส่วนใหญ่จะเป็นสังกัดอยู่ในกรมต่างๆของกระทรวงศึกษาธิการ เช่น กรมการฝึกหัดครู (ปัจจุบัน คือ สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ) กรมพลศึกษา กรมศิลปากร กรมอาชีวศึกษา และสถาบันราชมนฑล นอกจากนั้นยังมีสถาบันฝึกหัดครู สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยต่างๆ ได้แก่ คณะครุศาสตร์ หรือคณะศึกษาศาสตร์ ทั้งนี้เนื่องจากในระยะแรกๆ การขยายตัวในเชิงปริมาณเป็นไปอย่างรวดเร็ว จึงมีความต้องการครูเป็นจำนวนมาก อันเป็นผลมาจากการเพิ่มจำนวนประชากร และความต้องการการศึกษาของ

ประชาชนทั่วไป ประชาชนมองเห็นคุณค่าของการศึกษาจึงนิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นจำนวนมาก เมื่อมีการขยายโรงเรียนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเช่นนี้ การเพิ่มครูก็ทวีมากขึ้นไปด้วย การผลิตครูในระยะเริ่มต้นจึงไม่เพียงพอกับความต้องการของสถานศึกษา จำเป็นต้องเพิ่มสถาบันฝึกหัดครูให้มากขึ้น ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคกระจายไปทั่วประเทศ เปิดสอนหลักสูตรต่างๆตามความต้องการในขณะนั้น อาทิเช่น หลักสูตรฝึกหัดครูมูล ครูประถม ครูมัธยม ครูศึกษาธิการ ครูหัตถกรรม ครูพลศึกษา ฯลฯ เดิมสถาบันฝึกหัดครูเหล่านี้เรียกว่า โรงเรียนฝึกหัดครู ต่อมาเรียกว่า วิทยาลัยครู และปัจจุบันเรียกว่าสถาบันราชภัฏ มีทั้งสิ้น 41 แห่ง ต่อมาประเทศไทยประสบความสำเร็จในการวางแผนครอบครัว นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 3 พ.ศ. 2515-2519 เป็นต้นมา อัตราการเกิดของประชากรลดลงอย่างรวดเร็ว จำนวนนักเรียนจึงลดลงด้วย เกิดผลกระทบต่อการผลิตครูของสถาบันผลิตครูทั้งในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ และสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งเกินความต้องการเป็นอันมาก ดังนั้นนโยบายการผลิตจึงเปลี่ยนไปโดยลดปริมาณลง แต่เน้นที่คุณภาพ

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา การผลิตครูหรือการฝึกหัดครูที่กำหนดเป็นนโยบายในโครงการศึกษาชาติ หรือแผนการศึกษาแห่งชาติแต่ละฉบับจะเป็นหน้าที่ของรัฐ รัฐมีหน้าที่ในการจัดการฝึกหัดครูทุกระดับ และดำเนินการผลิตครูเอง แม้กระทั่งกำหนดมาตรฐานการคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาซึ่งในสมัยแรกก็ได้เน้นความสำคัญของการเลือกสรรผู้ที่จะมาเรียนเพื่อเตรียมตัวเป็นครูอย่างมาก โดยจะพิจารณาคัดเลือกจากผู้ที่ปฏิบัติได้ดี หรือเคยสอนมาแล้ว ถึงแม้การคัดเลือกจะไม่ได้ใช้การสอบเป็นเครื่องมือเช่นปัจจุบัน แต่ก็ได้ใช้การสังเกต การให้ทดลองสอนชั่วคราวหนึ่งเพื่อดูความถนัด ความสามารถ บุคลิกภาพ ความสนใจ และความรักที่จะเป็นครูที่แท้จริง และระหว่างเรียนก็ต้องปฏิบัติด้านการสอนไปด้วย ทั้งนี้ การพัฒนาการฝึกหัดครูจะเป็นไปตามนโยบายของรัฐตามที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ และแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติแต่ละฉบับ

หลังการปฏิรูปการศึกษาของชาติที่เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 และได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2520 เป็นหลักในการจัดการศึกษานั้น การฝึกหัดครูถือเป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างครูให้สามารถปฏิบัติตน และทำหน้าที่เป็นผู้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาการโดยรอบขึ้นในตัวผู้เรียน เป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรมในระดับที่วิญญาณจะพึงปฏิบัติได้ และมีลักษณะที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ทั้งแง่บุคลิกภาพทั่วไป ความสัมพันธ์ต่อศิษย์ และบทบาทต่อสังคม การจัดการฝึกหัดครูเป็นการ

ศึกษาระดับอุดมศึกษา แต่ถ้ามีความจำเป็นสถาบันฝึกหัดครูอาจจัดหลักสูตรในระดับที่ต่ำกว่า อุดมศึกษา เพื่อผลิตครูตามความต้องการท้องถิ่นด้วยก็ได้

ต่อมาตามแผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2535 การฝึกหัดครูเป็นการศึกษาที่มุ่ง ฝึกหัดและพัฒนาผู้ที่จะประกอบอาชีพครู และครูประจำการให้มีคุณภาพ ความรู้ ความสามารถ และทักษะในการสอน และการกระตุ้นผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ มีจิตสำนึกของความเป็นครู มีความรับผิดชอบต่อนักเรียน และเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งในด้านความประพฤติ การดำรงชีวิต ตลอดจน การรักษาภาษาและวัฒนธรรมของชาติ มีความใฝ่รู้ มุ่งมั่นพัฒนาตนเองและการสอนอย่าง สม่ำเสมอ ตลอดจนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชน การฟื้นฟู อนุรักษ์ และเสริมสร้าง สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมของท้องถิ่นและประเทศ แผนนโยบายการศึกษาด้านนี้จะเน้นการ ปฏิรูปการฝึกหัดครู และพัฒนาครูประจำการ โดยมุ่งให้เป็นการพัฒนาวิชาชีพเฉพาะ เพื่อสร้างจิต สำนึกของความเป็นครู พัฒนาความรู้ความสามารถทั้งทางวิชาชีพครู และวิชาการให้ได้มาตรฐาน และยกฐานะวิชาชีพครูให้สูงขึ้น

ปัจจุบันตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 มาตรา 81 ได้บัญญัติ ให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ เจริญพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อการ พัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู ในการนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติจึงได้ร่าง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร มีรายละเอียด ในหมวด 6 ว่าด้วยครูและบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งเมื่อมีการประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษาแล้ว กระบวนการเข้าสู่อาชีพครูจะต้องเปลี่ยนแปลงไป ผู้ที่จะเข้าสู่วิชาชีพครู จะต้องมั่นใจตนเองว่า วิชาชีพครูที่ได้ตัดสินใจเลือกนั้น เป็นวิชาชีพที่ได้ไตร่ตรอง และศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้สมบูรณ์ แล้ว เนื่องจากมีข้อบังคับของวิชาชีพครูในอนาคตไว้ว่าผู้ที่ประกอบอาชีพครู จะต้องเป็นผู้ ได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู และการจะได้รับใบอนุญาตวิชาชีพครูจะต้องสอบให้ผ่าน เกณฑ์ที่ทางคณะกรรมการผลิตครูและพัฒนาครูกำหนด นอกจากนี้มีใบอนุญาตให้ประกอบวิชาชีพ ครูแล้วผู้เข้าสู่วิชาชีพครูจะต้องให้คณะกรรมการดังกล่าวประเมินผลการประกอบอาชีพครูว่า หลัง จากการเข้าสู่วิชาชีพแล้วได้พัฒนาตามที่กำหนดไว้ประการใดหรือไม่ หากประเมินผลไม่ผ่านจะ ต้องถูกยึดใบอนุญาตประกอบอาชีพครู และดำรงตำแหน่งครูต่อไปไม่ได้

พิจารณาจากนโยบายของรัฐในการจัดการศึกษาด้านการฝึกหัดครูที่ผ่านมามีดังกล่าว เบื้องต้น จะเห็นได้ว่าผู้ที่เข้ามามีวิชาชีพครูนั้น จะต้องผ่านกระบวนการผลิตครูอย่างมีระบบ หรือ ได้รับการศึกษาและฝึกฝนอบรมทางด้านวิชาชีพครูโดยเฉพาะ ทั้งนี้เพื่อสำเร็จออกไปแล้วสามารถ ปฏิบัติหน้าที่ครูตามที่คาดหวังได้อย่างมีประสิทธิภาพ มิใช่ว่าใครก็สามารถเป็นครูได้ง่ายๆ

เหมือนแต่ก่อน แต่อย่างไรก็ดี การที่จะดำเนินการผลิตครูให้ได้คุณภาพ บรรลุตามนโยบายของรัฐ และสอดคล้องหรือสนองความต้องการของสังคมนั้น สถาบันผลิตครูจะต้องพัฒนากระบวนการผลิตครูให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การฝึกนิสิตนักศึกษาที่จะเข้าสู่อาชีพครูจะต้องปฏิบัติตามแนวนโยบายของรัฐและให้ความรู้แก่นิสิตนักศึกษาอย่างกว้างขวาง และเข้มงวดในการฝึกปฏิบัติงานของนิสิตนักศึกษา เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในวิชาชีพครูโดยละเอียด ทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การเป็นครูที่ดี และมีคุณภาพในอนาคต ดังนั้นการจัดประสบการณ์วิชาชีพครูให้กับนิสิตนักศึกษาของคณะศึกษาศาสตร์ หรือครุศาสตร์จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

บทที่ 1

แนวคิดพื้นฐานในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู

เนื้อหา

1. ทักษะเกี่ยวกับครูและวิชาชีพครูในปัจจุบัน
2. การผลิตครูให้มีคุณภาพที่พึงประสงค์
3. จุดมุ่งหมายและหลักการจัดประสบการณ์วิชาชีพครู
4. ความสำคัญของการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู
5. ลักษณะและรูปแบบของการจัดประสบการณ์วิชาชีพครู
6. ความร่วมมือระหว่างบุคลากรที่เกี่ยวข้อง
7. การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู 1

จุดประสงค์

1. เพื่อให้ผู้เรียนบอกทักษะเกี่ยวกับครูและวิชาชีพครูในปัจจุบันได้
2. เพื่อให้ผู้เรียนตระหนักและอธิบายถึงความสำคัญและความจำเป็นของการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูได้
3. เพื่อให้ผู้เรียนบอกลักษณะ และรูปแบบการจัดประสบการณ์วิชาชีพครู ในสถาบันผลิตครูทั่วไปได้

บทที่ 1

แนวคิดพื้นฐานในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู

อาชีพครูเป็นอาชีพที่สังคมทั่วไปยอมรับว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติ และถือเป็นวิชาชีพแขนงหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันจัดเป็นวิชาชีพชั้นสูงเช่นเดียวกับวิชาชีพชั้นสูงอื่น ๆ เช่น แพทย์ วิศวกร สถาปนิก ทนายความ เป็นต้น ผู้ที่มาประกอบอาชีพครูมักเป็นผู้มีความรัก ความถนัดในการเป็นครู หรือมีความศรัทธาในอาชีพครู และเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถที่จะสั่งสอนอบรม ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ หรือให้การศึกษาแก่เยาวชนของชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้ที่จะเป็นครูควรได้รับการฝึกฝนอบรมในวิชาชีพครูโดยเฉพาะ และเป็นระยะเวลายาวนานพอสมควร การจัดฝึกประสบการณ์ด้านวิชาชีพครูโดยเฉพาะให้กับนิสิตนักศึกษาศาสตร์หรือครุศาสตร์ไปพร้อม ๆ กับศึกษาวิชาการอื่น ๆ จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

ทัศนะเกี่ยวกับครูและวิชาชีพครูในปัจจุบัน

คำว่า "ครู" นี้ ราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายไว้ว่า ครูมาจากรากศัพท์ในภาษาบาลีว่า "คุรุ-คุรุ" หรือจากภาษาสันสกฤต ว่า "คุรุ" ในความหมายที่เป็นคำนามแปลว่า ผู้สั่งสอนศิษย์ หรือถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ และในความหมายที่เป็นคำวิเศษณ์ในภาษาบาลีแปลว่า หนัก สูง ส่วนในภาษาสันสกฤต แปลว่า ใหญ่ หนัก ดังนั้นหากพิจารณาตามรากศัพท์ อาจให้ความหมายของครูได้ว่า "ครู คือผู้สั่งสอนอบรมศิษย์ หรือผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ งานของครูจึงเป็นงานที่ใหญ่และหนักยิ่ง"

จากความหมายดังกล่าวนี้ทำให้นักปราชญ์ นักการศึกษา หรือผู้รู้ทั้งหลายจากอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันมีทัศนะต่อครูและให้ความหมายของคำว่าครูไว้หลากหลาย ทั้งที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันตามแนวคิดของแต่ละคน แต่ก็สอดคล้องกัน โดยทั่วไป ว่าครูคือบุคคลที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ และเกิดพัฒนาการโดยรอบขึ้นในตัวผู้เรียนสามารถเป็นผู้มีคุณธรรมในระดับที่วิญญูชนจะพึงปฏิบัติได้ เป็นผู้ให้ความรู้เป็นวิทยาทานเพื่อความเจริญของบุคคลและสังคม ดังนั้นในความรู้สึกของคนทั่วไป ครูเป็นผู้หล่อหลอมศิษย์ให้เป็นคนดีมีความรู้ความสามารถ ครูจะต้องประพฤติและปฏิบัติตนอย่างดี เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ที่จะเอาเยี่ยงอย่างครู ครูจึงได้รับฉายาว่าเป็นแม่พิมพ์ของชาติสืบมาจนถึงทุกวันนี้ ในความรู้สึกของลูกศิษย์นั้น ครูเป็นบุคคลที่ควรเคารพนับถือบูชา จึงเกิดประเพณีการไหว้ครู หรือการบูชาครู

สังคมไทย อาชีพครูจึงเป็นอาชีพที่มีเกียรติ และสังคมไทยยกย่องและนับถือครูมาช้านานแล้วว่าเป็นปูชนียบุคคล คือบุคคลที่ควรแก่การเคารพนับถือบูชานั่นเอง

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน สภาพสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาตามสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับครู แม้ความรู้สึกหรือค่านิยมของคนส่วนใหญ่จะยังถือว่าอาชีพครูเป็นอาชีพที่มีเกียรติ และยกย่องนับถือครูว่าเป็นปูชนียบุคคล หรือมีคุณธรรมน่าเชื่อถือหรือเลื่อมใส เพราะเป็นผู้ให้ความรู้เป็นวิทยาทาน ให้การอบรมสั่งสอนเยาวชนของชาติเพื่อให้เติบโตเป็นพลเมืองดีของชาติ มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนและครอบครัว ทำให้ดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

แต่ปัจจุบันความรู้สึกหรือค่านิยมเกี่ยวกับครูดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งนี้เพราะความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจและครุมีรายได้น้อยไม่เพียงพอกับรายจ่าย ทำให้ครูจำนวนไม่น้อยที่ต้องทำงานพิเศษหารายได้เพิ่มเติม เพื่อดำรงฐานะแห่งความเป็นครูของตน ทำให้งานสอนในหน้าที่ครูเป็นงานที่มีความสำคัญของลงมา ความสนใจที่มีต่อนักเรียนก็ลดน้อยลง ทำให้คุณภาพการเรียนการสอนรวมทั้งความสัมพันธ์และความเข้าใจระหว่างครูกับลูกศิษย์ลดน้อยและเสื่อมถอยลงอีกด้วย ครูบางคนก็มีความประพฤติไม่เหมาะสมกับความเป็นครู อันทำให้เกิดความเสื่อมเสียชื่อเสียงทั้งต่อตนเองและต่อเพื่อนร่วมอาชีพดังที่เป็นข่าวอยู่เสมอ นอกจากนั้นครูบางคนก็ไม่มีประสิทธิภาพทางการสอน ขาดความรู้และทักษะในการถ่ายทอดความรู้ จึงทำให้บทบาทและฐานะของครูในปัจจุบันตกต่ำลงอย่างมาก

ครูได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในด้านคุณภาพ คุณธรรม และจริยธรรมอยู่เสมอ ทำให้เกิดทัศนคติต่อครูในแง่ลบมากขึ้นว่า "ใครจะมาเป็นครูก็ได้" หรือ "จบอะไรมาไม่มีงานทำเป็นครูก็ได้" หรือ "มีความรู้แค่หางอึ่งก็มาเป็นครูได้สบายมาก" เหล่านี้เป็นต้น ทั้งนี้แม้แต่คนดีมีฝีมือที่สำเร็จจากสถาบันผลิตครูโดยตรงก็ยังมีความคิด หรือทัศนคติที่ไม่อยากเป็นครู เพราะเห็นว่าวิชาชีพครูไม่ก้าวหน้าทั้งในหน้าที่การงานและเงินเดือนน้อย ทั้งที่วิชาชีพครูเป็นวิชาชีพที่ต้องมีความรับผิดชอบสูงต่อเยาวชนของชาติในอนาคต ด้วยเหตุนี้จึงเป็นโอกาสของผู้ที่ไม่มีความตั้งใจจะเป็นครู และได้มีความรู้ความสามารถที่จะเป็นครูเข้าสู่วิชาชีพนี้ได้โดยง่าย (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภาม.ป.ป: 7)

อย่างไรก็ตามอาชีพครูก็ยังถือว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติ และได้รับความสนใจจากชุมชนในการที่จะพัฒนาคุณภาพของครู เพราะถือว่าครูเป็นกำลังสำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ ข้อคิดเห็น คำวิพากษ์วิจารณ์ และข้อเสนอแนะนานาประการเกี่ยวกับตัวครู และงานของครูล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นถึงความสนใจ และให้ความสำคัญในการที่จะพัฒนาคุณภาพของครู โดยเน้นที่

กระบวนการผลิตครูให้มีคุณภาพ พร้อมกับมีความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวางว่าผู้ที่ประกอบอาชีพครูได้นั้น ควรจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมในวิชาชีพมาโดยเฉพาะ มิใช่ใครก็เป็นครูได้อย่างเช่นแต่ก่อน

การที่จะให้ครูหรือบุคคลที่จะเป็นผู้แบกภาระในการอบรมบ่มนิสัยประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และเป็นแบบพิมพ์ที่ดีของนักเรียนนั้น ครูสภาอันเป็นสถาบันวิชาชีพของครูโดยตรง มีหน้าที่อยู่ประการหนึ่งในการให้และเสริมสร้างความรู้ความสามารถแก่ครูเพื่อควมมีคุณภาพและประสิทธิภาพของครู ได้มองเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาด้านนี้ได้ก็ด้วยการยกระดับมาตรฐานวิชาชีพครูให้สูงขึ้น อันจะนำมาซึ่งการยอมรับนับถือแก่บุคคลทั้งในวงการวิชาชีพครูและวิชาชีพอื่นๆด้วย ปัจจุบันจึงได้มีความพยายามที่จะดำเนินการออกกฎหมายควบคุมมาตรฐานวิชาชีพครู ด้วยการออกใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูให้กับผู้ที่มีคุณสมบัติหรือสอบเทียบมาตรฐานวิชาชีพครูได้ตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูที่ครูสภากำหนดเท่านั้น การผลักดันในเรื่องนี้มีผลทำให้เกิดความตื่นตัวแก่สถาบันผู้ผลิตครูหรือวงการฝึกหัดครูได้พัฒนาปรับปรุงกระบวนการผลิตครูให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

การผลิตครูให้มีคุณภาพที่พึงประสงค์

กระบวนการผลิตครูให้มีคุณภาพนั้นขึ้นอยู่กับหลักสูตร ซึ่งเป็นสื่อกลางที่สำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อฝึกอบรมนิสิตนักศึกษาครูให้เป็นครูที่ดีในอนาคต โดยทั่วไปเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตรการฝึกหัดครู หรือในหลักสูตรด้านศึกษาศาสตร์และครุศาสตร์ในปัจจุบัน แยกออกให้เห็นได้เป็น 2 ลักษณะ คือด้านทฤษฎีและด้านปฏิบัติ ซึ่งความจริงนั้นทั้งสองด้านนี้จะต้องสอดคล้องควบคู่กันไปตลอดเวลา แต่ถ้ามองอย่างกว้างกิจกรรมทั้งด้านทฤษฎี และด้านปฏิบัติ ในหลักสูตรจะเป็นการพัฒนาประสบการณ์ทางวิชาชีพครู ให้กับนิสิตนักศึกษาครูทั้งสิ้น การเรียนวิชาทางด้านหลักการศึกษา หลักการสอนและหลักจิตวิทยานั้นเป็นการให้ประสบการณ์ทางวิชาชีพโดยตรง แต่ส่วนใหญ่เป็นความรู้ด้านทฤษฎี ฉะนั้นเพื่อให้กระบวนการผลิตครูนั้นมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จะต้องนำเอาทฤษฎีในวิชาการดังกล่าวมาฝึกนิสิตนักศึกษาครูในรูปปฏิบัติให้เกิดการสอดคล้องกับทฤษฎีควบคู่กันไปตลอดเวลาด้วย

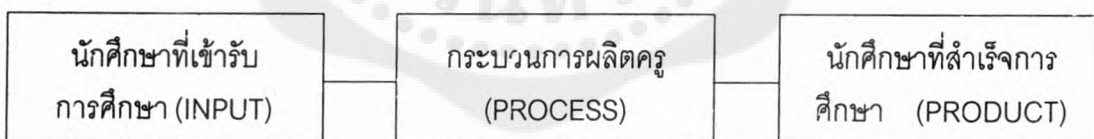
การผลิตครูจะมีคุณภาพหรือไม่มีคุณภาพนั้นขึ้นอยู่กับกระบวนการผลิตครูเป็นสำคัญ ทั้งนี้กระบวนการผลิตครูให้มีคุณภาพที่พึงประสงค์นั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 3 ประการ (กรมการฝึกหัดครู 2530 : 3 - 4) คือ

1. **นิสิตนักศึกษาที่เข้ารับการศึกษา (Input)** เป็นนิสิตนักศึกษาที่ผ่านการคัดเลือกหรือผ่านการสอบคัดเลือกเข้าศึกษา ซึ่งมีความแตกต่างกันที่สำคัญประการหนึ่งคือ ความศรัทธาในอาชีพครู โดยนิสิตนักศึกษาส่วนหนึ่งหรือส่วนน้อยอาจจะมีศรัทธาในอาชีพครูมาก่อน ซึ่งจะเป็นผลต่อการเสริมสร้างให้มีคุณภาพของการปฏิบัติงานในหน้าที่ครู แต่นิสิตนักศึกษาอีกส่วนหนึ่งหรือส่วนใหญ่อาจจะไม่มีความศรัทธาในอาชีพครูมาก่อน ซึ่งจำเป็นจะต้องปลูกฝังให้มีความศรัทธาในอาชีพครู และเสริมสร้างให้มีคุณภาพของการปฏิบัติงานในหน้าที่ครูต่อไปจึงเป็นภาระอันหนักยิ่งของหน่วยงานที่มีหน้าที่ผลิตครูจะต้องหาวิธีการ และดำเนินการผลิตครูให้มีคุณภาพที่พึงประสงค์ให้ได้

2. **กระบวนการผลิตครู (Process)** เป็นการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตร ซึ่งจะต้องมีการประสานทางด้านทฤษฎี และทางด้านปฏิบัติให้สอดคล้องควบคู่กันไป โดยคำนึงถึงผลของการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพที่พึงประสงค์

3. **นิสิตนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษา (Product)** เป็นนิสิตนักศึกษาที่มีความศรัทธาในอาชีพครูที่แท้จริง และมีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานหน้าที่ครูได้อย่างมีประสิทธิภาพหรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นที่น่าพึงพอใจแก่หน่วยงานผู้ใช้ครู และเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไปด้วย

สรุปแผนภูมิองค์ประกอบของกระบวนการผลิตครู

พิจารณาจากองค์ประกอบทั้ง 3 ประการ จะพบว่าการผลิตครูจะมีคุณภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับกระบวนการผลิตครูนั่นเอง การจัดประสบการณ์วิชาชีพรูหรือวิชาศึกษาศาสตร์ให้กับผู้เข้าศึกษาในกระบวนการผลิตครูจึงเป็นกระบวนการหลักหรือเป็นหัวใจของกระบวนการผลิตครู เพราะเป็นกระบวนการภาคปฏิบัติที่จะช่วยเสริมสร้างคุณภาพของการผลิตครูให้มีความสามารถในการปฏิบัติงานหน้าที่ครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ มิใช่การผลิตนักวิชาการครูให้มีความรู้ความสามารถเฉพาะทางด้านทฤษฎีเท่านั้น

จุดมุ่งหมายและหลักการจัดประสบการณ์วิชาชีพครู

เท่าที่ผ่านมาการผลิตครูของสถาบันฝึกหัดครูยังไม่ได้มาตรฐาน ทั้งนี้เพราะรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนการสอน การฝึกปฏิบัติการ และหลักสูตรของการผลิตครูยังขาดคุณภาพและประสิทธิภาพ โดยที่กระบวนการเรียนการสอนในสถาบันฝึกหัดครูส่วนใหญ่เน้นภาคทฤษฎีมากกว่าภาคปฏิบัติ เป็นผลให้ผู้จบการศึกษาไม่มีคุณภาพเท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นฐานความรู้ในวิชาที่ใช้สอน และสมรรถภาพการสอน ยังอยู่ในระดับต่ำ นอกจากนี้ยังมีศรัทธา อุดมการณ์ และเจตคติต่อวิชาชีพครูในระดับต่ำ เมื่อจบการศึกษาไปแล้วก็ไม่ประกอบอาชีพครู ไม่ยอมไปสอนในชนบท และไม่นำวิธีสอนที่ได้รับการฝึกฝนมาใช้ในการปฏิบัติงานจริง ผลเสียเหล่านี้ นอกจากจะเป็นการสูญเสียของการลงทุนในการศึกษาของชาติแล้ว ยังทำให้ศรัทธาของประชาชนต่อระบบการฝึกหัดครูเสื่อมลงด้วย (แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 5) (พ.ศ. 2525-2529 : 109)

ดังนั้นในช่วงประกาศใช้แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติระยะที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) จึงได้มุ่งแก้ปัญหาข้างต้นโดยตั้งความหวังว่า จะต้องทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาทางครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์มีสมรรถภาพและจิตใจที่มุ่งมั่นแน่วแน่ในการปฏิบัติงานครู ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนและสังคมอย่างแท้จริง ตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน ความคาดหวังนี้ได้ทำให้สถาบันผลิตครูเร่งพัฒนาคิดค้นและทดลองหารูปแบบการจัดหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูให้มากขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายและหลักการจัดดังนี้

ก. จุดหมายของการจัดประสบการณ์วิชาชีพครู

การจัดประสบการณ์วิชาชีพครูหรือวิชาชีพศึกษาศาสตร์ให้กับผู้เรียนเข้าศึกษานั้น ก็เพื่อให้มีความศรัทธาในวิชาชีพครูอย่างแท้จริง ให้มีความรู้และความสามารถในการปฏิบัติงานหน้าที่ของครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ และให้เป็นที่ยังพอใจแก่หน่วยงานผู้ใช้ครูด้วย กระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูจึงมุ่งเน้นจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่จะเสริมสร้างคุณภาพของการผลิตครูที่พึงประสงค์ โดยมุ่งเน้นให้นิสิตนักศึกษาที่มีสมรรถภาพทั้ง 3 ด้าน (กรมการฝึกหัดครู 2530 : 4 - 5) คือ

1. สมรรถภาพทางด้านความรู้ เป็นความสามารถของนิสิตนักศึกษาครูทางด้านความรู้ในเนื้อหาวิชาที่จะนำไปใช้ในการสอนโดยตรง ความรู้ในวิชาชีพครูที่จะใช้เป็นพื้นฐานในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และความรู้รอบอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่ของครู

2. **สมรรถภาพทางด้านเทคนิควิธี** เป็นความสามารถของนิสิตนักศึกษาครูในการนำความรู้ไปปฏิบัติงานในหน้าที่ของครูทั้งทางด้านงานสอน งานกิจการนักเรียน งานแนะแนว งานธุรการ งานพัฒนาตน และพัฒนาสังคม

3. **สมรรถภาพทางด้านคุณลักษณะ** เป็นความสามารถของนิสิตนักศึกษาครูในการพัฒนาตนให้ตั้งมั่นในคุณธรรม จริยธรรม มีความรัก ความศรัทธาในอาชีพครู มีความตระหนักในคุณค่าของการดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติ และให้มีจิตสำนึกในการพัฒนาสังคมหรือชุมชน

ข. หลักการจัดประสบการณ์วิชาชีพครู

เพื่อให้บัณฑิตศึกษามีสมรรถภาพทั้งสามด้านดังกล่าว กระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูจะต้องเป็นแผนงานที่มีอยู่ในกระบวนการใช้หลักสูตรอย่างต่อเนื่องกันตลอดเวลา มีการบูรณาการทั้งหลักการและการปฏิบัติงานของวิชาชีพครูทุกด้าน ต้องมีการประสานงานทั้งด้านการบริหาร และจัดกระบวนการเรียนการสอนและบุคลากรเกี่ยวข้อง ที่สอดคล้องกันและที่มุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน กระบวนการจัดประสบการณ์ทางวิชาชีพครูจึงยึดหลักการดังนี้ (กรมการฝึกหัดครู 2530 : 7)

1. มุ่งประสานการเรียนรู้ทางภาคทฤษฎีและทางภาคปฏิบัติให้ควบคู่กันตลอดเวลา
2. มุ่งฝึกปฏิบัติและหาประสบการณ์ในสถานการณ์จริงให้มากที่สุด
3. มุ่งสร้างความคุ้นเคยและฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่องกันตลอดหลักสูตร
4. มุ่งจัดประสบการณ์วิชาชีพครูหลายลักษณะเพื่อพัฒนาสมรรถภาพของนิสิตนักศึกษาครูให้สมบูรณ์ครบถ้วนมากที่สุด
5. มุ่งประสานงานระหว่างหน่วยงานผู้ผลิตและหน่วยงานผู้ใช้ครู ได้ร่วมมือกันฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูเพื่อให้ได้ครูใหม่ที่มีคุณภาพ

ความสำคัญของการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู

การจัดฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูถือเป็นกระบวนการหลักหรือเป็นหัวใจของกระบวนการผลิตครู และมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นกระบวนการภาคปฏิบัติที่จะช่วยสร้างเสริมคุณภาพของการผลิตครูที่พึงประสงค์ได้อย่างชัดเจน ดังนี้

1. ช่วยให้นิสิตนักศึกษาครูได้ฝึกปฏิบัติควบคู่ไปกับการเรียนรู้ทฤษฎี ทั้งในด้านเนื้อหาสาระและเทคนิควิธีต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา จนเกิดความเข้าใจและความคล่องตัวในการปฏิบัติงานในหน้าที่ครู เป็นการเรียนรู้โดยการกระทำ
2. ช่วยให้นิสิตนักศึกษาเกิดความมั่นใจ มีความคุ้นเคยและมีการพัฒนาตนให้เข้ากับการปฏิบัติในหน้าที่ครูได้อย่างรวดเร็ว
3. ช่วยให้นิสิตนักศึกษาครูได้ฝึกปฏิบัติทั้งในส่วนของรายวิชาในกลุ่มวิชาชีพครู และในส่วนที่ปฏิบัติงานในหน้าที่ครูโดยตรงอย่างสม่ำเสมอจนเกิดความคุ้นเคยและนำไปปฏิบัติได้อย่างดี
4. ช่วยให้นิสิตนักศึกษาครูได้ฝึกปฏิบัติในกิจกรรมที่เสริมสร้างให้เกิดความรักและความศรัทธาในวิชาชีพครู รวมทั้งได้ฝึกปฏิบัติในกิจกรรมที่เสริมสร้างคุณลักษณะของความเป็นครู ซึ่งจะได้ยึดเป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้องและให้เป็นแบบอย่างที่ดี
5. ช่วยให้นิสิตนักศึกษาครูได้พัฒนาตนเองไปที่ละน้อย จากการฝึกทำทั้งในสถานการณ์จริงและในสถานการณ์จำลอง จนเกิดความมั่นใจตนเองที่จะปฏิบัติงานในหน้าที่ครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ
6. ช่วยให้นิสิตนักศึกษาครูได้พัฒนาตนเองและฝึกปฏิบัติงานในหน้าที่ครูกับหน่วยงานของผู้ใช้ครูโดยตรงจึงทำให้เกิดการประสานสัมพันธ์ในงานผลิตครูให้ทันกับงานของผู้ใช้ครูได้เป็นอย่างดี

ลักษณะและรูปแบบของการจัดประสบการณ์วิชาชีพครู

การจัดประสบการณ์วิชาชีพครูในสถาบันผลิตครูทั่วไป ทั้งในประเทศและต่างประเทศจะมีลักษณะการจัดแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะดังนี้ คือ

1. การจัดประสบการณ์วิชาชีพครูเต็มเวลา คือการจัดให้นิสิตนักศึกษาได้มีการฝึกภาคปฏิบัติในสถานการณ์จริงที่โรงเรียนฝึกปฏิบัติ โดยใช้เวลาต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลาหนึ่ง เช่น 1 สัปดาห์ 2 สัปดาห์ 4 สัปดาห์ ครึ่งภาคเรียนหรือเต็มภาคเรียน ทั้งนี้ เพื่อให้นิสิตนักศึกษาครูได้มีเวลานานพอที่จะหาประสบการณ์ในสถานการณ์จริง ซึ่งจะช่วยให้การผลิตครูมีคุณภาพ และคุณลักษณะที่เหมาะสม โดยมีขั้นตอนการจัดตลอดหลักสูตรเป็น 4 ขั้นตอน คือ

- 1.1 การศึกษาและสังเกต เป็นประสบการณ์วิชาชีพครูที่จัดให้นิสิตนักศึกษาครูได้ไปศึกษาและสังเกตงานในหน้าที่ครูตามสภาพที่เป็นจริงในโรงเรียนประถมศึกษาหรือโรงเรียนมัธยมอย่างต่อเนื่องกันเต็มเวลาในปีการศึกษาแรก

- 1.2 การเป็นผู้ช่วยครู เป็นประสบการณ์วิชาชีพครูที่จัดให้นิสิตนักศึกษาได้มีการฝึก โดยร่วมปฏิบัติงานในหน้าที่ครูกับครูหรืออาจารย์พี่เลี้ยงในโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อให้ นิสิตนักศึกษาครูได้เรียนรู้งานในหน้าที่ครู และเกิดความเข้าใจสภาพที่เป็นจริง ของงานในโรงเรียน ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและ สัมพันธ์กับความเป็นจริง
- 1.3 การทดลองสอน เป็นขั้นตอนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูเต็มเวลาต่อเนื่อง จากการเป็นผู้ช่วยครู ในขั้นตอนนี้ นิสิตนักศึกษาครูจะได้นำหลักการและวิธีการ ที่ได้เรียนรู้ในรายวิชาวิธีสอนไปทดลองปฏิบัติในสถานการณ์จำลอง หรือสถานการณ์ จริงในโรงเรียน
- 1.4 การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูเต็มรูป เป็นการฝึกปฏิบัติงานในหน้าที่ครูทุก อย่างเสมือนเป็นครูประจำการคนหนึ่ง งานที่ฝึกปฏิบัติได้แก่การสอน งานธุรการ ในชั้นเรียน งานแนะแนว งานกิจการนักเรียน งานพัฒนาโรงเรียนและชุมชน และงานพัฒนาตนเอง เป็นการพัฒนาสมรรถภาพทั้ง 3 ด้าน คือ สมรรถภาพ ด้านความรู้ ด้านเทคนิควิธี และด้านคุณลักษณะ นิสิตนักศึกษาครูจะมีโอกาส บูรณาการประสบการณ์ทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติที่ได้รับมาก่อนแล้ว ตาม ความเหมาะสมกับสภาพของโรงเรียน การฝึกประสบการณ์วิชาชีพในขั้นตอนนี้ เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการฝึกประสบการณ์ทางวิชาชีพครูเต็มเวลา ซึ่งอาจจะ เป็นการฝึกในโรงเรียนทั่วไป โรงเรียนสาธิตของสถาบันผลิตครู โรงเรียนในชุมชน หรือในชุมชนแออัดตามความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม
- 1.5 การจัดประสบการณ์วิชาชีพครูบางเวลา คือการจัดให้นิสิตนักศึกษาครูได้ ศึกษาภาคปฏิบัติควบคู่ภาคทฤษฎีของรายวิชาต่างๆ ในกลุ่มวิชาชีพครูเป็นบาง เวลา ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัย และหาประสบการณ์ ในสถานการณ์จริงให้มากที่สุด ซึ่งไม่จำเป็นต้องใช้เวลาต่อเนื่องกันในช่วงใด ช่วงหนึ่งอย่างยาวนาน ดังนั้น การกำหนดเวลาในการศึกษาภาคปฏิบัติ อาจใช้เวลาเพียง 1 วัน ครึ่งวัน หรือบางชั่วโมงก็ได้ ตามความเหมาะสมของกิจ กรรมภาคปฏิบัตินั้นๆ หรืออาจจะฝึกทักษะต่างๆเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของครู ภายในสถาบันการผลิตครูนั่นเองก็ได้

2. การจัดประสบการณ์วิชาชีพครูเสริม คือการจัดกิจกรรมหรือโครงการเสริมสมรรถ ภาพทางด้านความรู้ เทคนิควิธี และคุณลักษณะ ให้แก่นิสิตนักศึกษาครูได้มีประสบการณ์ในหน้าที่ครู

อย่างกว้างขวางเพิ่มขึ้น โดยจัดเป็นกิจกรรมหรือโครงการที่นิสิตนักศึกษาเข้าร่วมทั้งบังคับและไม่บังคับ

การจัดประสบการณ์วิชาชีพครูเสริมทางด้านความรู้เป็นการจัดประสบการณ์วิชาชีพครูที่เสริมสมรรถภาพของนิสิตนักศึกษาครูเกี่ยวกับความรู้ในเนื้อหาวิชาที่จะนำไปใช้ในการสอนโดยตรง ความรู้ในวิชาชีพครูที่ใช้เป็นพื้นฐานในการจัดกิจกรรมของการเรียนการสอน และความรอบรู้อื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่ของครู

การจัดประสบการณ์วิชาชีพครูเสริมทางด้านเทคนิควิธีเป็นการจัดประสบการณ์วิชาชีพครูเสริมสมรรถภาพของนิสิตนักศึกษาครูเกี่ยวกับการนำความรู้ไปปฏิบัติงานในหน้าที่ของครูทั้งทางด้านงานสอน งานกิจการนักเรียน งานแนะแนว งานธุรการ งานพัฒนาตนเอง และงานพัฒนาสังคม

การจัดประสบการณ์วิชาชีพครูเสริมทางด้านคุณลักษณะเป็นการจัดประสบการณ์วิชาชีพครูที่เสริมสมรรถภาพของนิสิตนักศึกษาครูเกี่ยวกับการพัฒนาตนให้ตั้งมั่นในคุณธรรมจริยธรรม มีความรักความศรัทธาในอาชีพครู มีความตระหนักในคุณค่าของการดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติ และให้มีจิตสำนึกในการพัฒนาสังคมหรือชุมชน

ปัจจุบันนี้สถาบันผลิตครูแต่ละแห่งต่างก็ได้ปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักสูตรด้านการฝึกหัดครูให้มีรายวิชาที่เน้นการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 ถึงปีที่ 3 เพื่อเป็นการเตรียมประสบการณ์วิชาชีพครูให้กับนิสิตนักศึกษาก่อนออกฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูภาคปฏิบัติจริง หรือก่อนออกฝึกสอนในชั้นปีที่ 4 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของการศึกษาตามหลักสูตร โดยมีรูปแบบและลักษณะของกิจกรรมหรืองานที่จะต้องฝึกปฏิบัติแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมและความเหมาะสมของแต่ละสถาบัน แม้รูปแบบของแต่ละสถาบันจะแตกต่างกัน แต่ก็มีเป้าหมายคล้ายกันคือ มีเป้าหมายให้บัณฑิตศึกษาศาสตร์หรือครุศาสตร์เป็นผู้มีสมรรถภาพ สามารถประกอบวิชาชีพอย่างมีประสิทธิภาพและด้วยใจรัก บางสถาบันมีหลายวิทยาเขตจะมีรูปแบบเป็นแนวเดียวกัน แต่ลักษณะของกิจกรรมหรืองานที่จะต้องฝึกปฏิบัติอาจจะแตกต่างกันบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของแต่ละแห่ง

ตัวอย่างเช่นในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ซึ่งมีหลายวิทยาเขต) ได้กำหนดให้นิสิตนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูตามหลักสูตรคณะศึกษาศาสตร์ในรายวิชาดังนี้

1. ศษ 163 ประสพการณวิชาชีพอครู 1 1(2) หน่วยกิต
ศึกษาสังเกตธรรมชาติการเรียนรู้ของนักเรียน การจัดโรงเรียน การทำงานของครูที่โรงเรียน สร้างเสริมทัศนคติและแรงจูงใจในการเป็นครู
2. ศษ 263 ประสพการณวิชาชีพอครู 2 1(2) หน่วยกิต
ศึกษาสังเกตการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน การเตรียมและใช้สื่อการเรียนการสอน ฝึกการตรวจแบบฝึกหัด และฝึกการสอนเด็กเป็นรายบุคคล
3. ศษ 363 ประสพการณวิชาชีพอครู 3 1(2) หน่วยกิต
เตรียมบทเรียนสั้น ๆ และทดลองสอน ช่วยงานธุรการทั่วไปของชั้นเรียน รวมทั้งงานบริการของโรงเรียน (รายวิชานี้จัดให้สัมพันธ์กับวิชา ศษ 361 วิธีสอนทั่วไป)
4. ศษ 463 การฝึกสอน และ/หรือ ฝึกงาน 6 (12) หน่วยกิต
นิสิตทำการฝึกสอน และ/หรือ ฝึกงาน โดยได้รับการนิเทศจากอาจารย์นิเทศก์ และอาจารย์พี่เลี้ยง มีการสัมมนา ก่อน ระหว่าง และหลังการฝึกสอนและ/หรือ ฝึกงาน

ความร่วมมือระหว่างบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

อนึ่ง การจัดประสพการณวิชาชีพอครู จะมีประสิทธิภาพบรรลุผลตามจุดประสงค์ และสามารถผลิตครูที่มีคุณภาพที่พึงประสงค์ได้นั้น จำเป็นจะต้องได้รับความร่วมมือและช่วยเหลืออย่างจริงจังจากหลายฝ่าย นอกจากหน่วยงานผู้ใช้ครูหรือโรงเรียนที่รับนิสิตนักศึกษาเข้าฝึกประสพการณวิชาชีพอครูภาคปฏิบัติแล้ว ก็ยังมีอาจารย์นิเทศก์จากวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย และอาจารย์พี่เลี้ยงจากทางโรงเรียน ซึ่งจะมีบทบาทหรือหน้าที่ที่สำคัญยิ่งในการฝึกประสพการณวิชาชีพอครู ความร่วมมือระหว่างบุคลากรที่เกี่ยวข้องจึงสำคัญยิ่ง

อาจารย์นิเทศก์จะมีบทบาทและหน้าที่ดังนี้ คือ

1. ติดต่อประสานงานกับโรงเรียนฝึกประสพการณวิชาชีพอครูและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดส่งนิสิตนักศึกษาไปฝึกปฏิบัติงาน
2. เป็นผู้ประสานงานระหว่างมหาวิทยาลัยกับอาจารย์พี่เลี้ยง อาจารย์ผู้ประสานงานของโรงเรียน ตลอดจนผู้บริหารโรงเรียน และบุคลากรอื่นที่เกี่ยวข้องในทุกเรื่อง
3. ชี้แจงนโยบายและข้อสงสัยเกี่ยวกับการฝึกประสพการณวิชาชีพ ให้ผู้เกี่ยวข้องในโรงเรียนทราบเมื่อมีข้อสงสัย
4. แนะนำระเบียบปฏิบัติและวินัยครูให้กับนิสิตนักศึกษาครู

5. ให้คำแนะนำช่วยเหลือนิสิตนักศึกษาครูในด้านการสอน การปกครองชั้น การจัดห้องเรียน การจัดกิจกรรม ฯลฯ
6. สังเกตการสอน การปฏิบัติงาน ช่วยเหลือให้คำแนะนำแก้ไขข้อบกพร่องในการสอน หรือการปฏิบัติงานของนิสิตนักศึกษาครู
7. แนะนำนิสิตนักศึกษาครูเกี่ยวกับการจัดหา จัดทำ และการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน ตลอดจนแหล่งวิทยาการ
8. ตรวจ แนะนำ เกี่ยวกับการทำโครงการสอนและบันทึกการสอน
9. ดูแลความประพฤติ การแต่งกาย ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำช่วยเหลือแก้ปัญหาในการฝึกสอนฝึกงานของนิสิตนักศึกษาครู
10. พิจารณาประเมินผลงานของนิสิตนักศึกษาครูในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู

อาจารย์ที่เลี้ยงควรมีบทบาทและหน้าที่ดังนี้ คือ

1. แนะนำและให้ความช่วยเหลือแก่นิสิตนักศึกษาครูทุกชั้นตอน ตั้งแต่การศึกษาและสังเกต การเป็นผู้ช่วยครู หรือการฝึกปฏิบัติงานในหน้าที่ครู ตลอดจนขั้นตอนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพเต็มรูป (ฝึกสอน) ในโรงเรียน
2. มอบหมายงานให้นิสิตนักศึกษาครูแต่ละชั้นตอน ตามหัวข้อที่กำหนดในการฝึกปฏิบัติ
3. ประเมินผลแต่ละชั้นตอนในการฝึกปฏิบัติของนิสิตนักศึกษาครู ตามแบบฟอร์มที่กำหนด และสรุปผลส่งมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัย โดยผ่านทางผู้ประสานงานของโรงเรียนและอาจารย์นิเทศก์ของมหาวิทยาลัย
4. ประสานงานกับอาจารย์นิเทศก์ทุกฝ่ายที่ไปนิเทศและติดตามการฝึกปฏิบัติงานหรือฝึกสอนของนิสิตนักศึกษาเป็นครั้งคราวแล้วแต่กรณี

การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู 1

ตามหลักสูตรการศึกษาระดับบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ คณะศึกษาศาสตร์ ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการผลิตบัณฑิตด้านศึกษาศาสตร์ที่จะออกไปมีอาชีพเป็นครูในอนาคตได้ กำหนดให้นิสิตชั้นปีที่ 1 ทุกสาขาวิชาเรียนรายวิชา ศษ 163 ประสบการณ์วิชาชีพครู 1 และออกฝึกปฏิบัติงานในโรงเรียน ที่กำหนด ซึ่งอาจเป็นโรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัยเอง หรือโรงเรียนทั่วไปทั้งในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา ทั้งนี้มีความมุ่งหมายให้นิสิตนักศึกษาได้

รับความรู้จากประสบการณ์ตรง โดยให้นิสิตได้ศึกษาสังเกตธรรมชาติ การเรียนรู้ของนักเรียน การจัดโรงเรียน และช่วยเหลือการทำงานของครูที่โรงเรียน ซึ่งจะเป็นความรู้พื้นฐานสำหรับนิสิต นักศึกษาให้เข้าใจบทบาทหน้าที่ของครู ภาระงานของครู และเป็นการสร้างศรัทธาและเจตคติที่ดี ต่อวิชาชีพครู รวมทั้งเสริมสร้างบุคลิกภาพที่ดีและเหมาะสมที่จะเป็นครูให้กับนิสิตนักศึกษาที่จะเป็นครูต่อไปในอนาคต

ขอบข่ายของงานและแนวทางในการฝึกปฏิบัติงานในโรงเรียนมีรายละเอียดโดยสังเขป ดังนี้

1. ศึกษาสังเกตเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทั่วไปของโรงเรียน
 - ประวัติและที่ตั้งของโรงเรียน
 - แผนผังบริเวณโรงเรียน อาคารเรียน อาคารประกอบ
 - การแบ่งสายงานบริหารโรงเรียน
 - กฎระเบียบข้อปฏิบัติต่างๆของโรงเรียน

ฯลฯ
2. ศึกษาสังเกตบทบาทหน้าที่ของครูในโรงเรียน
 - อาจารย์ประจำชั้น
 - อาจารย์ผู้ช่วย
 - งานธุรการของชั้น

ฯลฯ
3. ศึกษาสังเกตสภาพภายในห้องเรียน
 - สภาพของห้องเรียน
 - ระเบียบปฏิบัติของห้องเรียน

ฯลฯ
4. ศึกษาสังเกตธรรมชาติการเรียนรู้ของนักเรียน
 - พัฒนาการของนักเรียน
 - พฤติกรรมทั่วไปของนักเรียนทั้งในเวลาเรียนและเวลาเล่น
 - ความต้องการและความสนใจของนักเรียน

ฯลฯ
5. ศึกษาสังเกตแผนการบริหารและดำเนินงานของโรงเรียน
 - งานธุรการ
 - งานกิจการนักเรียน

- งานบริการนักเรียน

ฯลฯ

6. ศึกษาสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

- การประชาสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
- บทบาทโรงเรียนที่มีต่อชุมชน

ฯลฯ

7. ฝึกปฏิบัติงานในหน้าที่ครูที่ได้รับมอบหมาย

- ฝึกทำสื่อการสอน
- ฝึกตรวจงานและแบบฝึกหัด

ฯลฯ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาประสบการณ์วิชาชีพครู 1 จะเน้นการฝึกปฏิบัติงานที่โรงเรียนเป็นสำคัญ ดังนั้นในระหว่างที่ฝึกปฏิบัติงานที่โรงเรียน นิสิตนักศึกษาจะต้องศึกษาสังเกตและฝึกปฏิบัติงานในหน้าที่ครูในฐานะที่จะเป็นครูต่อไปให้เข้าใจแจ่มแจ้ง โดยใช้การสังเกตสอบถาม จากคณะครูอาจารย์ นักเรียนตลอดจนบุคลากรของโรงเรียน รวมทั้งฝึกปฏิบัติงานตามที่อาจารย์ผู้สอนประจำวิชา หรืออาจารย์พี่เลี้ยงที่โรงเรียนมอบหมายให้ทำเพื่อให้ นิสิตนักศึกษาได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ด้านอื่นๆอีกด้วย

สรุปท้ายบท

อาชีพครูเป็นอาชีพที่มีเกียรติและถือเป็นวิชาชีพชั้นสูงผู้ที่จะมาประกอบอาชีพครูได้ในปัจจุบันต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ได้รับการฝึกฝนอบรมในวิชาชีพครูมาโดยเฉพาะ และมีระยะเวลายาวนานมาพอสมควร หรือได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู มิใช่ใครก็เป็นครูได้อย่างเช่นแต่ก่อน

การจัดฝึกประสบการณ์ทางวิชาชีพครูให้นิสิตนักศึกษาที่เรียนด้านครุศาสตร์หรือด้านศึกษาศาสตร์ ตั้งแต่ปีแรกจนถึงปีสุดท้ายของหลักสูตร มีความสำคัญและจำเป็นยิ่งเพราะเป็นกระบวนการที่คาดหวังว่าจะสามารถสร้างหรือพัฒนาคุณภาพของนิสิตนักศึกษาครูที่จะออกไปประกอบอาชีพครูในทุกด้าน ทั้งในด้านความรู้ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม รวมทั้ง

จรรยาแห่งวิชาชีพ และที่สำคัญยิ่งคือการพัฒนาตนให้มีคุณลักษณะของครูที่ดี มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ตามความปรารถนาของสังคมและประเทศชาติ

การจัดการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของสถาบันฝึกหัดครูในแต่ละแห่ง อาจจะมีรูปแบบการจัดแตกต่างกันออกไปตามสภาพและความเหมาะสมของแต่ละสถาบัน ซึ่งแน่นอนว่าแต่ละสถาบันจะต้องประสบปัญหานานาประการ แต่หากได้รับความร่วมมือและช่วยเหลือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง ก็จะทำให้กระบวนการผลิตครูบรรลุผลตามนโยบายของรัฐด้านการฝึกหัดครูและสอดคล้องหรือตอบสนองความต้องการของสังคมที่ได้คาดหวังไว้

กิจกรรมท้ายบท

คำชี้แจง ให้นักนิสิตตอบคำถาม หรืออภิปรายเกี่ยวกับเนื้อหาในบทที่ 1 ในหัวข้อต่อไปนี้

1. คนทั่วไปมีทัศนะอย่างไรบ้างเกี่ยวกับครู และวิชาชีพครูในปัจจุบัน
2. การฝึกประสบการณ์ทางวิชาชีพครูมีความสำคัญอย่างไร และมีความจำเป็นต่อนิสิตศึกษาศาสตร์หรือครุศาสตร์หรือไม่ เพราะเหตุใด
3. การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในแต่ละชั้นปีมีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร

หนังสืออ้างอิง

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. "การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในวิทยาลัยครู"
เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องแนวทางใหม่ของการปฏิบัติวิชาชีพครู.
19 ตุลาคม 2523.

คณะอนุกรรมการดำเนินงานพัฒนาการจัดประสบการณ์วิชาชีพครู, กรมการฝึกหัดครู กระทรวง
ศึกษาธิการ. กระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู พุทธศักราช 2529. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์การศาสนา, 2529.

เลขาธิการคุรุสภา, สำนักงาน. เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู. กรุงเทพฯ : กองมาตรฐานวิชาชีพ
ครู สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, ม.ป.ป.

ศรีนครินทร์วิโรฒ, มหาวิทยาลัย. คู่มือและหลักสูตรการศึกษาชั้นปริญญาตรี. ฉบับปรับปรุง
ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2536.

ศึกษานิเทศก์, หน่วย กรมการฝึกหัดครู. กระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู
พุทธศักราช 2531. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2530.

..... คู่มือฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูเต็มเวลา กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์การศาสนา, 2531.

บทที่ 2

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิชาชีพครู

เนื้อหา

1. ความหมายและความสำคัญของครู
2. ประเภทของครู
3. วิชาชีพครูในฐานะวิชาชีพชั้นสูง
4. ลักษณะและบทบาทที่พึงประสงค์ของครู
5. หน้าที่และความรับผิดชอบของครู
6. จรรยาบรรณของครู

จุดประสงค์

เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถ

1. บอกความหมายและความสำคัญของครูได้
2. อธิบายลักษณะของวิชาชีพครูในฐานะเป็นวิชาชีพชั้นสูงได้
3. อธิบายถึงบทบาท หน้าที่ความรับผิดชอบที่สำคัญของครูได้
4. บอกแนวทางการปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณครูได้

บทที่ 2

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิชาชีพครู

ครูเป็นผู้มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาเยาวชนของชาติ พัฒนาสังคม และพัฒนาประเทศชาติ ดังนั้นผู้ประกอบอาชีพเป็นครูจะต้องตระหนักในบทบาทและหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบ ปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม สมเกียรติสมศักดิ์ศรีที่ได้รับการยกย่องนับถือมาช้านานแล้วว่าเป็นปูชนียบุคคล การเป็นครูนั้นมิได้เพียงแต่มีความรู้ในหลักวิชาการก็สามารถเป็นครูที่ดีได้ แต่จะต้องมีความรู้ในด้านอื่นๆ ด้วย ในบทนี้จะได้อธิบายความรู้เบื้องต้นบางประการเกี่ยวกับวิชาชีพครู เพื่อให้นิสิต นักศึกษาครูได้เกิดความรู้ความเข้าใจในวิชาชีพครูดียิ่งขึ้น

ความหมายและความสำคัญของครู

คำว่า "ครู" มีความหมายลึกซึ้งและกว้างขวางยากที่จะสรุปให้มีความหมายตายตัวอย่างใดอย่างหนึ่งได้ พิจารณาจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 คำว่า "ครู" มาจากรากศัพท์ในภาษาบาลีว่า "คุรุ - คุรุ" หรือจากภาษาสันสกฤตว่า "คุรุ" ในความหมายที่เป็นคำนาม "ครู" คือผู้สั่งสอนศิษย์ ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ และในความหมายที่เป็นคำวิเศษณ์ในภาษาบาลีแปลว่า หนัก สูง ส่วนในภาษาสันสกฤตแปลว่า ใหญ่ หนัก (ราชบัณฑิตยสถาน 2526 : 168)

ส่วนในหนังสือ Dictionary of Education (Good. 1973: 586) ให้ความหมายของคำว่า "ครู" (teacher) ไว้ดังนี้

1. ครู คือบุคคลที่ทางราชการจ้างไว้เพื่อทำหน้าที่ให้คำแนะนำ หรืออำนวยความสะดวกในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับนักเรียนหรือนักศึกษาในสถาบันการศึกษา ไม่ว่าจะ เป็นของรัฐหรือเอกชน
2. ครู คือบุคคลที่มีประสบการณ์หรือมีการศึกษามากหรือดีเป็นพิเศษ หรือมีทั้งประสบการณ์ และการศึกษาดีเป็นพิเศษในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งที่สามารถช่วยทำให้บุคคลอื่นๆ เกิดความเจริญงอกงามและพัฒนาก้าวหน้าได้
3. ครู คือบุคคลที่สำเร็จหลักสูตรวิชาชีพจากสถาบันฝึกหัดครู และการฝึกอบรมนั้นได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการโดยการมอบประกาศนียบัตรทางการสอนให้แก่บุคคลนั้น
4. ครู คือบุคคลที่สั่งสอนอบรมคนอื่นๆ

นอกจากนี้ ยังมีผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในความเป็นครูและเป็นผู้ที่สังคมไทยยอมรับกันทั่วไป อีกหลายคนที่ได้ให้ความหมายของครูในลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันบ้าง ตามทัศนะของแต่ละคน เช่น

อาจารย์เปลื้อง ณ นคร (เปลื้อง ณ นคร 2516 : 89) ให้ความหมายของครูไว้ในหนังสือ พจนานุกรมภาษาไทย ว่า “ครู” คือ ผู้มีความหนักแน่น ผู้ควรแก่การเคารพของศิษย์ ผู้สั่งสอน

ท่านพุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี (พุทธทาสภิกขุ 2529 : 65) ได้บรรยายความหมายของคำว่าครูไว้ว่า ในสมัยโบราณคำว่า “ครู” เป็นคำที่สูงมาก ครูเป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณ และนำวิญญาณไปสู่คุณธรรมชั้นสูง เป็นเรื่องทางจิตใจโดยเฉพาะ ครูเป็นผู้ควรเคารพหรือมีความหนัก ที่เป็นหนึ่งอยู่เหนือศิษย์ เป็นเจ้าน้ำอยู่เหนือศิษย์คนทุกคน “ครูคือผู้สร้างโลก” โดยผ่านทางเด็กเพื่อสร้างเด็กให้เป็นคนดีและเป็นผู้ใหญ่ที่ดี ครูตามหลักธรรมในพุทธศาสนาหมายถึง บิดามารดา ซึ่งเป็นครูคนแรก ต่อมาก็คือครูที่โรงเรียนซึ่งทำหน้าที่ร่วมกัน โดยอบรมสั่งสอนให้เกิดนิสัย มารยาท วัฒนธรรม และคุณสมบัติต่าง ๆ

ท่านปัญญานันทภิกขุ (อัจฉรา จำยเจริญ 2540 : 4) กล่าวว่า “ครูคือผู้กุมความเป็นความตายของชาติไว้ในมือ” นั่นคือ ครูเป็นผู้กุมชะตาของบ้านเมืองและของโลก ครูคือพระ ซึ่งหมายถึงผู้ประเสริฐครูทั้งหลายมีสังกัดอยู่กับพระอรหันต์ ไม่ใช่ลูกจ้าง...ผู้ใดที่มีโอกาสเป็นครูก็นับว่ามีหลักประกันอันมั่นคงที่จะไม่ไปสู่อาย งานที่ทำอยู่เพื่อประโยชน์แก่โลกแก่สังคม เป็นงานที่มีเกียรติยิ่ง ครูอยู่ในฐานะปุชนียบบุคคล เป็นบุคคลตัวอย่างของศิษย์ เป็นทั้งครูของประชาชนและของโลก... ชีวิตครูจึงเป็นชีวิตที่มีค่า มีราคาสูงเหนือกว่าบุคคลอื่นทั้งหมด

พระวิสุททธิโสภณ (พระวิสุททธิโสภณ 2538 : 35) เจ้าอาวาสวัดพุทธอาราม ประเทศสวีเดน ได้กล่าวว่า “ครู คือปุชนียบบุคคลของชาติ” ครูในอดีตส่วนใหญ่เป็นครูด้วยความเสียสละ เอาใจใส่เพื่อความเจริญของศิษย์หรืออีกนัยหนึ่งคือเป็นครูด้วยวิญญาณ เมตตาและห่วงใย ครูมีทั้งความเป็นครูและความประพฤติส่วนตัวดี เป็นที่ยกย่องนับถือ จึงเป็นบุคคลที่ควรเคารพเทิดทูนมีฉายาว่าปุชนียบบุคคลของสังคม

นอกจากนี้ยังมีผู้กล่าวถึงครูในความหมายแปลก ๆ แต่เป็นที่ยอมรับและมักจะได้ยินอยู่เสมอโดยไม่ทราบว่าเป็นคำจำกัดความของผู้ใด เช่น “ครู คือเรือจ้าง” และ “ครู คือแม่พิมพ์ของชาติ” เป็นต้น

“ครู คือเรือจ้าง” เป็นความหมายที่อาจมองครูในอีกลักษณะหนึ่ง คือครูนั้นเป็นผู้อบรมสั่งสอน ให้ความรู้และคอยช่วยเหลือลูกศิษย์เพื่อให้ลูกศิษย์ประสบความสำเร็จ ความเจริญก้าวหน้า รุ่งแล้วรุ่งเล่า เปรียบเสมือนกับเรือจ้างหรือผู้แจวเรือจ้างที่รับส่งผู้คนที่โดยสารเร็วให้ไปถึงฝั่ง

อย่างปลอดภัย และเป็นอาชีพที่ไม่ก่อให้เกิดความรำรวยเช่นเดียวกับผู้มีอาชีพแจวเรือจ้าง หรือ อาจมองอีกนัยหนึ่งว่า “ครู คือเรือจ้าง เมื่อส่งผู้โดยสารขึ้นฝั่งแล้วเขาก็ถีบหัวเรือ” นั่นเอง

“ครู คือแม่พิมพ์ของชาติ” เป็นความหมายที่มองครูในฐานะเป็นผู้หล่อหลอมศิษย์ให้ เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถ ครูจะต้องประพฤติปฏิบัติตัวดี เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ที่ จะเอาเยี่ยงอย่าง ครูจึงได้รับฉายาว่าเป็นแม่พิมพ์ของชาติสืบมาจนทุกวันนี้

แต่โดยทั่วไปผู้คนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นและเข้าใจเกี่ยวกับครูว่าครูคือบุคคลผู้มีหน้าที่ อบรมสั่งสอนเด็ก คอยช่วยเหลือ แนะนำ และช่วยให้เด็กเกิดความอยากรู้อยากเห็น และคอยช่วยเหลือ จัดประสบการณ์หรือกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่เด็ก โดยมุ่งหวังให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ทักษะ และ เจตคติในทางที่พึงประสงค์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ครู คือบุคคลที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และเกิด พัฒนาการโดยรอบขึ้นในตัวผู้เรียน เป็นผู้ที่มีคุณธรรมในระดับวิญญูชนจะพึงปฏิบัติได้ และมี ลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งในแง่บุคลิกทั่วไป ความสัมพันธ์ต่อศิษย์และบทบาทต่อสังคม (คณะ กรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา 2518 : 45)

พิจารณาความหมายของครูตามที่ได้นำมากล่าวข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่ามีทัศนะมองความ สำคัญของครู แตกต่างกันไปบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะมีทัศนะเน้นหรือให้ความสำคัญของครูในด้าน คุณความดีหรือคุณธรรมซึ่งสามารถโน้มน้าวจิตใจหรือความรู้สึกลึกซึ้งของศิษย์ให้คล้อยตาม หรือปฏิบัติตามคำแนะนำสั่งสอนของครู ครูจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากในการปลูกฝังความรู้ และคุณธรรมให้แก่ ศิษย์ด้วย จากการสำรวจแนวความคิดและบทบาทของผูู้ ผู้เกี่ยวข้อง กับวงการศึกษาและวงการครู ธีรยุทธ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา (ประดินันท์ อุปรมัย 2527 : 33-34) ได้สรุปความสำคัญของครูไว้ดังนี้

1. ครูเป็นนักพัฒนาคน พัฒนาทั้งด้านความรู้ความสามารถที่จะเป็นประโยชน์ในการ ดำเนินชีวิตต่อไปได้ พัฒนาจิตใจให้เป็นผู้มีจิตใจสูง รู้จักผิดชอบชั่วดี คิดและปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม พัฒนาจริยธรรมและความประพฤติให้เป็นพลเมืองที่ดี มีคุณธรรมประจำใจ
2. ครูเป็นผู้ชี้้นำความคิดให้แก่ศิษย์ ให้ศิษย์ได้รู้จักการเลือกตัดสินใจ แก้ปัญหาด้วยเหตุผล ตลอดจนการเข้าใจตนเอง อันจะนำไปสู่การปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น
3. ครูเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์และบุคคลทั่วไป ทั้งในด้านการประพฤติปฏิบัติ และความคิด ความอ่าน
4. ครูเป็นตัวจักรสำคัญในการดำเนินการศึกษาอันเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนา ประเทศให้เจริญก้าวหน้า

5. ครูเป็นผู้มีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างเสริมเสถียรภาพของประเทศในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครองให้มั่นคง เพราะสามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ ปลูกฝัง ค่านิยม เจตคติตลอดจนความสำนึกทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครองให้แก่เด็ก และประชาชนให้มากที่สุด

6. ครูเป็นผู้ช่วยเหลือและพัฒนาชุมชน ที่ตนทำงานอยู่ให้เจริญขึ้นได้ เนื่องจากรู้สภาพ และปัญหาของท้องถิ่นดีกว่าข้าราชการฝ่ายอื่นๆ

ประเภทของครู

ครูเป็นบุคคลสำคัญในการให้การศึกษาแก่ประชาชนทั้งในระบบโรงเรียน ซึ่งปัจจุบัน มักจะใช้คำว่า “อาจารย์” แทนคำว่า “ครู” มากขึ้น จนบางครั้งดูเหมือนจะมีความหมายเป็นคำเดียวกัน แต่ความเป็นจริงแล้ว รากศัพท์ของคำว่า “อาจารย์” ไม่เหมือนกับคำว่า “ครู” และเมื่อพิจารณาถึงความหมายดั้งเดิมในทางพระพุทธศาสนาแล้วยังไม่เหมือนกัน

ในหนังสือพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 อธิบายว่า “อาจารย์” คือผู้สั่งสอนวิชาความรู้ เป็นคำที่ใช้เรียกนำหน้าบุคคลเพื่อแสดงความยกย่องว่ามีความรู้ในทางใดทางหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 898)

พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาสภิกขุ 2529 : 93) ได้จำแนกความหมายของอาจารย์ออกเป็น 2 นัยด้วยกัน คือ

1. อาจารย์โดยทั่วไป คือเป็นผู้ที่ฝึกโดยมรรยาท หรือ เป็นผู้ควบคุมให้อยู่ในระเบียบวินัย เป็นผู้รักษาระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ อาจารย์เป็นผู้วาง ผู้ดูแลรักษาให้อยู่ในระเบียบ
2. ปัจจุบันอาจารย์หมายถึงฐานะชั้นสูงหรือชั้นหนึ่งของผู้ที่เป็นครู

พระราชวรมุนี (ประยูทธ ปยุตฺโต) (พระราชวรมุนี 2528:185) อธิบายให้ความหมายไว้ว่า “อาจารย์” หมายถึงผู้ประพฤติการอันเกื้อกูลแก่ศิษย์ ผู้ที่เป็นศิษย์พึงประพฤติด้วยความเชื่อเพื่อ ผู้สั่งสอนวิชาและอบรมดูแลความประพฤติ นอกจากนี้ได้อธิบายไว้ว่า ในทางพระพุทธศาสนา จำแนกอาจารย์ออกเป็น 5 ประเภท คือ บรรพชาจารย์ อุปสัมปทาจารย์ นิสสัยาจารย์ อุเทศาจารย์หรือธรรมาจารย์ และ โอวาทาจารย์

นอกจากนี้ในหนังสือ “Webster’s Third New International Dictionary of Education” (Gove 1965 : 1172) และในหนังสือ “Dictionary of Education” (Good 1973 : 307) ได้ให้ความหมายของ “อาจารย์” (Instructor) ไว้ตรงกัน คือ เป็นผู้สอนในวิทยาลัยและ

มหาวิทยาลัยที่มีตำแหน่งต่ำกว่าระดับศาสตราจารย์ และเป็นผู้สอนนักศึกษา ให้เกิดความก้าวหน้าตามจุดประสงค์เฉพาะของการศึกษาที่กำหนดไว้

พิจารณาความหมายของ “อาจารย์” ดังกล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นลักษณะของอาจารย์ไทยกับลักษณะของอาจารย์ชาวตะวันตกเน้นความสำคัญไปที่การสอนวิชาความรู้เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการสอนเฉพาะด้าน และเป็นผู้ที่ทำการสอนในสถาบันศึกษาชั้นสูง สำหรับตัวผู้สอนยังมีสถานภาพต่ำกว่าศาสตราจารย์ ส่วนความหมายของอาจารย์ตามทัศนะของคนไทยจะมีความหมายกว้างกว่า คือเป็นผู้สั่งสอนวิชาความรู้ อบรมดูแลความประพฤติให้อยู่ในระเบียบวินัย ในขณะที่เดียวกันก็ยกย่องให้เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในวิชาการด้านใดด้านหนึ่ง และเป็นผู้มีฐานะสูงกว่าผู้ที่เป็นครูอีกด้วย ปัจจุบันผู้ที่ทำหน้าที่การสอนไม่ว่าจะมีคุณวุฒิระดับใดทำการสอนในระดับชั้นไหนก็นิยม เรียกกันว่า “อาจารย์” เหมือนกันหมด ซึ่งความจริงก็ได้เป็นความเสียหายแต่ประการใด ในทางตรงกันข้ามกลับเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติและศักดิ์ศรี เพื่อความเท่าเทียมกันของบุคคลที่ประกอบวิชาชีพเดียวกัน และที่สำคัญนั้นคุณค่าของความเป็นครูหรือเป็นอาจารย์ มิใช่อยู่ที่จะเรียกว่าอย่างไรแต่อยู่ที่การปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ที่สุดต่างหาก (ยนต์ ชุ่มจิต 2534 : 14-15)

ปัจจุบันครูเป็นบุคคลสำคัญในการให้การศึกษาแก่ประชาชน ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ดังนั้นมีบุคคลหลายฝ่ายที่เราเรียกว่า “ครู” หรือ “อาจารย์” ซึ่งคณะกรรมการวางแผนพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา (สิปปนนท์ เกตุทัต 2518 : 141-142) ได้จำแนกครูออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

1. ครูอาชีพ ได้แก่ผู้ที่ทำหน้าที่ในระบบโรงเรียนที่ต่ำกว่าระดับมหาวิทยาลัย และได้รับเงินเดือนหรือค่าจ้างประจำ ครูอาชีพควรมีวุฒิ หรือได้รับการฝึกอบรมวิชาครูตามเกณฑ์ที่กำหนด และควรเป็นสมาชิกสามัญขององค์การอาชีพครู

2. อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา ได้แก่ ผู้ทำหน้าที่ครูในมหาวิทยาลัย มีลักษณะแตกต่างจากครูอาชีพทั่วไปคือ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้นๆ ในฐานะนักวิจัย นักการศึกษา นักฟิสิกส์ นักเคมี เป็นต้น บุคคลเหล่านี้อาจมีวุฒิกูหรือไม่มีก็ได้ และมีสิทธิสมัครเป็นสมาชิกสมทบขององค์การอาชีพครู

3. ผู้ทำหน้าที่ครูในการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นผู้สันทัดในวิชาชีพหรือการงานเฉพาะอย่างส่วนหนึ่ง และเป็นผู้มีความสามารถในการจัดการให้มีการเรียนรู้ที่พึงประสงค์โดยไม่ต้องมีการสอนเองอีกส่วนหนึ่ง บุคคลเหล่านี้อาจมีวุฒิกูหรือไม่มีก็ได้ และมีสิทธิสมัครเป็นสมาชิกขององค์การอาชีพครู

4. บุคคลอื่น ได้แก่ บุคคลผู้ทำหน้าที่สนับสนุนครูทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ให้ทำหน้าที่ครูอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้แก่

ก) ศึกษาพิเศษ ผู้เชี่ยวชาญการศึกษา ผู้บริหารการศึกษา บุคคลเหล่านี้ควรมีวุฒิครุกับวุฒิที่ตรงกับงานในหน้าที่ และมีสิทธิสมัครเป็นสมาชิกสมทบขององค์การอาชีพครู

ข) วิทยากร คือผู้มีความรู้ความชำนาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่งและได้รับเชิญมาให้ความรู้แก่ครูหรือนักเรียน เป็นครั้งคราวอาจมีวุฒิครุหรือไม่ก็ได้ และไม่มีสิทธิสมัครเป็นสมาชิกขององค์การอาชีพครู

ค) ครูช่วยสอน ได้แก่ ผู้ทำหน้าที่ช่วยครูในกิจกรรมการเรียนการสอน การควบคุมชั้นเรียน และการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย บุคคลเหล่านี้ควรได้รับการฝึกอบรมให้มีความรู้ตรงกับงานในหน้าที่ หรือเคยเรียนวิชาการศึกษาเป็นวิชาเลือกในระดับมัธยมมาแล้ว และมีสิทธิสมัครเป็นสมาชิกสมทบขององค์การอาชีพครู

ง) เจ้าหน้าที่อื่นในวงการครู เช่น เจ้าหน้าที่ธุรการ เจ้าหน้าที่การเงิน เสมียน พิมพ์ พนักงาน ฯลฯ บุคคลเหล่านี้อาจมีวุฒิครุหรือไม่ก็ได้ และไม่มีสิทธิสมัครเป็นสมาชิกขององค์การอาชีพครู

นอกจากนี้ตามพระราชบัญญัติครู พุทธศักราช 2488 มาตรา 24 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติครู(ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2523 ครูได้แก่

1. ข้าราชการครู
2. พนักงานครูเทศบาล
3. ข้าราชการกรุงเทพมหานคร ซึ่งดำรงตำแหน่งประจำในสถานศึกษาของกรุงเทพมหานคร
4. ผู้ทำการสอนในสถานศึกษาที่อยู่ในการควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการและได้รับเงินเดือนเป็นประจำ

วิชาชีพครูในฐานะวิชาชีพชั้นสูง

วิชาชีพครูเป็นวิชาชีพหนึ่งที่ปรากฏในวงสังคมโลกเช่นเดียวกับวิชาชีพอื่น ปัจจุบันถือเป็นสังคมศาสตร์แขนงหนึ่ง เรียกว่า ศึกษาศาสตร์ หรือ ครูศาสตร์ และจัดเป็นวิชาชีพชั้นสูงด้วย คำว่าวิชาชีพชั้นสูง (Profession) เกิดจากการจำแนกการใช้กำลังคนในการให้บริการด้านต่างๆแก่สังคมโดยอาศัยเกณฑ์การศึกษาอบรมเป็นหลัก จัดออกเป็นระดับต่างๆ ซึ่งแต่ละระดับจะมีความสำคัญและจำเป็นในทุกสังคม จะขาดระดับใดระดับหนึ่งมิได้ เพราะต่างก็มีบทบาทในการพัฒนาสังคมที่ตนอยู่ด้วยกันทั้งนั้น โดยทั่วไปจำแนกกำลังคนในการให้บริการไว้ 5 ระดับ (วิจิตร ศรีสอ้าน 2527 : 21-22) คือ

1. ระดับวิชาชีพชั้นสูง (Profession) เป็นระดับที่ต้องใช้วิชาการชั้นสูงหรือวิชาชีพเฉพาะในการให้บริการ ผู้ที่จะให้บริการได้นั้นจะต้องได้รับการศึกษาอบรมเป็นพิเศษไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี หรือเทียบเท่า
2. ระดับเทคนิค (Technician) เป็นระดับที่ต้องใช้ทักษะและเทคนิคพิเศษในการให้บริการ ผู้ที่ให้บริการได้มักจะต้องได้รับการศึกษาอบรมให้มีความรู้ในเทคนิควิชานั้นๆเป็นอย่างดี โดยปกติไม่ต่ำกว่าระดับอนุปริญญาหรือประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงหรือเทียบเท่า
3. ระดับทักษะ (Skill) เป็นระดับที่ต้องใช้ทักษะในการให้บริการ เช่น ช่างต่างๆ ผู้ที่ให้บริการได้มักจะต้องได้รับการศึกษาอบรมให้มีความรู้และทักษะนั้นๆเป็นอย่างดี โดยปกติไม่ต่ำกว่าระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงหรือเทียบเท่า
4. ระดับกึ่งทักษะ (Semi-Skill) เป็นระดับที่ต้องใช้ทักษะง่ายไม่ซับซ้อนนักในการให้บริการ เช่นงานไสไม้ เลื่อยไม้ ก่ออิฐ ฉาบปูน เป็นต้น ผู้ที่จะให้บริการได้จะต้องได้รับการฝึกฝนอบรมจนมีความชำนาญ โดยปกติมักจะเป็นการศึกษาอบรมหลักสูตรระยะสั้น เช่น หลักสูตรสารพัดช่าง การพัฒนาฝีมือแรงงาน และการฝึกปฏิบัติงานระหว่างการทำงาน
5. ระดับไร้ทักษะ (Unskill) เป็นระดับการใช้แรงงานโดยไม่จำเป็นต้องมีทักษะพิเศษและไม่จำเป็นต้องมีการศึกษาอบรมพิเศษ ผู้ที่มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงก็สามารถให้บริการได้ เช่น งานแบกหาม งานกูลี และงานกรรมกร ผู้ใช้แรงงานระดับไร้ทักษะโดยทั่วไป

สำหรับอาชีพที่จัดเป็นวิชาชีพชั้นสูงนั้น จะมีลักษณะของวิชาชีพชั้นสูง โดยทั่วไปมี 6 ประการ (วิจิตร ศรีสอ้าน 2527 : 22-26) คือ

1. **วิชาชีพชั้นสูงจะต้องมีบริการที่ให้แก่สังคมที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงและจำเป็น** (Social Service) เช่น วิชาชีพแพทย์ วิศวกร สถาปนิก นักบัญชี ครู ในแต่ละวิชาชีพต่างก็มีบริการที่ให้แก่สังคมเป็นเฉพาะของแต่ละวิชาชีพโดยไม่ซ้ำซ้อนกัน บริการของวิชาชีพเหล่านี้อาจมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เช่น บริการของแพทย์กับพยาบาล หรือวิศวกรกับสถาปนิก แต่ทุกฝ่ายก็มีขอบเขตของบริการของตนเองที่ชัดเจนแยกออกจากกันได้ วิชาชีพชั้นสูงเน้นหนักบริการต่อสังคมมากกว่าการหาประโยชน์จากผู้รับบริการ

2. **สมาชิกของวิชาชีพชั้นสูงจะต้องใช้วิธีการแห่งปัญญาในการให้บริการ** (Intellectual Method) หมายความว่า การวินิจฉัยตัดสินใจในการปฏิบัติต่อผู้รับบริการของวิชาชีพนั้นจะต้องอาศัยความรู้ ความคิด และสติปัญญาเป็นพื้นฐานสำคัญมากกว่าการใช้ทักษะ และความชำนาญการ แต่เพียงด้านเดียว การที่แพทย์วินิจฉัยโรคและเลือกวิธีบำบัดรักษา สถาปนิกออกแบบอาคาร วิศวกรกำหนดโครงสร้างของอาคาร หรือครูทำแผนการสอน เหล่านี้เป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยความรู้ ความคิด หลักการ และทฤษฎี จึงจะทำได้ วิธีการอย่างนี้เรียกว่าวิธีการแห่งปัญญา

3. **สมาชิกของวิชาชีพชั้นสูงจะต้องได้รับการศึกษาอบรมให้มีความรู้กว้างขวางลึกซึ้งโดยใช้ระยะเวลายาวนานพอสมควร** (Long Period of Training) ทั้งนี้เนื่องจากจะต้องใช้วิธีการแห่งสติปัญญาในการให้บริการ เพราะการวินิจฉัยตัดสินใจในการปฏิบัติต่อผู้รับบริการของวิชาชีพนั้นๆ จะต้องอาศัยความรู้และความคิด และสติปัญญาเป็นพื้นฐานสำคัญ โดยปกติมักถือเป็นเกณฑ์ว่าอย่างน้อยควรต้องได้รับการศึกษาในสาขาวิชาชีพนั้นๆ ไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี และมักจะใช้เวลามากกว่า 4 ปีขึ้นไป หลังจากจบมัธยมศึกษาตอนปลาย เช่น คุรุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ ใช้เวลา 4 ปี สถาปัตยกรรมใช้เวลา 5 ปี แพทยศาสตร์ใช้เวลา 6 ปี เป็นต้น

4. **สมาชิกของวิชาชีพชั้นสูงจะต้องมีเสรีภาพในการใช้วิชาชีพนั้นๆ ตามมาตรฐานของวิชาชีพ** (Professional Autonomy) หมายความว่า การวินิจฉัยในการให้บริการภายในขอบเขตของวิชาชีพแต่ละวิชาชีพนั้น ผู้ประกอบวิชาชีพนั้นๆ จะต้องมิอิสระเสรีภาพในการให้บริการได้ถูกต้องตามลำพัง เพราะได้รับการศึกษาอบรมมามากพอ และมีการควบคุมการปฏิบัติวิชาชีพที่รัดกุมน่าเชื่อถือ ความเป็นอิสระในการให้บริการเป็นลักษณะที่จำเป็นที่ทุกวิชาชีพต้องมี แต่จะมีอย่างน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความยอมรับของสังคมและผู้รับบริการเป็นสำคัญ

5. **วิชาชีพชั้นสูงจะต้องมีจรรยาบรรณ (Professional Ethics)** ในทุกสังคมจะต้องมีกฎหมายควบคุมการประกอบวิชาชีพ โดยเฉพาะวิชาชีพหลักๆ ซึ่งให้บริการอันอาจมีผลกระทบต่อสวัสดิการ สวัสดิภาพ และความมั่นคงปลอดภัยของสังคม ผู้ปฏิบัติวิชาชีพจะต้องได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพจึงจะทำได้ และเพื่อเป็นแนวทางของการปฏิบัติวิชาชีพ กฎหมายได้กำหนดให้มีการตราจรรยาบรรณสำหรับวิชาชีพขึ้นเรียกว่า มรรยาทแห่งวิชาชีพ เพื่อให้สมาชิกของวิชาชีพถือปฏิบัติ หากละเมิดก็มีบทลงโทษสถานหนักไว้ด้วย สำหรับวิชาชีพที่ยังมิได้มีการกฎหมายควบคุม สถาบันวิชาชีพก็มักจะกำหนดจรรยาบรรณขึ้นใช้ในตนเองเดียวกัน เพียงแต่ไม่มีผลในการกำหนดโทษได้เช่นเดียวกับวิชาชีพที่มีกฎหมายควบคุมและคุ้มครอง

6. **วิชาชีพชั้นสูงจะต้องมีสถาบันวิชาชีพเป็นแหล่งกลางในการสร้างสรรค้จรรยาบรรณมาตรฐานของวิชาชีพ (Professional Institution)** และเป็นแหล่งกลางในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของวิชาชีพสถาบันวิชาชีพมีสองลักษณะ คือลักษณะที่หนึ่งเป็นสถาบันควบคุมและพัฒนามาตรฐานและการปฏิบัติวิชาชีพ เช่น แพทยสภา และเนติบัณฑิตยสภา เป็นต้น ลักษณะที่สองเป็นสมาคมวิชาชีพ เพื่อเป็นแหล่งส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และเสริมสร้างความแข็งแกร่งและความก้าวหน้าของวิชาชีพ เช่น แพทยสมาคมและสมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย เป็นต้น

วิชาชีพครูจัดเป็นวิชาชีพชั้นสูงสาขาหนึ่งเพราะมีสถานภาพเป็นวิชาชีพโดยสมบูรณ์ โดยมีลักษณะเข้าเกณฑ์ทั้ง 6 ประการ ดังกล่าวข้างต้น เช่นเดียวกับวิชาชีพอื่นๆ ดังนี้

1. วิชาชีพครูมีบริการที่ให้แก่สังคมที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงและจำเป็นที่สังคมจำเป็นต้องมีการสอนเพื่อพัฒนาผู้เยาว์ให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างดีมีความสุขเป็นผู้ใหญ่ที่ดีของสังคม เน้นกิจกรรมที่สำคัญที่ทุกสังคมถือเป็นรากฐานของความเจริญ วิชาชีพครูถือว่าเป็นวิชาชีพหลักที่เป็นแหล่งกำเนิดของวิชาชีพอื่นๆ เพราะถ้าปราศจากบริการจากวิชาชีพครูแล้วการพัฒนาคนเพื่อให้เป็นสมาชิกของวิชาชีพอื่นๆ เช่น แพทย์ วิศวกร นักบัญชี ฯลฯ ย่อมจะทำได้ ดังนั้นบริการวิชาชีพครูที่ให้แก่สังคมจึงเป็นบริการที่จำเป็น เฉพาะเจาะจง ไม่ซ้ำซ้อนกับวิชาชีพอื่นและเป็นพื้นฐานของวิชาชีพอื่นด้วย

2. วิชาชีพครูใช้วิธีการแห่งปัญญาในการให้บริการ การสอนเป็นเรื่องของการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ค่านิยมไปสู่เยาวชนที่ต้องอาศัยความรู้ ความคิด หลักการ และทฤษฎีในการให้บริการ วิชาชีพครูเป็นวิชาชีพที่มีทฤษฎีการเรียนรู้ มีหลักการสอนและเทคนิคการสอน มีปรัชญาการศึกษา มีความมุ่งหมายแตกต่างออกไปจากวิชาชีพอื่นๆ การสอนที่จะทำให้เกิด

การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวเด็กไปในแนวทางที่ปรารถนา จึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ต้องอาศัยการวินิจฉัยไตร่ตรองด้วยวิธีการแห่งปัญญา จึงจะสามารถให้บริการได้ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

3. วิชาชีพครูเป็นวิชาที่สมาชิกของวิชาชีพได้รับการศึกษาอบรมเป็นระยะยาวนานพอสมควร ปัจจุบันมีการศึกษาเล่าเรียนจนถึงระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก และยังมีวิชาเฉพาะแต่ละสาขาวิชาแยกออกไปโดยเฉพาะ

4. วิชาชีพครูเป็นวิชาชีพที่สมาชิกมีความเป็นอิสระ และมีเสรีภาพทางวิชาการในการให้บริการตามมาตรฐานของวิชาชีพ และแสดงความคิดเห็นในวิชาชีพของตนได้อย่างอิสระ และเสรีภาพไม่น้อยกว่าวิชาชีพอื่นๆ สมาชิกสามารถใช้ดุลยพินิจของตนวินิจฉัยตีความและดำเนินการสอนตามเนื้อหาวิชาและวิธีสอนตามที่เห็นสมควร

5. วิชาชีพครูเป็นวิชาชีพที่มีจรรยาบรรณเป็นแนวทางในการปฏิบัติวิชาชีพเช่นเดียวกับวิชาชีพอื่น โดยระบุไว้ให้สมาชิกปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และสมาชิกก็ยอมรับจรรยาบรรณนั้น

6. วิชาชีพครูมีสถาบันวิชาชีพ คือ ครุสภา เป็นแหล่งกลางในการควบคุมมาตรฐาน และส่งเสริมความก้าวหน้าของวิชาชีพ รวมทั้งพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของผู้ประกอบอาชีพครู

ลักษณะและบทบาทที่พึงประสงค์ของครู

ครูในฐานะที่เป็นบุคลากรหลักของอาชีพครู จึงมีฐานะเป็นสมาชิกของวิชาชีพชั้นสูงที่มีบทบาทสำคัญต่อสมาชิกของวิชาชีพ ต่อนักเรียนและต่อสังคมเป็นอันมาก ได้มีผู้ทำการวิเคราะห์วิจัยลักษณะและบทบาทของครูในฐานะสมาชิกของวิชาชีพชั้นสูงเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม สำหรับประเทศไทยเราได้มีการประมวลวิเคราะห์ลักษณะบทบาทที่พึงประสงค์ของครูไว้ครบถ้วนพอสมควร (รายงานของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา 2529 : 172-174) ดังต่อไปนี้

1. ลักษณะและบทบาททั่วไป

- (1) รักการอ่าน รักการศึกษาค้นคว้า ปรับปรุงตนเอง ให้ทันสมัยอยู่เสมอ มีความมั่นใจ และศรัทธาในอาชีพครู
- (2) มีความคิดเป็นของตนเอง กล้าแสดงออกเพื่อเผยแพร่ความคิดเห็นหรือความรู้ใหม่ๆ ต่อสาธารณชนหรือเพื่อพัฒนาวิชาชีพของตนด้วยบริสุทธิ์ใจ
- (3) บระพฤติและวางตนอยู่ในกรอบศีลธรรมจรรยาอันเป็นบรรทัดฐานที่ยอมรับกันทั่วไปในชุมชน

- (4) ประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงชีพพอสมควรแก่อัตภาพ มานะบากบั่น มัธยัสถ์อดออม ไม่เห็นแก่ความเจริญทางวัตถุเกินกว่าคุณธรรมและจริยธรรม

2. บทบาทต่อนักเรียน

- (5) เปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้บอกผู้แสดงนำเสียทุกกรณีในการเรียน มาเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่มสนับสนุนให้นักเรียนมีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ เป็นผู้ช่วยเป็นผู้แนะนำให้นักเรียนมีหลัก รู้จักวิธีที่จะศึกษาค้นคว้าและเลือกทางของตนเองได้โดยไม่มีการบังคับให้เชื่อตามครู เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ใช้ความคิดอิสระอย่างมีเหตุผล
- (6) ฝึกนักเรียนให้มีความสามารถในการทำงานรวมกลุ่ม รู้จักวิพากษ์วิจารณ์อดทนต่อการถูกวิจารณ์ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความอดกลั้นมีวินัยในตนเอง สำนึกในสิทธิของตนเองและผู้อื่น เคารพกฎของสังคมในการอยู่ร่วมกัน รู้จักใช้สิทธิและพิทักษ์สิทธิรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม รู้แพ้รู้ชนะเคารพเสียงส่วนมาก รับฟังเสียงส่วนน้อย
- (7) สนใจศึกษาธรรมชาติและความแตกต่างในตัวของศิษย์แต่ละคน เพื่อนำมาเป็นข้อสังเกตพิจารณาในการปฏิบัติตัวต่อศิษย์ ให้ความรักความเอาใจใส่อย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้ได้รับความสนิทสนมและไว้วางใจจากศิษย์ เป็นการขจัดช่องว่างระหว่างครูกับศิษย์อย่างได้ผล
- (8) พยายามค้นหาความสนใจ ความสามารถและความถนัดของนักเรียนแต่ละคนเพื่อหาทางส่งเสริมแนะนำการเลือกวิชาและอาชีพแก่นักเรียนให้เหมาะสม
- (9) ส่งเสริมให้นักเรียนเป็นคนดีในคุณธรรม จริยธรรม โดยไม่หลงใหลในวัตถุและเห็นคุณค่าของการรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชาติ

3. บทบาทต่อสังคม

- (10) มีความรู้และความสนใจในการเกษตรพอที่จะเข้าใจและสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเกษตร ในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี โดยคำนึงว่าสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตร
- (11) ส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามวิถีประชาธิปไตยแก่ชุมชน โดยประพฤติตนเป็นแบบอย่างและชักนำผู้อื่นให้ปฏิบัติตามโอกาสเหมาะสม

- (12) รักความยุติธรรม และกล้าหาญที่จะต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของสังคมด้วยปัญญา และสติ ตามกระบวนการที่ถูกต้องเหมาะสม ตามครรลองของขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และตามสิทธิแห่งกฎหมาย
- (13) หาโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมโดยเต็มใจในกิจกรรมต่างๆของท้องถิ่น อุทิศตนเป็นที่ปรึกษาหรือช่วยแก้ปัญหาของท้องถิ่นโดยเฉพาะ เพื่อสร้างสัมพันธภาพและความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในท้องถิ่น

หน้าที่และความรับผิดชอบของครู

ในด้านหน้าที่และความรับผิดชอบของครูนั้นมีขอบเขตกว้างขวางยากที่จะกล่าวได้ โดยเฉพาะได้ หากพิจารณาจากรูปศัพท์ที่ใช้เรียกขานผู้ประกอบวิชาชีพครูในภาษาไทยว่า “ครู” จะตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “teacher” หรือ “teachers” ซึ่งได้มีนักศึกษานำคำภาษาอังกฤษนี้มาพิจารณาแจกแจงเปรียบเทียบให้ความหมายของตัวอักษรตามรูปศัพท์ทีละตัว ให้สอดคล้องเป็นภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของครูได้ดังต่อไปนี้

T = Teaching คือการสอน

E = Ethics คือจริยธรรม

A = Academic คือวิชาการ

C = Cultural Heritage คือการสืบทอดวัฒนธรรม

H = Human Relationship คือมนุษยสัมพันธ์

E = Evaluation คือการประเมินผล

R = Reseach คือการวิจัย

S = Service คือการบริการ

1. T = Teaching (การสอน) หมายถึงการอบรมสั่งสอนศิษย์ การถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในวิชาการทั้งหลายทั้งปวง ซึ่งถือเป็นงานหลักของครูทุกคน และเป็นหน้าที่สำคัญอันดับแรกของครู ครูควรตั้งใจอบรมสั่งสอนศิษย์ และปฏิบัติหน้าที่ของตน

ให้เกิดผลดีด้วยความเอาใจใส่ อุทิศเวลาให้กับศิษย์และการสอน ไม่ละทิ้งหรือทอดทิ้งหน้าที่การงาน ซึ่งการที่ครูจะปฏิบัติหน้าที่ในการสอนของครูได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพนั้น สิ่งสำคัญที่ครูจะต้องกระทำก็คือการเพิ่มสมรรถภาพในการสอนให้แก่ตนเอง

ศาสตราจารย์ สาโรช บัวศรี (ยนต์ ชุมจิต 2534 : 74) อดีตอธิการบดีคนแรกของวิทยาลัยการศึกษาประสานมิตร (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) ได้อธิบายว่าการเพิ่มสมรรถภาพในการสอนของครูนั้น ครูจะต้องรู้จักในสิ่งต่อไปนี้

- (1) ใช้หลักจิตวิทยาแห่งการเรียนรู้
- (2) ใช้หลักการเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็ก
- (3) วางแผนสำหรับการสอนอย่างละเอียดถี่ถ้วน
- (4) ใช้วิธีการสอนแบบต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม
- (5) ใช้วิธีการวัดผลที่เหมาะสม
- (6) ใช้แบบทดสอบต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอน
- (7) ปกครองชั้นได้อย่างราบรื่น ตลอดจนปฏิบัติงานธุรการต่างๆ ของโรงเรียนได้

2.E=Ethics (จริยธรรม) หมายถึงการที่ครูมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการอบรมส่งเสริมจริยธรรมให้แก่นักเรียน ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของครู นอกจากครูอาจารย์จะต้องอบรมส่งเสริมให้นักเรียนเป็นผู้มีจริยธรรมแล้ว ครูอาจารย์ทุกคนจะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีจริยธรรมอันดีงามเหมาะสมด้วย เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ศิษย์สำหรับการประพฤติปฏิบัติตนต่อไป

3.A=Academic (วิชาการ) หมายถึงการที่ครูต้องมีหน้าที่ความรับผิดชอบในทางวิชาการทั้งของตนเองและในด้านความเจริญงอกงามของศิษย์ อาชีพครูเป็นอาชีพที่ต้องใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ดังนั้นงานของครูอาจารย์เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับวิชาการความรู้ ซึ่งครูจะต้องติดตามศึกษาหาความรู้ เพิ่มเติมอยู่เป็นประจำตลอดเวลาให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงทางวิชาการใหม่ๆ ซึ่งมีอยู่มากมายในปัจจุบัน

4.C=Cultural Heritage (การสืบทอดวัฒนธรรม) หมายถึงครูอาจารย์ต้องมีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับวัฒนธรรม ดังนั้นครูอาจารย์ต้องทำหน้าที่และรับผิดชอบในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งให้ตกทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป โดยการปฏิบัติตามวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมอันดีงามอย่างถูกต้องแก่ศิษย์และบุคคลทั่วไป ในเวลาเดียวกันก็อบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นผู้เข้าใจในวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทยอย่างถูกต้อง พร้อม

ทั้งกระตุ้นเร่งเร้าส่งเสริมให้ศิษย์ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามแบบฉบับที่บรรพบุรุษได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

5.H=Human Relationship (มนุษยสัมพันธ์) หมายถึง ครูอาจารย์ต้องทำตัวให้เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์อันดีต่อบุคคลทั่วไป การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีจะช่วยให้ครูอาจารย์สามารถปฏิบัติหน้าที่การทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในด้านส่วนตัวและส่วนรวม ดังนั้น ครูจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์อันดีทั้งกับครูด้วยกันเอง กับนักเรียน กับผู้ปกครอง และชุมชนด้วย

6.E=Evaluation (การประเมินผล) หมายถึงครูอาจารย์มีหน้าที่รับผิดชอบในการประเมินผลการเรียนการสอน เพื่อเป็นการวัดความเจริญก้าวหน้าของศิษย์ ในด้านต่างๆ ถ้าหากครูสอนแล้วไม่มีการวัดผล ครูก็ไม่สามารถทราบได้ว่าศิษย์ของตนมีความเจริญก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด ครูจึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับหลักการและวิธีการประเมินผลการเรียนการสอนด้วย

7.R=Research (การวิจัย) หมายถึงครูอาจารย์มีหน้าที่แสดงความรับผิดชอบในงานด้านการวิจัยด้วย เพราะการวิจัยเป็นวิธีการแก้ปัญหา และการศึกษาหาความรู้ความจริงที่เชื่อถือได้โดยวิธีการที่เชื่อถือได้ การวิจัยของครูในที่นี้อาจเป็นเพียงการค้นหาค้นหาสาเหตุต่างๆ เกี่ยวกับปัญหาของนักเรียน หรือเป็นการวิจัยอย่างมีระบบในขั้นสูงในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ได้ เพื่อนำผลการวิจัยมาพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ครูอาจารย์ทุกคนจึงควรศึกษากระบวนการวิจัยให้มีความรู้ความเข้าใจไว้ด้วย

8.S=Service (การบริการ) หมายถึงการที่ครูอาจารย์มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการบริการแก่ศิษย์และผู้ปกครอง แต่บางโอกาสจำเป็นต้องให้บริการแก่ประชาชนในชุมชนด้วย เช่น การให้บริการความรู้ทางอาชีพ สุขอนามัย การให้คำปรึกษาหรือการร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชน เป็นต้น

จะเห็นว่าการพิจารณาจำแนกความหมายของตัวอักษรภาษาอังกฤษที่สะกดคำว่า "teachers" นี้ น่าสนใจมากเพราะครอบคลุมหน้าที่ของครูได้ชัดเจนมาก นอกจากนี้ยังมีผลการวิจัย แนวคิดหรือทัศนคติของบุคคลทั่วไปหรือของนักศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของครูอาจารย์อีกมาก ซึ่งมีความสอดคล้องและคล้ายกันเป็นส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นครูอาจารย์อยู่ในระดับใด

จรรยาบรรณของครู

จรรยาบรรณของครูเป็นเรื่องสำคัญยิ่งเพราะครูเป็นผู้ที่สังคมยกย่องนับถือเป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ครูจึงต้องประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามและเป็นแบบอย่างของคนในสังคม ครูสภาในฐานะที่เป็น

สถาบันวิชาชีพครูได้ออกระเบียบคุรุสภาว่าด้วย จรรยาบรรณฯ ตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2506 เป็นฉบับแรก โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติครู พุทธศักราช 2488 และได้ใช้มาเป็นเวลา 20 ปี จึงได้มีการแก้ไขปรับปรุงออกเป็นระเบียบคุรุสภาว่าด้วยจรรยาบรรณฯ และวินัยตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2526 ต่อมาได้มีการปรับปรุงแก้ไขและให้ยกเลิกระเบียบคุรุสภาฯ พ.ศ. 2526 และให้ใช้ระเบียบคุรุสภา ว่าด้วยจรรยาบรรณครู พ.ศ. 2539 แทน และใช้อยู่จนถึงปัจจุบันนี้

คำว่า “จรรยาบรรณ” เป็นคำสมาสระหว่าง “จรรยา” กับ “บรรณ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายของ “จรรยา” ไว้ว่าเป็นคำนาม หมายถึงความประพฤติที่ควรประพฤติในหมู่คณะ เช่น จรรยาแพทย์ นิยมใช้ในทางที่ดี (หน้า 212) ส่วนคำว่า “บรรณ” เป็นคำนามหมายถึง ปึก หนังสือ ไม้ (หน้า 455) เมื่อรวบรวมความเข้าด้วยกันคำว่า “จรรยาบรรณ” จึง หมายถึง หนังสือหรือเอกสารที่ว่าด้วยข้อความประพฤติของหมู่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรืออาชีพใดอาชีพหนึ่ง ซึ่งตามพจนานุกรมฉบับดังกล่าว คำว่า “จรรยาบรรณ” เป็นคำนาม หมายถึงประมวลความประพฤติที่ผู้ประกอบอาชีพการงานแต่ละอย่างกำหนดขึ้นเพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณ ดังนั้นเมื่อพิจารณาคำว่า “จรรยาบรรณครู” จึงหมายถึงประมวลความประพฤติหรือจรรยาบรรณที่ผู้ประกอบอาชีพครูควรประพฤติปฏิบัติเพื่อรักษาส่งเสริมเกียรติคุณ ชื่อเสียง และฐานะของความเป็นครู

ระเบียบคุรุสภาว่าด้วยจรรยาบรรณครู พ.ศ. 2539 ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน มีรายละเอียด ดังนี้

ระเบียบคุรุสภา
ว่าด้วยจรรยาบรรณครู
พ.ศ. 2539

โดยที่เห็นเป็นการสมควรให้มีการปรับปรุงระเบียบคุรุสภา ว่าด้วยจรรยาบรรณและวินัยตามระเบียบประเพณีครู พ.ศ. 2526 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 6(2) และมาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติครู พุทธศักราช 2488 คณะกรรมการอำนวยการคุรุสภาจึงวางระเบียบไว้เป็นจรรยาบรรณครู เพื่อเป็นหลักปฏิบัติในการประกอบวิชาชีพครู

ข้อ 1 ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบคุรุสภาว่าด้วยจรรยาบรรณครู พ.ศ. 2539”

ข้อ 2 ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศเป็นต้นไป

ข้อ 3 ให้ยกเลิกระเบียบคุรุสภาว่าด้วยจรรยาบรรณและวินัยตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2526 และให้ใช้ระเบียบนี้แทน

ข้อ 4 กำหนดให้ครูมีจรรยาบรรณดังต่อไปนี้

- (1) ครูต้องรักและเมตตาศิษย์ โดยให้ความเอาใจใส่ช่วยเหลือส่งเสริมให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนแก่ศิษย์โดยเสมอหน้า
- (2) ครูต้องอบรม สั่งสอน ฝึกฝน สร้างเสริมความรู้ ทักษะและนิสัย ที่ถูกต้องดีงามให้เกิดแก่ศิษย์อย่างเต็มความสามารถ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ
- (3) ครูต้องประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ
- (4) ครูต้องไม่กระทำตนเป็นปรปักษ์ต่อความเจริญทางกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์และสังคมของศิษย์
- (5) ครูต้องไม่แสวงหาประโยชน์อันเป็นอามิสสินจ้างจากศิษย์ในการปฏิบัติหน้าที่ตามปกติ และไม่ใช้ให้ศิษย์กระทำการใดๆ อันเป็นการหาประโยชน์ให้แก่ตนโดยมิชอบ
- (6) ครูย่อมพัฒนาตนเองทั้งในด้านวิชาชีพ ด้านบุคลิกภาพ และวิสัยทัศน์ ให้ทันต่อการพัฒนาทางวิทยาการ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง อยู่เสมอ
- (7) ครูย่อมรักและศรัทธาในวิชาชีพครูและเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพครู
- (8) ครูพึงช่วยเหลือเกื้อกูลครูและชุมชนในทางสร้างสรรค์
- (9) ครูพึงประพฤติ ปฏิบัติตน เป็นผู้นำในการอนุรักษ์ และพัฒนาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย

ข้อ 5 ให้เลขาธิการคุรุสภารักษาการให้เป็นไปตามระเบียบนี้

ประกาศ ณ วันที่ 7 พฤษภาคม 2539

(นายสุขวิช รังสิตพล)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
ประธานกรรมการอำนวยการคุรุสภา

นอกจากคุณครูสภาในฐานะที่เป็นสถาบันวิชาชีพครู จะได้กำหนดระเบียบว่าด้วยจรรยาบรรณครู เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของครูแล้ว บางสถาบันการศึกษาอาจกำหนดจรรยาบรรณของครูหรืออาจารย์เพิ่มเติมโดยเฉพาะก็ได้ จะเห็นได้ว่าจรรยาบรรณของครูที่เป็นข้อกำหนดในเรื่องจรรยาบรรณหรือความประพฤติของครูถือเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ช่วยเน้นให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นในภาพพจน์ที่ดีของผู้มีจรรยาครู ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงกล่าวถึงเรื่องจรรยาครูว่า

“สำหรับครูนั้น ก็จะต้องทำตัวให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่เชื่อใจของนักเรียนเหมือนกัน ข้อแรกต้องฝึกฝนตนเองให้แตกฉาน และแม่นยำ ชำนาญ ทั้งในวิชาความรู้และวิธีสอน เพื่อสามารถสอนวิชาทั้งปวงได้โดยถูกต้องกระจ่างชัดและครบถ้วนสมบูรณ์ อีกข้อหนึ่งต้องทำตัวให้ดี คือต้องมีและต้องแสดงความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต ความสุภาพ ความเข้มแข็งและอดทน ให้ปรากฏชัดแจ้ง เคยชิน เป็นปรกติวิสัย เด็กจะได้เห็นได้เข้าใจในคุณค่าของความรู้ ในความดี และในตัวครูอย่างซาบซึ้ง และยึดเป็นแบบอย่าง ภารกิจของครูคือการให้การศึกษาก็จะได้รับการปฏิบัติตามที่มุ่งหวังอยู่.....

งานของครูนั้น ตามที่ท่านทั้งหลายทราบเพราะว่าได้ปฏิบัติมา เป็นงานที่ยากและต้องใช้ความอดทนเสียสละมาก ยิ่งในสมัยปัจจุบันยิ่งยากขึ้นทุกที... ครูจึงต้องเสียสละ ยิ่งต้องทำงานหนัก และทำด้วยความเฉลียวฉลาดมากขึ้น” (ประพนธ์ จำเริญญ 2536 : 5)

สรุปท้ายบท

งานครูเป็นงานที่หนัก และเป็นงานที่ต้องใช้ความสามารถอย่างสูง จึงจะสามารถเป็นครูชั้นอาชีพได้ ฉะนั้นผู้ที่กำลังศึกษาวิชาชีพครู ด้านครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ หรือผู้ที่เตรียมตัวเป็นครู หรือผู้ที่ปรารถนาจะเป็นครูที่ดี ควรมีความรู้เกี่ยวกับครู รับผิดชอบต่อหน้าที่ของครู มีจรรยาบรรณครู และศึกษาลักษณะของครูที่ดี เพื่อให้ทราบว่าครูที่สังคมปรารถนานั้นควรเป็นอย่างไร นอกจากนั้นผู้เป็นครูทุกคนจะต้องเตรียมให้พร้อม รู้จักพัฒนาตนเองและหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ เพื่อให้ทันต่อความก้าวหน้าทางวิทยาการ จะทำให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องและเกิดประสิทธิภาพ อันจะยังความเจริญรุ่งเรืองแห่งตน ในการประกอบวิชาชีพครู และเพื่อความเจริญของประเทศชาติในฐานะที่ครูเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ

กิจกรรมท้ายบท

คำชี้แจง ให้นัก์สิตตอบคำถามหรืออภิปรายเกี่ยวกับเนื้อหาในบทที่ 2 ในหัวข้อต่อไปนี้

1. จงให้ความหมายและความสำคัญของครูตามทัศนะของท่านโดยสังเขป
2. ครูและอาจารย์มีความหมายแตกต่างกันอย่างไรหรือไม่
3. วิชาชีพครูมีความเหมือนและความแตกต่างจากวิชาชีพอื่น ๆ อย่างไร
4. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า “ งานครูเป็นงานที่หนัก และเป็นงานที่ต้องใช้ความสามารถอย่างสูง จึงจะสามารถเป็นครูชั้นอาชีพได้” จงอธิบายพร้อมให้เหตุผลประกอบ
5. ท่านคิดว่า จรรยาบรรณครูมีความสำคัญและจำเป็นต่อวิชาชีพครูหรือไม่ เพราะเหตุใด

หนังสืออ้างอิง

คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา. **แนวทางปฏิรูปการศึกษาสำหรับรัฐบาลใน
อนาคต.** กรุงเทพฯ : สารสยาม, 2518.

เปลื้อง ณ นคร. **พจนะ – สารานุกรมไทย.** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช 2516.

ประดินันท์ อูปรมัย. "ครูกับการพัฒนาตน" ใน **เอกสารคำสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพ
ศึกษาศาสตร์.** หน่วยที่ 1-8 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2527.

ประพนธ์ จ่ายเจริญ. **เอกสารประกอบการสอนวิชาศึกษา 163 ประสบการณ์วิชาชีพครู 1.**
ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒ
ประสานมิตร, 2536.

ยนต์ ชุ่มจิต. **ความเป็นครู** กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2534.

ราชบัณฑิตสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525.** พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ :
อักษรเจริญทัศน์ 2526

รายงานคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา. **การศึกษาเพื่อชีวิตและ
สังคม.**
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศูนย์การทหารราบ, 2519.

วรมณี, พระราช (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.** กรุงเทพฯ :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528.

วิจิตร ศรีสอาน. "สถานะวิชาชีพศึกษาศาสตร์" ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์
วิชาชีพศึกษาศาสตร์.** หน่วยที่ 1-8 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2527

วิสุทธิเมธี, พระเทพ (พุทธทาสภิกขุ). "คุณธรรมของครู" ใน **ธรรมสำหรับครู.** สำนักงานคณะ
กรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2529.

_____. "ธรรมชีวิตกับครูผู้สร้างโลก" ใน **ธรรมสำหรับครู.** สำนักงานคณะกรรมการการประถม
ศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2529

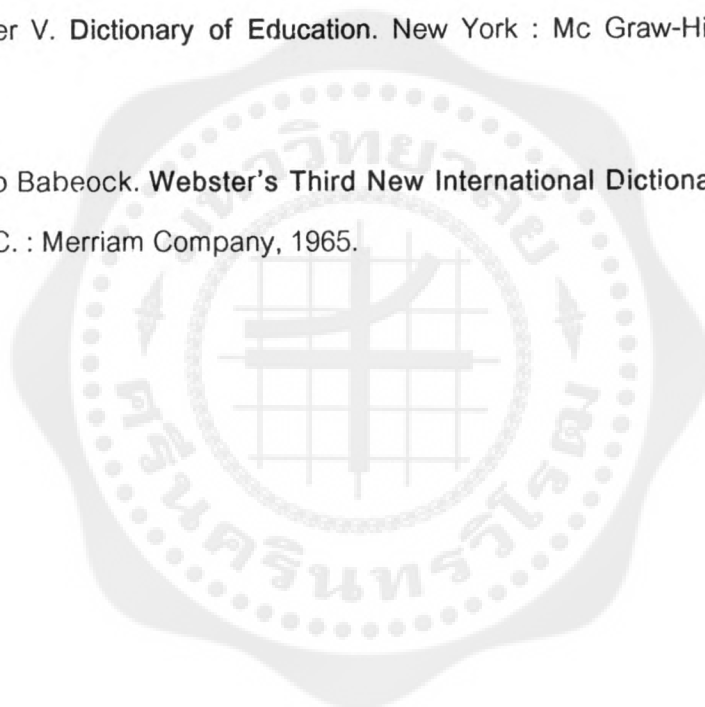
วิสุทธิโสภณ, พระ. “ธรรมะกับครู” **มติครู**. 2(14) : 35 มีนาคม 2538.

สีปพนนท์ เกตุทัต. **การปฏิรูปการศึกษา**. รายงานของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา สมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย พิมพ์เผยแพร่, วัฒนาพานิช, 2518.

อัฉรญา จ่ายเจริญ. **เอกสารประกอบการสอนวิชาศึกษา 163 ประสบการณ์ทางวิชาชีพครู**
1. ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2540.

Good, Carter V. **Dictionary of Education**. New York : Mc Graw-Hill Book Company, 1973.

Gove, Philip Babeock. **Webster's Third New International Dictionary**. Springfield : G. & C. : Merriam Company, 1965.

บทที่ 3

ค่านิยมและเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครู

เนื้อหา

1. ความหมายและประเภทของค่านิยม
2. ค่านิยมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์สำหรับครู
3. ค่านิยมที่ดีต่อวิชาชีพครู
4. ความหมายของเจตคติต่อวิชาชีพครู
5. เจตคติของครูที่มีต่อวิชาชีพครู
6. เจตคติของบุคคลทั่วไปที่มีต่อวิชาชีพครู

จุดประสงค์

เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถ

1. ให้ความหมายของค่านิยมและเจตคติต่อวิชาชีพครูได้
2. อธิบายถึงค่านิยมที่ดีสำหรับครูได้
3. อธิบายถึงเจตคติของครูที่มีต่อวิชาชีพครูได้
4. ระบุสิ่งที่เสนอเจตคติของบุคคลทั่วไปที่มีต่อวิชาชีพครูได้

บทที่ 3

ค่านิยมและเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครู

โดยทั่วไปผู้ประกอบอาชีพใดอาชีพหนึ่ง มักจะเป็นผู้ที่รักหรือชอบหรือถนัดในอาชีพนั้น หรือมีค่านิยม และเจตคติที่ดีต่ออาชีพนั้นมาก่อน เมื่อประกอบอาชีพใดบุคคลก็ต้องการประสบความสำเร็จในอาชีพ หรือมีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานที่ทำ ซึ่งการจะบรรลุเป้าหมายหรือความต้องการนั้นได้ นอกจากจะต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถมีคุณลักษณะและคุณสมบัติที่ดีเหมาะสมกับงานหรืออาชีพแล้ว ค่านิยมและเจตคติของบุคคลที่มีต่ออาชีพที่ทำก็มีส่วนสำคัญด้วย ไม่ว่าจะประกอบอาชีพใด การมีค่านิยมและเจตคติที่ดีต่ออาชีพนั้น จะส่งผลให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตนได้ถูกต้อง ซึ่งค่านิยมและเจตคติของบุคคลอาจเปลี่ยนแปลงได้ เราจึงสามารถพัฒนาค่านิยมและเจตคติของบุคคลที่มีต่ออาชีพใดอาชีพหนึ่งได้ ในบทนี้จึงจะกล่าวถึงค่านิยมและเจตคติเกี่ยวกับวิชาชีพครูโดยสังเขป พอเป็นความรู้พื้นฐาน สำหรับการพัฒนาตนเองและการศึกษาค้นคว้าต่อไป

ความหมายและประเภทของค่านิยม

ความหมายของค่านิยม

คำว่า “ค่านิยม” ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “Values” ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ประมวลได้ดังนี้

ในหนังสือ “Dictionary of Education” ให้ความหมายไว้ว่า ค่านิยมเป็นคุณลักษณะใด ๆ ที่ได้รับการพิจารณาว่ามีความสำคัญในด้านจิตวิทยา สังคม ศีลธรรม หรือสุนทรียภาพ สำหรับค่านิยมทางศีลธรรมและจิตใจเป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของบุคคลและสังคม แล้วนำมาใช้เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติเพื่อยกระดับคุณค่าของชีวิตให้สูงขึ้น (Good. 1973 อ้างโดย ยนต์ ชุ่มจิต 2534 : 168)

ค่านิยม หมายถึง หลักการหรือแนวทางของพฤติกรรม ซึ่งสมาชิกของกลุ่มชนถือว่าสำคัญด้วยความรู้สึกรุนแรงและมีการให้คำมั่นผูกมัดตนเอง โดยยึดถือเป็นมาตรฐานสำหรับใช้ในการตัดสินใจกระทำ (Theodorson & Theodorson. 1969 อ้างโดย สุรางค์ ไคว์ตระกูล 2536 : 247)

ค่านิยม หมายถึง หลักการหรือแนวทางที่จะนำไปสู่พฤติกรรมที่จะเลือกว่าเราจะทำอะไร เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ (Rath, Harmin & Simon. 1966 อ้างโดย สุรางค์ ไคว์ตระกูล 2536 : 247)

ค่านิยม หมายถึง ความโน้มเอียงหรือแนวทางที่คนจะประพฤติตนไปในแนวทางใด แนวทางหนึ่งที่ตนเองได้ พิจารณาไตร่ตรองแล้วว่าเป็นสิ่งที่ดีสำหรับคนหรือสังคมยอมรับนับถือ และปฏิบัติตามแนวคิดนั้น ๆ อย่างสม่ำเสมออย่างน้อยก็ชั่วระยะเวลาหนึ่ง (พนัส หันนาคินทร์ 2523 : 20)

ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่คนสนใจปรารถนาจะได้ ปรารถนาจะเป็น หรือกลับกลายมา เป็นสิ่งที่คนถือว่าต้องทำต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนบูชายกย่องและมีความสุขที่จะได้เห็น ได้ฟัง ได้ เป็นเจ้าของ ค่านิยมจึงเป็น "วิถีของการจัดรูปความประพฤติ" ที่มีความหมายต่อบุคคลและเป็น แบบฉบับความคิดที่ฝังแน่นสำหรับยึดถือและปฏิบัติตนในสังคมและชีวิต หรือเลือกปฏิบัติ เมื่อเผชิญกับเหตุการณ์และสถานการณ์นั้น ค่านิยมจึงรวมถึงจุดหมายหรือความต้องการในชีวิต และสิ่งที่บุคคลชอบ (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2523 อ้างโดย สุรางค์ ไคว์ตระกูล 2536 : 247)

ค่านิยม หมายถึง สภาพหรือการกระทำบางประการที่เราเชื่อหรือนิยมว่าควรยึดถือหรือ ยึดมั่น หรือว่าเราควรกระทำหรือปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงความมุ่งหมายของสังคม หรือตัวเราเอง (สาโรช บัวศรี 2529 : 8)

ค่านิยม หมายถึง แนวความคิด ความประพฤติหรือสภาพของการกระทำใด ๆ ที่บุคคล หรือสังคมนิยมชมชอบและเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าควรแก่การประพฤติปฏิบัติ จึงยอมรับยึดถือ มาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ หรืออย่างน้อยก็ชั่วระยะเวลาหนึ่ง เพื่อให้บรรลุ จุดมุ่งหมายของตนเองหรือของสังคม (ยนต์ ชุ่มจิต 2534 : 169)

ประเภทของค่านิยม

การจำแนกชนิดหรือประเภทของค่านิยม ขึ้นอยู่กับความรู้ ความเข้าใจและเจตคติของแต่ละคน ดังเช่น ฟีนิกซ์ (Phenix. 1958 อ้างโดย ยนต์ ชุ่มจิต 2534 : 172) จำแนกค่านิยมออกเป็น 6 ประเภทดังนี้

1. **ค่านิยมทางวัตถุ (Material Values)** เป็นค่านิยมที่ช่วยให้ชีวิตและร่างกายของคนเราอยู่รอดต่อไป ได้แก่ ปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค

2. **ค่านิยมทางสังคม (Social Values)** เป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดความรักความเข้าใจและความต้องการทางสังคมของบุคคล
3. **ค่านิยมทางความจริง (Truth Values)** เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับความจริง ซึ่งเป็นค่านิยมที่สำคัญยิ่ง สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาหาความรู้ และนักวิทยาศาสตร์ที่พยายามค้นหากฎแห่งธรรมชาติ
4. **ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Values)** เป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดความรับผิดชอบชั่วดี
5. **ค่านิยมทางสุนทรียภาพ (Aesthetic Values)** เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับความซาบซึ้งในความสวยงามงามของสิ่งต่าง ๆ
6. **ค่านิยมทางศาสนา (Religious Values)** เป็นค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับความปรารถนาความสมบูรณ์ของชีวิต รวมทั้งความศรัทธาและการบูชาในทางศาสนาด้วย

ส่วนคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติของไทย (สุรางค์ ไคว์ตระกูล 2536 : 247)

แบ่งค่านิยมออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. ค่านิยมเกี่ยวกับตนเอง
2. ค่านิยมเกี่ยวกับหมู่คณะ
3. ค่านิยมเกี่ยวกับสังคม
4. ค่านิยมเกี่ยวกับชาติ
5. ค่านิยมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
6. ค่านิยมเกี่ยวกับมนุษยชาติ

นอกจากนี้ สาโรช บัวศรี (ยนต์ ชุ่มจิต 2534 : 173) ได้อธิบายว่าค่านิยมโดยทั่วไปสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. **ประเภทพื้นฐาน (Basic Values)** ประกอบด้วยค่านิยมดังต่อไปนี้
 - ศีลธรรม (Moral Values)
 - คุณธรรม (Ethical Values)
 - ธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรม (Cultural Values)
 - กฎหมาย (Legal)
2. **ประเภทวิชาชีพ (Professional Values)** ประกอบด้วยค่านิยมดังต่อไปนี้
 - อุดมการณ์ในวิชาชีพของตน
 - วินัยของวิชาชีพของตน

- มารยาทของวิชาชีพของตน
- พระราชบัญญัติเกี่ยวกับวิชาชีพของตน

ค่านิยมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์สำหรับครู

เนื่องจากค่านิยมที่บุคคลยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมานั้นมีทั้งค่านิยมพึงประสงค์ คือปฏิบัติแล้วนำความสุขความเจริญมาสู่ตนเอง ครอบครัว และสังคม กับค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์ คือปฏิบัติแล้วนำความเสื่อมมาสู่ตนเอง ครอบครัว และสังคม ค่านิยมที่พึงประสงค์เป็นค่านิยมที่ควรยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันไป ส่วนค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์เป็นค่านิยมที่ควรจะต้องมีการแก้ไข ปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลง หากสังคมใดปล่อยให้สมาชิกของสังคมยึดถือปฏิบัติตามค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์มากเกินไปจนเกินไปแล้ว จะทำให้ยากแก่การพัฒนาความเจริญในด้านต่าง ๆ ดังนั้น คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จึงได้ออกประกาศเชิญชวนให้คนไทยทุกคนร่วมกันเสริมสร้าง ปลุกฝังและปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ คือ

1. การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ
2. การประหยัดและออม
3. การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย
4. การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา
5. ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

ในฐานะที่เป็นคนไทย ผู้ประกอบอาชีพครู ก็ต้องยึดถือประพฤติปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวเป็นค่านิยมพื้นฐานของครูด้วยเช่นกัน พร้อมกับประพฤติปฏิบัติตามค่านิยมอื่น ๆ ซึ่งเป็นค่านิยมที่พึงประสงค์สำหรับครูพึงยึดถือปฏิบัติเป็นประจำด้วยเช่นกัน

ค่านิยมที่พึงประสงค์ที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

1. การปฏิบัติตามข้อกำหนดในพระพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่นที่ครูนับถือ
2. การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
3. ความซื่อสัตย์สุจริต และความยุติธรรม
4. การรู้จักรักษาสุขภาพอนามัยให้สมบูรณ์
5. ความนิยมไทย และปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย
6. การหมั่นศึกษาหาความรู้ในวิชาชีพและความรู้ทั่วไป
7. การมีอุดมการณ์แห่งวิชาชีพ
8. การยึดมั่นในคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ

ค่านิยมที่ดีต่อวิชาชีพครู

ค่านิยมต่อวิชาชีพครู หมายถึง การยอมรับความสำคัญของวิชาชีพครู และมีความเชื่อมั่นในคุณค่าของความเป็นครู การพัฒนาค่านิยมในวิชาชีพครู จึงหมายถึง การทำให้ครูยอมรับความสำคัญของวิชาชีพครู เพื่อความเจริญงอกงามของผู้ประกอบอาชีพครู และสถาบันวิชาชีพครูด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าการพัฒนาค่านิยมในวิชาชีพครู ก็คือการทำความเชื่อมั่นในคุณค่าของความเป็นครูให้ดีขึ้น โดยบุคคลที่ควรได้รับการพัฒนานั้นคือ นักศึกษาที่เลือกเรียนวิชาชีพครูพวกหนึ่ง กับครูอาจารย์ที่กำลังทำหน้าที่การสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ อีกพวกหนึ่ง ทั้งนี้ค่านิยมของคนเรานั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความประสงค์ของแต่ละบุคคล ค่านิยมในวิชาชีพครูก็ย่อมเปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน นักศึกษาครู หรือ ครูอาจารย์ที่ยังมีความรักความศรัทธาในอาชีพครูไม่มากนัก ก็สามารถพัฒนาค่านิยมในวิชาชีพครูให้สูงขึ้นได้ โดยการนำอาชีพทางการสอนหรือวิชาชีพครูไปเปรียบเทียบกับงานอื่น ๆ (ยนต์ ชุมจิต 2534 : 184-185) ในด้านต่อไปนี้

1. **ความมีเกียรติและศักดิ์ศรีของอาชีพ** งานที่มีเกียรติและมีศักดิ์ศรีมิได้พิจารณาจากการที่ได้รับเงินเดือนมากหรือมีรายได้มาก แต่อยู่ที่ความสุจริตของอาชีพ อาชีพที่สุจริตทุกอาชีพมีเกียรติและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน งานอาชีพครูคืองานอบรมสั่งสอน อันเป็นลักษณะอาชีพที่ไม่มีโอกาสทุจริตได้ ถึงแม้รายได้จะไม่มากนักแต่ก็มีค่ามากในด้านจิตใจ และน้อมภาควุฒิใจในความสุจริต

2. **เป้าประสงค์ของวิชาชีพ** ในบางวิชาชีพผู้ประกอบอาชีพเหล่านั้นมีเป้าประสงค์หลักเพื่อฐานะทางเศรษฐกิจหรือความร่ำรวย แต่วิชาชีพครูนั้น รายได้หรือการมีงานทำถือว่าเป็นเป้าประสงค์รอง เป้าประสงค์สูงสุดของอาชีพครู คือการยกระดับวิญญาณของศิษย์ไปสู่คุณธรรมขั้นสูงซึ่งนับเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของมนุษย์ ผู้ประกอบอาชีพครูจึงควรภาควุฒิใจในการกิจอันยิ่งใหญ่

3. **สถานภาพและความก้าวหน้าในอาชีพ** งานทางการสอนหรือวิชาชีพครูมีสถานภาพเป็นวิชาชีพชั้นสูงเหมือนกับวิชาชีพอื่น ๆ เช่น แพทย์ วิศวกร ทนายความ สถาปนิก พยาบาล นอกจากนั้นอาชีพครูนั้นยังมีความก้าวหน้ามากกว่าอีกหลาย ๆ อาชีพ ทั้งในด้านเงินเดือนและระดับชั้น ถ้าครูขยันและตั้งใจอย่างจริงจังก็สามารถเลื่อนผลงานทางวิชาการเพื่อเพิ่มระดับวิทยฐานะเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์และศาสตราจารย์ได้อีกด้วย

จะเห็นได้ว่าวิชาชีพครูมิได้ด้อยไปกว่าวิชาชีพอื่น ๆ เลยไม่ว่าจะเป็นในด้านความมีเกียรติมีศักดิ์ศรีในสังคม การทำประโยชน์ให้แก่สังคมและบ้านเมือง สถานภาพทางวิชาชีพ หรือความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ เมื่อเป็นเช่นนี้ นักศึกษาครู และครูอาจารย์ทุกคนจึงควรมี

ความมั่นใจและเชื่อมั่นในคุณค่าของความเป็นครู ปฏิบัติหน้าที่ของครูให้ดีที่สุดและภาคภูมิใจในวิชาชีพครู

ความหมายของเจตคติต่อวิชาชีพครู

คำว่า “เจตคติ” หรือ “ทัศนคติ” ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “Attitude” ซึ่งมีความหมายแตกต่างกันตามทัศนะของผู้ให้ความหมาย ตัวอย่างดังต่อไปนี้

เธอร์สโตน (Thurstone. 1967 อ้างโดย อัจฉรา จำยเจริญ 2540 : 143) ได้อธิบายให้ความหมายของ Attitude ไว้ว่า เป็นเรื่องของความพึงพอใจต่อวัตถุทางจิตวิทยา ซึ่งได้แก่ วัตถุทางกายภาพ ความคิด แผนการกระทำ รูปแบบหนึ่งของความประพฤติ อุดมการณ์ หลักการทางศีลธรรม สัญลักษณ์ที่บุคคลแสดงออกมาทั้งทางบวก และทางลบ

ฟิชเบนและเอชเจน (Fishbein & Ajzen. 1975 อ้างโดยอัจฉรา จำยเจริญ 2540 : 143-144) ได้อธิบายถึงความหมายของ Attitude ไว้ว่า เป็นตัวแทนของความรู้สึกทั่ว ๆ ไป ในทางชอบหรือไม่ชอบของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้าบางอย่าง การที่บุคคลเกิดความเชื่อต่อวัตถุเรื่องใด ๆ ก็คือ เขาได้เกิดทัศนคติต่อเรื่องนั้น ๆ โดยอัตโนมัติในเวลาเดียวกัน แต่ละความเชื่อจะเชื่อมโยงวัตถุกับลักษณะบางประการ ซึ่งทัศนคติของบุคคลก็คือ การประเมินค่าให้กับคุณลักษณะต่าง ๆ

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (ราชบัณฑิตยสถาน 2525) เจตคติ หมายถึง ท่าทีหรือความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (หน้า 235) ส่วนทัศนคติ หมายถึง แนวความคิดเห็น (หน้า 289)

ประมวลจากทัศนะดังกล่าวข้างบน พอสรุปได้ว่า เจตคติ หมายถึง ท่าทีหรือความรู้สึกที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งและแสดงออกมาทั้งในทางบวกและทางลบ เมื่อพูดถึงเจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จึงหมายถึง ท่าทีหรือความรู้สึกที่บุคคลมีต่อสิ่งนั้น ๆ นั้นเอง

ดังนั้น เจตคติต่อวิชาชีพครูจะหมายถึงท่าที ความรู้สึก หรือความคิดเห็นที่มีต่อวิชาชีพครู หรืออาชีพครู และเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครูจะหมายถึง ท่าทีหรือความรู้สึกที่ดีที่บุคคลมีต่ออาชีพครู ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ เจตคติของครูที่มีต่อวิชาชีพครูและผู้ที่ประกอบอาชีพครู กับเจตคติของบุคคลทั่วไปหรือสังคมที่มีต่อวิชาชีพครู

เจตคติของครูที่มีต่อวิชาชีพครู

ผู้ประกอบอาชีพครูต้องมีคุณลักษณะและคุณสมบัติที่สำคัญหลายประการ ผู้ประกอบอาชีพครูทั้งหลายจึงควรมีเจตคติที่ดีต่อคุณลักษณะและคุณสมบัติเหล่านั้นด้วย จึงจะประสบ

ความสำเร็จในอาชีพครู ก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมและประเทศชาติ เจตคติที่ดีของครูที่มีต่อวิชาชีพครู มีดังต่อไปนี้

1. **เจตคติที่ดีต่อสถานภาพวิชาชีพครู** ผู้ประกอบอาชีพครูมองอาชีพครูในด้านการเสียสละ มีความอดทนอดกลั้น การยกย่องสรรเสริญ มีเกียรติ มีความภาคภูมิใจ มีส่วนสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพให้แก่ประเทศชาติ มีส่วนในการแก้ปัญหาสังคมโดยส่วนรวม ได้สร้างความก้าวหน้าในชีวิต รักในอาชีพและเปี่ยมด้วยคุณธรรม

2. **เจตคติที่ดีต่อลักษณะการเป็นครู** ผู้ประกอบอาชีพครูมองคุณลักษณะของความเป็นครูถูกต้อง ครูต้องเป็นผู้รอบรู้ ทันสมัย รู้จักรักษาสุขภาพ มีการควบคุมอารมณ์ มีความประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดี มีน้ำใจ รักประชาธิปไตย มีความรับผิดชอบต่อการทำงาน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความยุติธรรม มีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีบุคลิกภาพดี มีค่านิยมและเจตคติที่ดี และเข้าใจในหลักจิตวิทยา

3. **เจตคติที่ดีต่อนักเรียน** ผู้ประกอบอาชีพครูต้องมีความรู้สึกที่ดีต่อเด็ก รักและเอ็นดูเด็ก มีความใกล้ชิดช่วยเหลือเด็ก ส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก และการปลูกฝังระเบียบวินัยให้เด็ก มีความตั้งใจในการอบรมสั่งสอนเด็ก

4. **เจตคติที่ดีต่อการเรียนการสอน** ผู้ประกอบอาชีพครูต้องมีความรู้สึกรักการสอนหนังสือ มีการเตรียมการสอนที่ดี มีการใช้เทคนิคและวิธีการสอนที่เหมาะสม สร้างเสริมบรรยากาศในการเรียนการสอนและหมั่นปรับปรุงการสอนอยู่เสมอ

5. **เจตคติที่ดีต่อความคาดหวังที่มีต่อวิชาชีพครู** ผู้ประกอบอาชีพครูมีความคาดหวังในความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน มีความตั้งใจประกอบอาชีพครูอย่างแน่วแน่ อยากปรับปรุงสนับสนุนความก้าวหน้าและพัฒนาวิชาชีพครูอย่างจริงจัง

เจตคติที่ดีของบุคคลทั่วไปที่มีต่อวิชาชีพครู

สำหรับเจตคติของบุคคลทั่วไปที่มีต่ออาชีพครู เราอาจพิจารณาได้จากบทความ สุภาสิตและคำพังเพยเกี่ยวกับครู ตลอดจนบทประพันธ์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบทร้อยกรองและร้อยแก้ว ที่ผู้เขียนได้เขียนบรรยายเรื่องราว เนื้อหาสาระต่าง ๆ จากประสบการณ์และความรู้สึกที่แท้จริง ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกที่ดีต่อการเป็นครู เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าสังคมได้ตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญของอาชีพครูเป็นอย่างยิ่ง ดังรายละเอียดโดยสังเขปต่อไปนี้คือ

1. **การกำหนดให้มีวันครู** ในปี พ.ศ. 2488 คณะรัฐบาลซึ่งมีนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้พิจารณาเห็นว่าครูเป็นกุญแจดอกสำคัญที่ไขไปสู่ความเจริญอย่างแท้จริง ได้

ให้การสนับสนุนและยกย่องเกียรติภูมิของครูให้มีสิทธิเท่าเทียมกับข้าราชการพลเรือนทั่วไป จึงได้ตราพระราชบัญญัติครูขึ้นประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 62 ตอนที่ 4 หน้า 59 เมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ.2488 และในปัจจุบันนี้ได้กำหนดให้วันที่ 16 มกราคมของทุกปีเป็นวันครูเพื่อระลึกถึงวันที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติครูเป็นฉบับแรก

ในวันครูของแต่ละปี หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาจะจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การรดน้ำแสดงมุทิตาจิตแด่ครูอาวุโส มอบเข็มเชิดชูเกียรติแด่ครูผู้ลดประจำการ มอบรางวัลแด่ครูดีเด่นสาขาต่าง ๆ และมีงานพบปะสังสรรค์ระหว่างเพื่อนครู เป็นต้น ทั้งนี้ได้มีการประชาสัมพันธ์ไปสู่ประชาชนทั่วไปด้วยสื่อรูปแบบต่าง ๆ ด้วย จึงนับว่าอาชีพครูเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ประชาชนทั่วไปรู้จักและให้การยอมรับ

2. **สุภาพดีและคำพังเพยเกี่ยวกับอาชีพครู** เนื่องจากครูเป็นอาชีพที่มีความสำคัญอาชีพหนึ่งในสังคมมาตั้งแต่สมัยโบราณ จึงมีถ้อยคำที่ประชาชนกล่าวติดปากเกี่ยวกับครูเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคำกล่าวที่แสดงให้เห็นภาระหน้าที่ที่หนักและสำคัญยิ่งของครู ผู้ศึกษาวิชาชีพครูควรรวบรวมข้อความเหล่านี้ไว้เพื่อสร้างเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครู เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการศึกษาวิชาชีพครูและเพื่อเตรียมตัวประกอบอาชีพให้เจริญก้าวหน้าในอนาคต ตัวอย่างของสุภาพดีและคำพังเพยเกี่ยวกับวิชาชีพครู มีดังต่อไปนี้

- เรียนอะไร เรียนให้รู้เป็นครูเขา
- ครู คือ ปุชนียบบุคคล
- ครู คือ ผู้นำทางวิญญาณ
- ครู คือ เรือจ้าง
- ครู คือ แสงประทีปนำทางชีวิต
- ครูคือ แม่พิมพ์ของชาติ

ฯลฯ

3. **บทร้อยกรองเกี่ยวกับอาชีพครู** บทร้อยกรองเกิดจากอารมณ์สุนทรีย์และแรงบันดาลใจของผู้แต่ง บทร้อยกรองที่เกี่ยวกับอาชีพครูเกิดขึ้นจากความประทับใจหรือแรงบันดาลใจของผู้เขียนที่มีต่ออาชีพครู ประกอบกับบทร้อยกรองบางบทใช้ภาษาได้อย่างสละสลวย จึงสามารถโน้มน้าวจิตใจของผู้อ่านให้เกิดเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครูเพิ่มขึ้น ดังนั้นผู้ที่ศึกษาวิชาชีพครูควรรวบรวมหรือแต่งบทร้อยกรองเกี่ยวกับอาชีพครูเพื่อสร้างเจตคติที่ดีต่ออาชีพนี้ ตัวอย่างบทร้อยกรองเกี่ยวกับอาชีพครู เช่น บทร้อยกรองของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ กวีซีไรท์ของประเทศไทยที่ชื่อว่าครูคือใคร ดังต่อไปนี้

ครูคือใคร

ใครคือครู ครูคือใคร ในวันนี้

ไขว่อยู่ที่ปริญญามหาศาล

ไขว่อยู่ที่เรียกว่าครูอาจารย์

ไขว่อยู่นานสอนนานในโรงเรียน

ใครคือ ผู้ชี้นำทางความคิด

ให้รู้ถูกรู้ผิดคิดอ่านเขียน

รู้ทุกขั้วยากรู้พากเพียร

ให้รู้เปลี่ยนแปลงสู้สร้างงาน

ครูคือ ผู้ยกระดับปัญญาคนมนุษย์

ให้สูงสุดกว่าสัตว์เดรัจฉาน

ครูคือ ผู้สั่งสมอุดมการณ์

ปณิธานเพื่อคนอื่นใช้ตัวเอง

ครูจึงเป็นนักสร้างผู้ใหญ่ยิ่ง

สร้างคนจริงคนกล้าสร้างคนเก่ง

สร้างคนให้ได้เป็นตัวของตัวเอง

ขอมอบเพลงนี้มาบูชาครู

นอกจากตัวอย่างร้อยกรองของผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพครูแล้ว ขอยกตัวอย่างบทร้อยกรองที่เกิดจากความรู้สึกนึกคิดของผู้ประกอบอาชีพครูได้แก่ บทร้อยกรองของเสฐียรพงษ์ วรรณปก ดังนี้

แต่คุณครู

ครูต้องเป็นครูทุกขณะจิต

ต้องรู้โลกรู้ชีวิตอย่างแจ่มแจ้ง

ต้องมีปฏิภาณโหวดหารแสดง

ต้องเป็นแหล่งก้าวน้ำวิชาคาร

ต้องสอนคนมากกว่าสอนหนังสือ
 ไม่เพียงถือชอล์คปากกาพาเขียนอ่าน
 ต้องอุทิศชีวิตจิตวิญญาณ
 ให้แก่งานปลูกฝังในทางดี
 ครูต้องมีทั้งความดีอีกความเก่ง
 ครูต้องเคร่งครัดระเบียบมาตรฐาน
 เป็นประทีปเจิดจรัสชีवाल
 ส่องนำจิตวิญญาณของปวงชน

4. บทเพลงที่เกี่ยวกับอาชีพครู นอกจากบทร้อยกรองทั่ว ๆ ไปแล้วยังมีบทร้อยกรองเกี่ยวกับอาชีพครูที่นำมาร้องเป็นเพลงด้วย และเพลงบางเพลงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย แสดงให้เห็นว่างานของครูเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ซึ่งครูและผู้ที่ศึกษาวิชาครูควรภาคภูมิใจในงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ตัวอย่างของเพลงที่เกี่ยวกับอาชีพครู มีดังนี้

เพลง “แม่พิมพ์ของชาติ”

แสงเรืองเรืองที่ส่องประทีปอยู่ทั่วเมืองไทย
 คือแม่พิมพ์อันน้อยใหญ่ไ้ครูไทยในแดนแหลมทอง
 เหนื่อยยากอย่างไรไม่เคยบ่นไปให้เขามอง
 ครูนั่นยังลำพองในเกียรติของครูเสมอมา
 ที่ทำงานช่างสุดกันดารในป่าพงไพร
 ถึงจะไกลก็เหมือนใกล้เร่งรุดไปให้ทันเวลา
 อิกทั้งวิชาอุตสาหกรรมให้หามาให้เรียนรู้
 เพื่อให้พ่อแม่แม่หนู
 ได้มีความรู้เพื่อสร้างคน
 คุณงามความดี
 ครูนี่ช่วยกันฝึกฝน
 บุญคุณของครูเลิศล้ำ
 สุดท้ายจะคิดค้นพรรณนา
 กลางวันไปสอน

กลางคืนกันนอนค้นหาวิชา

บันทึกการสอนล่องหน้า

ความรู้หามาเพื่อเด็กไทย

เกียรติของครูช่างสวดยหรงามวิไล

พิไรเอยใครใครเขาเปรียบครูไว้เหมือนเรือจ้าง

รับขนส่งมุ่งตรงจนถึงฝั่ง

เด็กที่เราเคยสอนเคยสั่ง

พอส่งถึงฝั่งครูยังปลื้มใจ

ใครเขาจะว่าเราเป็นเรือจ้างก็ช่างปะไร

แต่ชีวิตอุทิศให้ขอเป็นครูไปตลอดกาล

5. บทประพันธ์ประเภทเรื่องสั้นและนวนิยาย นอกจากบทร้อยกรองและบทเพลงที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับอาชีพครูแล้ว ยังมีบทประพันธ์ประเภทเรื่องสั้นและนวนิยายที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับอาชีพครูด้วย บทประพันธ์บางเรื่องได้รับการถ่ายทำเป็นภาพยนตร์ ฉายเผยแพร่ไปทั่วประเทศ เพื่อความบันเทิงและเพื่อเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและงานของครูที่น่าประทับใจ นับเป็นการสร้างเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครูได้ทางหนึ่ง ซึ่งครูและนักศึกษาวิชาชีพระดับอุดมศึกษา

เนื้อหาสาระของบทประพันธ์ประเภทเรื่องสั้นและนวนิยายมักจะกล่าวถึงคุณธรรมและความเสียสละของครู ในบางเรื่องจะยกย่องครูเป็นปูชนียบุคคล มีการเปรียบเทียบว่าครูคือดวงประทีป กล่าวถึงบทบาทครูที่ทำหน้าที่เสมือนบิดา-มารดา เป็นต้น เพื่อเพิ่มความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างบทประพันธ์ประเภทเรื่องสั้นและนวนิยายที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับอาชีพครู มีดังนี้คือ

1. ครูบ้านนอก ของคำหมาน คนไค
2. ปอเนาะที่รัก ของ ณรงค์ ศักดาณรงค์
3. ครูหัวใจร้าย ของ ผกาวัต อุตุตโมทย์

ฯลฯ

จากการอ่าน การสำรวจหรือรวบรวมบทความ สุภาษิต คำพังเพย งานเขียนหรืองานประพันธ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับครู จะทำให้ครูหรือผู้จะประกอบอาชีพครูเกิดความรู้สึกที่ดีต่อวิชาชีพครูมากขึ้น นับเป็นแรงเสริมที่ทำให้ครูมีความสุขในการทำงานมากขึ้น รู้สึกว่าอาชีพครูได้รับการยอมรับให้เกียรติจากสังคม เกิดความภาคภูมิใจ และมีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพสูงมากขึ้น นอกจากนี้

จะทำให้ครูทราบเจตคติของบุคคลอื่นหรือของสังคมที่มีต่ออาชีพครูแล้ว ยังจะเป็นกระจกเงาสะท้อนให้ผู้ประกอบอาชีพครูเห็นส่วนดีและส่วนบกพร่องในหน้าที่หรือพฤติกรรมของครูที่ควรเสริมสร้างหรือควรปรับปรุงแก้ไข นอกจากนี้ก็สะท้อนให้เห็นความต้องการหรือความคาดหวังของสังคมที่ต้องการให้ครูมีบทบาทหรือพฤติกรรมเป็นไปในแนวทางที่ดีด้วย

สรุปท้ายบท

ค่านิยมและเจตคติที่ดีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นมีความสำคัญยิ่ง ผู้ที่จะเข้าสู่อาชีพใดอาชีพหนึ่ง ควรจะมีค่านิยมและเจตคติที่ดีต่ออาชีพนั้น จึงประสบความสำเร็จในอาชีพที่ทำ อาชีพครูเป็นอาชีพที่นับว่ามีความสำคัญยิ่งกว่าอาชีพอื่นใด เพราะทุกอาชีพหากไม่มีครูเป็นผู้ให้การสั่งสอน ฝึกฝนอบรม และให้ความรู้มาตั้งแต่เด็ก คนผู้นั้นก็คงไม่สามารถร่ำเรียนมาจนออกไปประกอบอาชีพได้ ดังนั้น ผู้ประกอบอาชีพครู นอกจากจะต้องมีคุณลักษณะและคุณสมบัติของความเป็นครูที่ดีแล้ว ครูควรเป็นผู้มีค่านิยมที่ดี และมีเจตคติที่ดีในการประกอบอาชีพครูและการดำรงชีวิต ทั้งนี้เพื่อความ สุข ความเจริญรุ่งเรืองทั้งของตนเอง ของสังคม และของประเทศชาติในที่สุด

ค่านิยมและเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครูสำหรับผู้ประกอบอาชีพครูประการหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง คือค่านิยมและเจตคติที่ดีของความเป็นครู ซึ่งเป็นอาชีพมีเกียรติและมีศักดิ์ศรีไม่ด้อยไปกว่าอาชีพอื่น แม้รายได้อาจจะน้อยกว่าบางอาชีพแต่คุณประโยชน์ของงานนั้นยิ่งใหญ่ คือ งานครูช่วยยกระดับวิญญาณของศิษย์ไปสู่คุณธรรมชั้นสูง นอกเหนือไปจากวิชาความรู้ความสามารถที่ถ่ายทอดให้ศิษย์ทั้งหลาย ครูจึงควรภาคภูมิใจในภารกิจอันยิ่งใหญ่นี้ ตั้งใจประกอบภารกิจอย่างเต็มกำลังความสามารถ เพื่อบรรลุถึงจุดประสงค์ของการจัดการศึกษาของชาติและเป็นกำลังสำคัญในการสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพให้กับประเทศชาติ อันเป็นที่รักของทุกคน

กิจกรรมท้ายบท

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถาม หรือ อภิปรายเกี่ยวกับเนื้อหาของบทที่ 3 ในหัวข้อต่อไปนี้

1. ค่านิยมหมายถึงอะไร มีกี่ประเภท และค่านิยมเกิดขึ้นได้อย่างไร อธิบายพอสังเขป
2. ค่านิยมพื้นฐานกับค่านิยมวิชาชีพต่างกันอย่างไร อธิบายพร้อมยกตัวอย่าง
3. ให้ออกค่านิยมที่ควรควรนิยม และไม่ควรนิยมมาอย่างละ 10 ประการ
4. จงอ่านบทเพลง “แม่พิมพ์ของชาติ” แล้วเขียนบรรยายถึงความรู้สึกของท่านที่มีต่ออาชีพครู หลังจากทราบเนื้อความของเพลงแล้ว
5. จงอธิบาย ให้ความหมายของเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครู ตามความเข้าใจของท่านมาให้เข้าใจ
6. ให้อธิบายรวมสุภาษิตและคำพังเพยเกี่ยวกับอาชีพครูไว้ให้มากที่สุดที่จะหาได้

หนังสืออ้างอิง

พนัส หันนาคินทร์. การสอนค่านิยมและจริยธรรม. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พิษณุโลก , 2523.

ยนต์ ชุ่มจิต. **ความเป็นครู** กรุงเทพฯ ฯ : โอเดียนสโตร์ , 2534.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ ฯ :
อักษรเจริญทัศน์, 2526.

สัญญา รัตนวราภักษ์. **เอกสารคำสอนวิชาศึกษา 163 ประสพการณ์วิชาชีพครู 1**. โรงเรียน
สาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ, ม.ป.ป.

ลาโรช บัวศรี. "จริยศึกษา" **เสียง มศว.** 1(4) : 8 ; มกราคม – กันยายน, 2525.

สุรางค์ ไคว์ตระกูล. **จิตวิทยาการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2536.

อัจฉรา จำยเจริญ. **เอกสารประกอบการสอนวิชาศึกษา 163 ประสพการณ์วิชาชีพครู 1**.
ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2540.

บทที่ 4

บุคลิกภาพและคุณลักษณะของครูที่ดี

เนื้อหา

1. ความหมายของบุคลิกภาพ
2. ความสำคัญของบุคลิกภาพ
3. บุคลิกภาพพื้นฐานของความเป็นครู
4. คุณลักษณะของครูที่ดี
5. สมรรถภาพทางวิชาชีพครู

จุดประสงค์

เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถ

1. บอกความหมายและความสำคัญของบุคลิกภาพได้
2. อธิบายถึงบุคลิกภาพพื้นฐานของความเป็นครูได้
3. บอกลักษณะของครูที่ดีได้
4. สร้างและปรับปรุงสมรรถภาพของความเป็นครูให้กับตนเองได้

บทที่ 4

บุคลิกภาพและคุณลักษณะของครูที่ดี

บุคลิกภาพมีความสำคัญต่อบุคคลทั่วไปทุก ๆ อาชีพ เพราะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว บุคคลใดมีบุคลิกภาพที่ดึงดูดที่สังคมให้การยอมรับหรือนำไปเป็นแบบอย่างได้ ย่อมทำให้บุคคลนั้นเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถประกอบภารกิจหรืออาชีพการงานด้วยความมั่นใจ เป็นการส่งเสริมให้บุคคลนั้นประสบความสำเร็จในอาชีพการงาน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและมีคุณค่า ดังนั้น บุคลิกภาพที่ดีและคุณลักษณะที่ดีจึงมีความสำคัญและจำเป็นยิ่งสำหรับผู้ที่ประกอบอาชีพครูด้วย ในบทนี้จะได้กล่าวถึงบุคลิกภาพและคุณลักษณะของครูที่ดี เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาตนให้เหมาะสมกับความเป็นครู

ความหมายของบุคลิกภาพ

คำว่า “บุคลิกภาพ” ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “Personality” ที่มีรากศัพท์มาจากภาษาลาตินว่า Persona แปลว่า “หน้ากาก” ซึ่งใช้ในการแสดงบทละครคลาสสิกของกรีก เพื่อจะสื่อให้เห็นบุคลิกภาพของตัวละครแต่ละตัว

คำว่า “บุคลิกภาพ” นี้เป็นคำที่ใช้กันแพร่หลาย แต่ความหมายหรือคำจำกัดความจะแตกต่างกันแล้วแต่ความเข้าใจหรือความเชื่อของแต่ละบุคคล แม้แต่นักจิตวิทยาที่ศึกษาเกี่ยวกับ “บุคลิกภาพ” ก็ให้คำจำกัดความของคำนี้ไว้แตกต่างกันตามความคิดพื้นฐานและทฤษฎีที่ใช้อธิบายเกี่ยวกับบุคลิกภาพที่ตนเองเลื่อมใสด้วย

ความหมายหรือคำจำกัดความของคำว่า “บุคลิกภาพ” ที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปในหมู่นักจิตวิทยา คือ คุณลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล แสดงออกโดยพฤติกรรมที่บุคคลนั้นมีต่อสิ่งแวดล้อมที่ตนกำลังเผชิญอยู่ และพฤติกรรมนี้จะคงเส้นคงวาพอสมควร (สุรางค์ ไคว์ตระกูล 2536 : 19)

สำหรับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 อธิบายว่า บุคลิก แปลว่า จำเพาะคน บุคลิกภาพ หมายถึง สภาพนิสัยจำเพาะคน และบุคลิกลักษณะ หมายถึง ลักษณะจำเพาะตัวของแต่ละคน (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 474)

ส่วนในหนังสือ Dictionary of Education อธิบายว่า บุคลิกภาพ (Personality) หมายถึง การแสดงออกทางด้านอารมณ์ จิตใจ และพฤติกรรมต่าง ๆ ของ แต่ละบุคคลอันเป็นปฏิกริยา

ตอบโต้ต่อสภาพแวดล้อมทางด้านจิตวิทยาและสังคมของบุคคลทั่วไป (Good, 1973 อ้างโดย ยนต์ ชุ่มจิต 2534 : 158)

นอกจากนี้เมื่อนักการศึกษาและนักวิชาการได้ให้ความหมาย หรือคำจำกัดความของบุคลิกภาพ ไว้ในทำนองคล้ายคลึงกัน อาทิเช่น

บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะนิสัยที่รวมกันเป็นแบบฉบับเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล และเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งพิจารณาได้จากรูปแบบพฤติกรรมของบุคคลนั้นที่แสดงออกหรือตอบสนอง

บุคลิกภาพ หมายถึง ผลรวมทั้งหมดของพฤติกรรมของแต่ละบุคคล

บุคลิกภาพ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างอันได้แก่ ลักษณะท่าทีการแสดงออก รูปร่างหน้าตา ความรู้สึก และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกต้องมีความคงตัว สำหรับเป็นพฤติกรรมเฉพาะของบุคคลนั้น ๆ อาจเปลี่ยนแปลงได้บ้างแต่ต้องใช้เวลา

บุคลิกภาพ คือ คุณลักษณะทุกอย่างทุกอย่างทั้งภายนอกและภายใน ซึ่งรวมอยู่ในตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทำให้บุคคลนั้นมีความแตกต่างไปจากบุคคลอื่น ๆ คุณลักษณะภายนอก เช่น รูปร่าง หน้าตา ลักษณะการพูด กิริยาท่าทาง รวมตลอดถึงการแต่งกาย เป็นต้น ส่วนบุคลิกภาพภายใน เช่น ค่านิยม ความสนใจ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความมั่นใจในตนเองและอารมณ์ขัน เป็นต้น (ยนต์ ชุ่มจิต 2534 : 158)

จากความหมายหรือคำจำกัดความของบุคลิกภาพดังกล่าวข้างต้นนี้ พอประมวลสรุปรวมความได้ว่า บุคลิกภาพ หมายถึง ผลรวมของคุณลักษณะหรือพฤติกรรมเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นอย่างคงเส้นคงวาพอสมควร หรือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่บุคคลนั้นแสดงออกอย่างสม่ำเสมอเป็นปกติวิสัย

ความสำคัญของบุคลิกภาพ

พิจารณาจากความหมายหรือคำจำกัดความของบุคลิกภาพจะเห็นได้ว่า บุคลิกภาพ มีความสำคัญต่อบุคคล ดังต่อไปนี้

1. บุคลิกภาพเป็นลักษณะเฉพาะตัว ช่วยให้ง่ายต่อการจดจำและการเข้าใจบุคคล เพราะบุคคลจะแสดงบุคลิกภาพของตนอยู่เสมอเป็นปกติวิสัย ถือเป็นเอกลักษณ์ของบุคคลนั้น
2. บุคลิกภาพที่ดีเป็นแบบฉบับที่นำไปเป็นตัวอย่างแก่อนุชนรุ่นหลังได้ เช่น ความซื่อสัตย์ ความเที่ยงธรรม ลักษณะการเดิน การยืน และลีลาการพูด เป็นต้น

3. บุคลิกภาพที่ดีช่วยให้เกิดความมั่นใจในตนเอง เชื่อมั่นว่าตนมีความเหมาะสมกับงานที่รับผิดชอบ ทำให้เกิดความมั่นใจในการทำงานมากยิ่งขึ้น
4. บุคลิกภาพที่ดีทำให้เป็นที่ยอมรับนับถือในกลุ่มหรือหมู่คณะ และในสังคม เพราะสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่นได้ดี
5. บุคลิกภาพที่ดีช่วยส่งเสริมให้บุคคลประสบความสำเร็จในอาชีพการงาน การเป็นที่ยอมรับนับถือของบุคคลทั่ว ประกอบกิจการงานใด ๆ มักจะมีผู้ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนเสมอ

บุคลิกภาพพื้นฐานของความเป็นครู

เนื่องจากครูเป็นผู้ที่มีบทบาทใกล้ชิดโดยตรงกับศิษย์ทั้งในด้านการเรียนการสอนและการวางตัว ดังนั้นบุคลิกภาพเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับครู หากครูมีบุคลิกภาพดีจะทำให้ศิษย์เกิดความศรัทธา มีความเคารพในตัวครู ยังผลให้การเรียนการสอนและการปกครองของครูดำเนินไปด้วยดี ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานของครู ผู้ประกอบอาชีพครู จึงควรพัฒนา ปรับปรุง สร้างบุคลิกภาพความเป็นครูให้กับตัวเอง

บุคลิกภาพพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับครูอาจารย์พึงยึดถือปฏิบัติและฝึกฝนตนเองให้ปฏิบัติได้ถูกต้อง เหมาะสม (ยนต์ ชุ่มจิต 2534 : 161-167) มีดังต่อไปนี้

1. การแต่งกาย

การแต่งกายของครูอาจารย์เป็นบุคลิกภาพพื้นฐานที่มีความสำคัญยิ่งประการหนึ่ง เพราะเป็นสิ่งแรกที่บุคคลอื่น ๆ ตั้งแต่ นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน และประชาชนทั่วไปมองเห็นภาพลักษณ์ของครูอาจารย์เป็นที่น่าชื่นชมยินดีของผู้ที่พบเห็น ก็จะช่วยทำให้บุคคลต่าง ๆ เกิดเจตคติที่ดีต่อครูอาจารย์ เมื่อบุคคลมีเจตคติที่ดีต่อกันความนิยมยกย่องนับถือก็จะเกิดขึ้น ดังนั้นผู้ที่กำลังจะเป็นครูและอาจารย์ทุกคนจึงควรให้ความสนใจในการแต่งกายให้มีความเหมาะสมกับกาลเทศะทั้งในเวลาสอนและนอกเวลาสอน

การแต่งกายที่เหมาะสมนั้นมิได้หมายความว่า จะต้องใช้เสื้อผ้าอาภรณ์ที่มีราคาแพง ๆ แต่ขึ้นอยู่กับกาลเทศะให้เหมาะสมกับผิวพรรณ และการใช้เสื้อผ้าที่มีรูปทรงเหมาะสมมากกว่า กล่าวโดยสรุป ครูอาจารย์ควรเสริมบุคลิกภาพในการแต่งกายของตนเอง ดังนี้

- 1.1 แต่งกายให้เหมาะสมกับความนิยมของสังคมในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานราตรีสโมสร งานต้อนรับ งานมงคลสมรส งานรับรอง และงานวันเกิด เป็นต้น
- 1.2 ไม่แต่งกายผิดสถานที่ เช่น แต่งชุดอาบน้ำไปเดินตามสวนสาธารณะหรือแต่งชุดนักกีฬาไปติดต่อธุรกิจการงาน
- 1.3 สวมเสื้อผ้าให้รัดรูปทรงแต่พองามไม่หลวมจนดูรุ่มร่าม หรือคับตึงจนดูอึดอัด
- 1.4 ก่อนสวมใส่เสื้อผ้าต้องซักให้เรียบร้อยพอสมควร
- 1.5 แต่งกายให้เหมาะสมกับเพศ วัยและผิวพรรณ
- 1.6 ควรสวมรองเท้าออกนอกบ้านทุกครั้งและต้องสะอาดอยู่เสมอ
- 1.7 การแต่งกายไปงานศพ
หญิง ควรใช้ชุดสีดำล้วนเสื้อคอปิด ไม่เปิดหลังหรือเปิดไหล่มากเกินไป ไม่ใช้เครื่องประดับแวววาวหรือเครื่องประดับทุกชนิดมากเกินไป และควรงดเครื่องประดับที่เป็นสีเขียว ควรแต่งกายด้วยชุดสีเข้มและเรียบ สวมถุงเท้าดำ รองเท้าดำหรือเข้ม ถ้าเป็นชุดสากล ต้องติดแขนทุกข้างซ้ายเหนือข้อศอก
- 1.8 การแต่งกายไปทำบุญ สำหรับหญิงต้องแต่งกายให้เรียบร้อยไม่ประเจิดประเจ้อ ไม่สวมกางเกงรัดรูปหรือกระโปรงสั้น
- 1.9 การแต่งกายไปติดต่อราชการ ต้องแต่งกายให้เรียบร้อย เช่น ไม่ปล่อยชายเสื้อเชิ้ตออกนอกกางเกง ต้องกั๊ตกระดุมเสื้อให้เรียบร้อย ไม่สวมรองเท้าแตะ ถ้าเป็นสตรีอย่าสวมกางเกงไปติดต่อราชการเพราะเป็นการแสดงถึงความไม่เคารพต่อสถานที่ และความเป็นคนไม่มีสัมมาคารวะ
- 1.10 การเข้าเฝ้า ฯ ในงานพระราชพิธี รัฐพิธี หรืองานสโมสรสันนิบาต ต้องแต่งตามหมายกำหนดการ คำสั่งหรือระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ส่วนใหญ่มักจะเป็นเครื่องเต็มยศ ครึ่งยศ หรือเครื่องแบบปกติ ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ สวมสายสะพายตามหมายกำหนดการเครื่องราชอิสริยาภรณ์ (สำหรับเครื่องแบบปกติ)
- 1.11 การเข้าเฝ้า ฯ ล้างองโดยมากแต่งกายชุดสากลนิยมที่สุภาพ สีไม่ฉูดฉาดไม่ไว้ทุกข์ เว้นแต่เมื่อมีประกาศไว้ทุกข์ในราชสำนักหรือในพิธีการศพ

2. กิริยามารยาท

ความจริงคำว่า "กิริยามารยาท" เป็นคำที่มีความหมายกว้าง ดังนั้นในที่นี้จะเน้นเฉพาะ กิริยาอาการ ซึ่งบุคคลต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเป็นประจำ เช่น ความมีสัมมาคารวะเมื่อเดินผ่านผู้ใหญ่โดยการโน้มตัวให้ต่ำตามฐานะของบุคคล การเจรจาด้วยคำที่สุภาพนุ่มนวล อ่อนหวาน เมื่อทำสิ่งใดผิดพลาดและส่งผลกระทบต่อบุคคลข้างเคียงควรกล่าวคำ "ขอโทษ" หรือ "ขออภัย" เมื่อพบผู้ที่ควรเคารพนับถือ ซึ่งเรารู้จักคุ้นเคยควรแสดงความเคารพด้วยการไหว้ หรือวิธีอื่น ๆ ที่มีความเหมาะสมกับกาลเทศะ และเมื่อได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นควรกล่าวคำ "ขอบคุณ" เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ หากผู้ที่กำลังจะเป็นครูรวมทั้งครูอาจารย์ได้ฝึกหัดทำจนเป็นนิสัยแล้วจะช่วยเพิ่มบุคลิกภาพให้แก่ตนเองได้อย่างดียิ่ง

3. การยืน

การยืนเป็นบุคลิกภาพที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ดังนั้น ครูอาจารย์จะต้องพยายามฝึกฝน การยืน ให้อยู่ในลักษณะที่สง่าผ่าเผยอยู่เสมอ และจะต้องสำรวจระวังลักษณะการยืนให้เหมาะสม เมื่อเข้าพบบุคคลต่าง ๆ ซึ่งมีแนวปฏิบัติดังนี้

3.1 การยืนตามลำพัง ทั้งชายและหญิงควรปฏิบัติดังนี้

ชาย ยืนให้ลำตัวตรงเข้าชิดกันปลายเท้าห่างจากกันพอสมควร ปล่อยมือ ตามสบาย
หญิง ยืนให้ลำตัวตรง ปลายเท้าและส้นเท้าชิดกัน ปล่อยมือตามสบาย

3.2 การยืนต่อหน้าผู้ใหญ่

- 1) การยืนฟังคำสั่ง ทั้งชาย - หญิง ยืนลำตัวตรง หน้ามองตรง มือทั้งสอง ปล่อยแนบลำตัว
- 2) การยืนฟังโอวาท ทั้งชาย - หญิง ยืนลำตัวตรง ก้มหน้าเล็กน้อย มือทั้งสอง ประสานกันไว้ต่ำกว่าระดับเข็มขัดเล็กน้อย

หมายเหตุ การยืนต่อหน้าผู้ใหญ่ ไม่นิยมการยืนเผชิญหน้า ควรยืนให้เฉียงไปทางซ้าย หรือขวาเล็กน้อย

4. การเดิน

การเดินเป็นบุคลิกภาพที่มีความสำคัญมากกว่าบุคลิกภาพในการยืน เพราะการยืน เป็นเพียงสภาวะที่บุคคลหยุดอยู่กับที่ ผู้อื่นไม่สามารถสังเกตเห็นกิริยาอาการได้ครบถ้วน ส่วนการเดินเป็นสภาวะที่ร่างกายต้องเคลื่อนไหวทำให้บุคคลอื่นมองเห็นลักษณะอาการของเรา

ได้มากขึ้น บุคคลแม้จะมีหน้าตาผิวพรรณสวยงามสักเพียงใด แต่ถ้าหากเดินไม่สวยเสียแล้ว ความงามที่มีอยู่จะลดน้อยลงอย่างมากทีเดียว ดังนั้นในการประกวดความงามระดับสำคัญ ๆ ก่อนที่จะมีการประกวดจริง คณะกรรมการหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการฝึกบุคลิกภาพในการเดินให้แก่ผู้เข้าประกวดเสียก่อน ครูอาจารย์ก็เช่นเดียวกันจะต้องพยายามฝึกการเดินให้สง่างาม โดยเฉพาะครูอาจารย์สตรีจะต้องระมัดระวังสำรวมการเดินให้มากเป็นพิเศษ อย่างไรก็ตาม ลีลาท่าทางของการเดินที่เหมาะสมนั้นควรปฏิบัติดังนี้

- 4.1 การเดินตามสบาย ทั้งชาย-หญิง ควรเดินให้ลำตัวตั้งตรง หน้ามองตรง แกว่งแขนพอสมควร ไม่เดินกางแขน ไหล่ห่อ หรือแกว่งแขนปิดไปปิดมา โดยเฉพาะผู้หญิงต้องระวังการเดิน อย่าให้สะโพกส่ายไปมา จะทำให้เสียบุคลิกภาพอย่างมาก
- 4.2 การเดินตามผู้ใหญ่ ทั้งชาย-หญิงปฏิบัติเช่นเดียวกัน คือ เดินตามหลังให้เอียงไปทางซ้ายมือของผู้ใหญ่ประมาณ 1-2 ก้าว เมื่อผู้ใหญ่เจรจาด้วยให้โน้มตัวเล็กน้อย

5. การนั่ง

การนั่งมีความสำคัญต่อสุขภาพและบุคลิกภาพ คนที่นั่งผิดสุขลักษณะ เช่น การนั่งหลังงอจะทำให้ปวดหลัง การนั่งให้ลำตัวตรงนอกจากจะทำให้ไม่ปวดหลังแล้ว ยังเป็นการเสริมบุคลิกให้แก่บุคคลอีกด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการนั่งจะไม่มีผลกระทบต่อบุคลิกภาพมากเท่ากับการเดิน แต่การนั่งในบางลักษณะที่ไม่เหมาะสมก็ทำให้เสียบุคลิกภาพได้เหมือนกัน ดังนั้น ครูอาจารย์จึงควรระมัดระวังและฝึกฝนการนั่งให้สง่างามอยู่เสมอ ลีลาการนั่งที่ควรฝึกปฏิบัติมีดังนี้

5.1 การนั่งกับพื้นตามลำพัง

- 1) ชาย นั่งพับเพียบ ไม่นิยมเท้าแขน ปกติแล้วนิยมวางมือทั้งสองคว่ำบนหน้าขา หรือประสานมือไว้บนตัก
- 2) หญิง นั่งพับเพียบ จะเท้าแขนข้างหนึ่งหรือวางมือประกบกันไว้บนตักก็ได้

5.2 การนั่งกับพื้นต่อหน้าผู้ใหญ่

- 1) นั่งพับเพียบเก็บปลายเท้าให้เรียบร้อย นั่งตัวตรง
- 2) มือทั้งสองประสานหรือประกบกันไว้บนตัก ก้มหน้าเล็กน้อย
- 3) เมื่อผู้ใหญ่เจรจาด้วยให้โน้มตัวเล็กน้อย
- 4) ทั้งชาย-หญิง ปฏิบัติเช่นเดียวกัน

5.3 การนั่งเก้าอี้ตามลำพัง

- 1) ชาย นั่งห้อยขาซ้อนเท้าชิดกัน ปลายเท้าห่างจากกันเล็กน้อย ลำตัวตั้งตรง หลังพิงพนักเก้าอี้ มือทั้งสองวางคว่ำอยู่บนหน้าขาทั้งสองหรือจะประสานกันไว้บนตักก็ได้
- 2) หญิง นั่งห้อยขาซ้อนเท้าปลายเท้าและหัวเข่าชิดกัน ลำตัวตรงหลังพิงพนักเก้าอี้ มือทั้งสองประสานหรือประกบกันไว้บนตัก

5.4 การนั่งเก้าอี้ต่อหน้าผู้ใหญ่

ทั้ง ชาย-หญิง นั่งในลักษณะเดียวกันกับการนั่งตามลำพัง ผิดกันเล็กน้อย ตรงที่ การวางมือนั้นจะต้องวางไว้บนหน้าตักด้วยการประสานมือหรือการประกบมือและ ห้ามนั่งไขว่ห้างต่อหน้าบุคคลที่เคารพหรือควรให้ความเคารพ

6. การพูดจา

การพูดจามีส่วนในการเสริมสร้างบุคลิกภาพที่ดีงามและมีความสำคัญในการประกอบธุรกิจ การงานหรือการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคล คนบางคนบุคลิกภาพอย่างอื่นดีเกือบทุกอย่าง แต่เมื่อได้ฟังการพูดจาแล้วทำให้เกิดความรู้สึกในทางลบได้

ความสำคัญของการพูดจານี้ คนทุกยุคทุกสมัยได้มีการสั่งสอนอบรมตักเตือนผู้ที่อยู่ใน ความปกครองดูแลหรือมีการกล่าวตักเตือนกันโดยทั่วไปเป็นถ้อยคำสำนวนต่าง ๆ มีมากมาย เช่น ในสุภาษิตสอนหญิงของพระสุนทรโวหาร (ภู่) (2512 : 18-19) กล่าวเป็นคำกลอนไว้ว่า

จะพูดจาปราศรัยกับใครนั้น	อย่าตะคั่นตะคอกให้เคืองหู
ไม่ควรพูดอ้ออึ้งขึ้นมึงกู	คนจะหลู่ลวงลามไม่ขามใจ
แม่นจะเรียนวิชาทางค้าขาย	อย่าปากร้ายพูดจาอัชฌาสัย
จึงซื่อง่ายขายดีมีกำไร	ด้วยเขาไม่เคืองจิตคิดระอา
เป็นมนุษย์สุดนิยมเพียงลมปาก	จะได้ยากโหยหิวเพราะชีวหา
แม่นพูดดีมีคนเขาเมตตา	จะพูดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะสม

การพัฒนาบุคลิกภาพทางการพูดจານี้ สิ่งสำคัญที่ควรกระทำคือ ฝึกหัดพูดจาให้ นุ่มนวลอ่อนหวาน มีคำลงท้ายคำพูดด้วยคำว่า "ครับ" หรือ "ค่ะ" เสมอ รู้จักพูดให้ถูกต้อง เหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคล พยายามพูดจาให้ชัดถ้อยชัดคำ ไม่พูดเร็วจนผู้ฟังฟังไม่ทัน

หรือพูดซ้ำเกินไป ไม่พูดคำสองคำแล้วมี “อ้อ – อ้า” สลับกันไปจนน่ารำคาญ และที่สำคัญพยายามใช้ภาษาพูดให้ถูกต้องด้วย

7. การรับประทานอาหาร

ครูอาจารย์บางคนไม่ค่อยสำรวจระวังในเรื่องการรับประทานอาหารทำให้เสียภาพลักษณ์และเสียบุคลิกภาพที่ดีเช่น การเดินรับประทานอาหารตามที่สาธารณะ และการเคี้ยวอาหารจนมีเสียงดังเป็นต้น ดังนั้นในการรับประทานอาหารในที่สาธารณะหรือกับคนหมู่มาก จึงต้องระวังรักษากระิริยาอาการให้สุภาพเรียบร้อยน่าดู ข้อควรปฏิบัติที่สำคัญ คือ

- 7.1 ไม่ส่งเสียงดังขณะรับประทานอาหาร
- 7.2 ไม่รับประทานอาหารมูมมาม เลอะเทอะ เประะเปื้อน
- 7.3 ไม่เคี้ยวอาหารให้เกิดเสียงดัง
- 7.4 ไม่ดื่มน้ำขณะมีอาหารอยู่ในปาก
- 7.5 ไม่ควรใช้ไม้จิ้มฟันต้อนหน้าคนทั้งหลายที่โต๊ะอาหาร
- 7.6 ไม่รับประทานอาหารคำโตจนเกินไป
- 7.7 ไม่พูดขณะที่มีอาหารอยู่ในปาก
- 7.8 ขณะที่เคี้ยวอาหารอย่าตักอาหารอื่นขึ้นรอไว้ที่ปาก
- 7.9 อย่าก้มหน้าก้มตารับประทานอาหาร จนมิได้สนใจสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ
- 7.10 ควรส่งอาหารเข้าปากทีละคำ อย่าให้เหลือค้างซ้อนไว้

ฯลฯ

เนื่องจาก บุคลิกภาพของคนเราสามารถจำแนกออกเป็นสองด้านใหญ่ ๆ คือ บุคลิกภาพภายนอกและบุคลิกภาพภายใน ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงบุคลิกภาพที่ดีของครูก็ควรพิจารณาให้ครอบคลุมทั้งสองด้านด้วย กล่าวโดยสรุปบุคลิกภาพที่ดีของครูสามารถจำแนกได้ดังนี้

บุคลิกภาพภายนอก	บุคลิกภาพภายใน
<ul style="list-style-type: none"> - ร่างกายสมส่วนไม่อ้วนไม่ผอม - สุขภาพแข็งแรง - ร่างกายสะอาด - ผิวพรรณผ่องใส - หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส - ใช้สีของเสื้อผ้าได้เหมาะสมกับเพศวัยและผิวพรรณ - กิริยาอาการสงบเสงี่ยม - ยืน เดิน นั่ง เรียบร้อยเสมอ - กิริยาท่าทางสุภาพนุ่มนวล - ทำงานคล่องแคล่ว - พุดจาไพเราะอ่อนหวาน - พุดจาชัดถ้อยชัดคำ - น้ำเสียงชัดเจน - พุดจาคล่องแคล่ว <p style="text-align: center;">ฯลฯ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ความคิดริเริ่มดี - มีความรู้รอบตัวดี - ปฏิภาณไหวพริบดี - ความจำดี - อารมณ์มั่นคง - รับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น - รับผิดชอบต่องานสูง - กระตือรือร้น - ซื่อสัตย์จริงใจ - มีเมตตากรุณา - ตรงต่อเวลาเสมอ - กตัญญูกตเวที - ช่างสังเกต - มีความอดทน - มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง <p style="text-align: center;">ฯลฯ</p>

จากประสบการณ์ที่ผ่านมาผู้เขียนสังเกตเห็นว่า บุคลิกภาพของครูทุกคนมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของนักเรียนเพราะนักเรียนโดยเฉพาะในระดับประถมพร้อมอยู่เสมอที่จะเลียนแบบบุคลิกภาพของครู หากประทับใจครูคนใดจะพยายามจะเลียนแบบครูคนนั้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องของลายมือ การแต่งกาย การพุดจา ฯลฯ ดังนั้นครูทุกคนจะต้องทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อนักเรียนเสมอ ซึ่งตรงกับคำกล่าวที่ว่า "ครูเป็นแม่พิมพ์ของชาติ" นั่นเอง

คุณลักษณะของครูที่ดี

คุณลักษณะของครูที่ดีนั้นมีมากมายหลากหลาย ตามทัศนะของผู้รู้แต่ละบุคคล หากครูคนใดมีคุณลักษณะตรงตามข้อคิดเห็นหรือทัศนะเหล่านั้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นครูที่ดี หรือเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะของครูที่ดีเช่นกัน คุณลักษณะของครูที่ดีจากข้อคิดเห็นนานาทัศนะของผู้รู้หรือนักการศึกษาทั่วไป ประมวลมาพอเป็นตัวอย่างสำหรับการพิจารณาดังต่อไปนี้

จากการศึกษาพระไตรปิฎก พบว่าสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า (เจดีย์ว นุรีภักดี 2520 : 7) ได้กำหนดลักษณะของครูที่ดีไว้ 7 ประการ คือ

1. **ปิโย** คือ การทำตัวให้เป็นที่รักแก่ศิษย์และบุคคลทั่วไป
2. **ครุ** คือ การเป็นบุคคลที่มีความหนักแน่น มีจิตใจที่มั่นคง กอบด้วยความรู้หน้าเคารพ
3. **ภาวนियो** คือ การเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่า เป็นผู้มีความประพฤติอันดีงาม
4. **วตฺตา (วัตตา)** คือ เป็นผู้มีความมานะในการตักเตือน สั่งสอนโดยไม่เกรงกลัวว่าจะเกลียดหรือโกรธ มีความเฉลียวฉลาดในการใช้คำพูด
5. **วจนฺกฺขโม (วจนฺกฺขโม)** คือ ความเป็นผู้มีความอดทนต่อถ้อยคำ โดยมีเจตนาดีเป็นที่ตั้ง
6. **คมฺภีรํ กถํกตฺตา (คัมภีรัง กถัง กัตตา)** คือ การรู้จักสอนจากง่ายไปหายาก หรือมีความลึกซึ้งขึ้นโดยลำดับ
7. **โนจฺจฺฐาเน นโยชเย** คือ การรู้จักแนะนำในทางที่ถูกที่ควร ไม่แนะนำนอกกลุ่มนอกทาง

ธนู แสงวงศ์ดี (เจดีย์ว นุรีภักดี 2520 : 9-10) มีความเห็นว่า ลักษณะของครูที่ดีนั้นมี 5 ประการ คือ

1. **มีความสัมพันธ์กับนักเรียนดี** ครูจะต้องสนใจเอาใจใส่ปัญหาของนักเรียน แนะนำและตอบปัญหาให้กระจ่างชัดแจ้ง ไม่แสดงอารมณ์รุนแรง ไม่เยาะเย้ย รู้จักระงับอารมณ์ มีน้ำใจ เป็นนักกีฬา อดทน วางตัวเหมาะสมกับเด็ก ไม่สนิทสนมเกินไป ไม่ทำให้ขายหน้า รู้จักชมเชย เปิดโอกาสให้นักเรียนประเมินผลการสอน และตัดสินใจความดีงามของนักเรียนด้วยเหตุผล
2. **มีความรักในอาชีพครู** มีส่วนช่วยแนะนำเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนเสมอ รับฟังคำแนะนำและปรับปรุงตนเองให้ทันสมัยต่อความรู้และกิจกรรมของครู ร่วมมือสนับสนุนสมาคมการศึกษาหรือวิชาชีพที่สนใจ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อทางราชการและต่ออาชีพ
3. **มีจรรยาครู** ซื่อสัตย์ต่ออาชีพ ไม่แพร่ข่าวลือ ไม่ขโมยผลงานของคนอื่น ไม่ให้ร้ายผู้อื่น มีมารยาทในการติดต่อราชการตามลำดับสายงาน ไม่อ้างอิงศาสนาทำให้ศาสนาอื่นเสียหาย ไม่กวดวิชานักเรียนตนเอง รักษาความลับของนักเรียน ไม่โฆษณาชวนเชื่อ ไม่นำผู้อื่นมาโน้มน้าให้นักเรียนฟัง และไม่ใช้อิทธิพลในทางราชการไปในทางส่วนตัว เป็นต้น
4. **มีคุณสมบัติส่วนตัวดี** มีความซื่อตรง สติปัญญาดี เชื่อมั่นในตัวเอง มีความคิดริเริ่ม กระตือรือร้น สุภาพอ่อนโยน สุขภาพดี เข้าใจกฎระเบียบและปฏิบัติโดยเคร่งครัด
5. **มีรูปร่างท่าทางดี** มีใบหน้าสะอาด ตัดผมเรียบร้อย โกนหนวดเคราเรียบร้อย เสื้อผ้าสะอาด รองเท้าขัดมันสะอาด สวมเสื้อผ้าเหมาะสมกับกาลเทศะ รักษาท่าทางให้สง่างาม ไม่สูบบุหรี่

บุหรืหรือเคี้ยวหมากฝรั่ง หรืออาหารระหว่างสอน รักษานิ้วมือเล็บให้สะอาดอยู่เสมอ รักษาฟัน
 ซ่อมฟันให้สะอาดเรียบ แต่งกายสุภาพ รูปทรงสีสรรเหมาะสมกับการเป็นครู

ลักษณะของครูดังกล่าวนี้ นับเป็นลักษณะของครูที่แจ่มละเอียดไปถึงพฤติกรรมของครูเลย
 ที่เดียว นอกจากนี้สุรินทร์ สรสิริ (เจลิยว บุรีภักดี 2520 : 11) มีความเห็นว่าครูดีจะต้องมีคุณ
 ลักษณะ 6 ประการคือ

1. บุคลิกภาพดี คือมีรูปร่างหน้าตาดี แต่งกายดี เชื้อมั่นในตนเอง วาจาดี และปรับตัวดี
2. การจัดห้องเรียนดี มีความเหมาะสมกับบรรยากาศถูกสุขลักษณะ เก็บอุปกรณ์ต่าง ๆ
ไว้อย่างเหมาะสม
3. มีความสัมพันธ์อันดีกับนักเรียน
4. การสอนดี มีการเตรียมการสอนตามหลักสูตรและสอนได้ตามนั้น และครูจะต้องมี
ความรู้ในเรื่องที่สอนเป็นอย่างดี
5. มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพครู จะต้องมีการขยันหมั่นเพียรและวินัยตามระเบียบประเพณีของ
ครู และศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
6. มีความสัมพันธ์กับผู้ปกครองดี

คณะอนุกรรมการส่งเสริมวิชาชีพครูของคุรุสภา (ภท 2533 : 59) มีความเห็นว่าบุคคลที่
 ประกอบอาชีพครู ควรมีลักษณะที่สำคัญอย่างน้อย 4 ประการคือ

1. **รอบรู้** คือ จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการที่เกิดขึ้นในสังคมของตนและของโลก มีความรอบรู้ในวิชาชีพของตน เช่น
 ปรัชญาการศึกษา ประวัติการศึกษา หลักการศึกษา นโยบายการศึกษา แผนและโครงการ
 พัฒนาการศึกษา และจะต้องมีความรู้อย่างเชี่ยวชาญในเรื่องหลักสูตร วิธีสอนและวิธีประเมินผล
 การศึกษาในวิชาหรือกิจการที่ตนรับผิดชอบ

2. **สอนดี** คือ จะต้องทำการสอนอย่างมีประสิทธิภาพมีการพัฒนาการสอนให้สอดคล้อง
 กับความสามารถและความสนใจของนักเรียน อีกทั้งสามารถให้บริการแนะแนวในด้านการเรียน การ
 ครองตน และรักษาสุขภาพอนามัย จัดทำและใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้ง
 สามารถปรับการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน

3. **มีคุณธรรม จรรยาบรรณ** คือ มีศรัทธาในวิชาชีพครู ตั้งใจใช้ความรู้ ความสามารถ
 ทางวิชาชีพเพื่อให้บริการแก่นักเรียนและสังคม มีความซื่อสัตย์ต่อหลักการของอาชีพครู มีความ

รับผิดชอบในด้านการศึกษาต่อสังคม ชุมชน และนักเรียน มีความรัก มีความเมตตา และความปรารถนาดีต่อนักเรียน อุทิศตนและเวลาเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนทุกคนได้รับความเจริญเติบโต และพัฒนาการในทุกด้าน

4. **มุ่งมั่นพัฒนา** คือรู้จักสำรวจและปรับปรุงตนเอง สนใจใฝ่รู้และศึกษาหาความรู้ต่าง ๆ รู้จักเพิ่มพูนวิทยฐานะของตนเอง และคิดค้นทดลองใช้วิธีการใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนด้วย

อย่างไรก็ดี หากครูอาจารย์ผู้ใด สามารถปฏิบัติตามหรือมีคุณสมบัติสอดคล้องกับคุณลักษณะของครูดีโดยทั่วไปแล้วก็จะได้รับการยกย่องว่าเป็นครูดี หรือว่าเป็นครูในอุดมคติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณสมบัติของครูตามแนวคำสอนในศาสนาพุทธ เป็นที่ยอมรับและมีความสอดคล้องกับความรู้สึกของสังคมไทยเรา

การเป็นครูในอุดมคติ หมายถึง การเป็นครูที่สมบูรณ์ (Perfect) เท่าที่บุคคลที่เป็นครู จะทำได้ การเป็นครูที่สมบูรณ์ตามอุดมคติได้ หมายความว่า บุคคลนั้นได้บรรลุความสมบูรณ์ในระดับที่ไม่จำเป็นต้องปรับปรุงสิ่งใดต่อไปนี้อีกแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ความเจริญงอกงามก็จะหยุด แต่ตามหลักความเป็นจริงนั้น ไม่มีบุคคลใดจะเป็นครูที่สมบูรณ์ได้ทุกสิ่งทุกอย่าง และความเจริญงอกงามทั้งในด้านส่วนตัวและทางด้านวิชาการผู้ประกอบวิชาชีพครูเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องพัฒนาให้ก้าวหน้าทันสมัยอยู่เสมอ ดังนั้น ผู้เป็นครูจำเป็นต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอด้วย

สำหรับแนวความคิดของชาวตะวันตกที่มีต่อคุณลักษณะของครูตามอุดมคติว่ามีคุณลักษณะอย่างไรบ้างนั้น เฮสซง และวีคส์ (Hessong and Weeks, 1987 : 457-463 อ้างใน ยนต์ ชุ่มจิต 2534 : 107-111) มีความเห็นว่าครูในอุดมคติควรมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. **เป็นผู้มีความรอบรู้** (Being Knowledgable) หมายถึง เป็นผู้มีความรู้หรือความเข้าใจในวิชาการต่าง ๆ ซึ่งได้ศึกษาเล่าเรียนมาจากวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยเป็นอย่างดี มีความเชื่อมั่นในวิชาการแต่ไม่หยิ่งผยองว่าตนมีความรู้สูง อย่างไรก็ตาม ไม่มีครูคนใดจะรอบรู้ไปหมดเสียทุกอย่าง แต่ครูก็ควรจะมีวิชาการและแหล่งวิทยาการให้มากที่สุด เพื่อจะได้แนะนำให้นักเรียนไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมได้ด้วยตนเอง

2. **เป็นผู้มีอารมณ์ขัน** (Being Humorous) คือ การเป็นผู้ที่สามารถในการรับรู้ ขาบซึ่งหรือสามารถแสดงความรู้สึกในสิ่งที่ทำให้ขำขันหรือสนุกสนาน การสอนให้นักเรียนเกิดความสุขสนุกสนานหรือการมีอารมณ์ขันของครูจะต้องเป็นไปในทางที่ก่อให้เกิดค่านิยมที่ดี มิฉะนั้นแล้วจะเกิดผลเสียมากกว่าผลดี

3. **เป็นผู้มีความยืดหยุ่น (Being Flexible)** หมายถึง การเป็นผู้ที่มีความรู้สึกไวต่อการเปลี่ยนแปลงแก้ไข และปรับเปลี่ยน ครูจำเป็นต้องมีการยืดหยุ่น เพราะบางครั้งอาจมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นในระหว่างการสอน ทำให้การเรียนการสอนไม่เป็นไปตามที่วางแผนไว้

4. **เป็นผู้มีวิญญาณความเป็นครู (Being Upbeat)** คือ มีความรักในตัวเด็กและยินดีในภารกิจทางการสอน บุคคลที่มีวิญญาณครูจะไม่มองการสอนเป็นเพียงภารกิจที่ต้องรับผิดชอบเท่านั้น แต่จะเกิดความปีติยินดีเมื่อได้สอน จะแสดงความรู้สึกทางสีหน้าแววตา และมีเจตคติที่ดีต่อโรงเรียน บุคคลประเภทนี้จะมีสัมพันธภาพที่ดีต่อเพื่อนร่วมวิชาชีพเสมอ และมีเวลาทำงานพิเศษให้โรงเรียนเป็นประจำ

5. **เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ (Being Honest)** การเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณลักษณะที่สำคัญมากสำหรับคนทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เป็นครูอาจารย์ ครูอาจารย์ที่มีความซื่อสัตย์จริงใจ เมื่อบอกนักเรียนว่าจะทำอะไรก็จะพยายามทำสิ่งนั้นให้สำเร็จ หากไม่ทำหรือไม่ปฏิบัติตามที่พูดจะทำให้ให้นักเรียนขาดความเชื่อถือไว้วางใจได้ แต่โดยพื้นฐานทั่วไปแล้ว นักเรียนควรจะได้วางใจในสิ่งที่ครูพูด และกระทำ

6. **เป็นผู้มีความสามารถทำให้เข้าใจได้รวบรัดชัดเจน (Being Clear and Concise)** คือ มีความสามารถในการใช้ภาษาพูดและภาษาเขียนในการสื่อสารได้รวบรัดชัดเจน รวมทั้งการแสดงออกทางภาษาท่าทาง หรือ กิริยาอาการเพื่อให้เกิดการสื่อความหมายที่ชัดเจนถูกต้อง ซึ่งผลย้อนกลับ (Feedback) จากการเรียนการสอนในชั้นเรียนจะเป็นเครื่องบ่งชี้ที่ดีว่า ครูอาจารย์ได้ทำหน้าที่นี้สำเร็จมากน้อยเพียงใด คำถามที่นักเรียนถามครูอาจารย์ คำตอบที่ได้รับจากการสอบ และลักษณะท่าทางกิริยาอาการต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ทำให้ครูอาจารย์ได้เข้าใจเป็นอย่างดีว่าตนเองสามารถสื่อความหมายกับนักเรียนได้ดีเพียงใด ครูอาจารย์ที่ไม่ค่อยมั่นใจในการสื่อความหมายกับนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรใช้เครื่องมือต่าง ๆ เข้าช่วย เช่น การใช้ชอล์กกับกระดานดำ การใช้แผ่นใสกับเครื่องฉายวัสดุโปร่งแสง การใช้เอกสารตำรา การใช้รูปภาพต่าง ๆ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ทำขึ้นเพื่อช่วยในการสื่อความหมาย

7. **เป็นคนเปิดเผย (Being Open)** คือ เป็นคนที่เต็มใจจะเปิดเผยเรื่องราวที่ตนมีอยู่ให้ผู้อื่นรับรู้ ครูอาจารย์ที่เปิดเผยสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตของตน เพื่อแสดงเป็นตัวอย่ง หรือเปิดเผยความรู้สึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือในสถานการณ์ที่กำหนด จะช่วยทำให้นักเรียนสัมพันธ์กับสถานการณ์นั้นดีขึ้น นักเรียนจะได้รับประสบการณ์ทางด้านความรู้สึกใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่องเมื่อโตขึ้น การเปิดเผยความรู้สึกของครูจะช่วยให้นักเรียนได้รู้ว่าตัวครูนั้นก็ได้รับประสบการณ์ทางด้าน

อารมณ์นั้น ๆ มา เหมือนกัน และเป็นการพัฒนาสายสัมพันธ์ระหว่างตัวครูกับนักเรียนมากขึ้น ด้วย

8. **เป็นผู้มีความอดทน (Being Patient)** หมายถึง การเป็นบุคคลที่มีความเพียรพยายาม หรือขยันขันแข็ง ครูจะต้องมีความอดทนมากเป็นพิเศษ เพราะนักเรียนที่มาเรียนกับครูนั้นมากมายหลายประเภท มีทั้งประเภทเรียนช้า เรียนเร็ว บางคนสมองดีเป็นเลิศ บางคนมีความพิการทางสมอง และบางคนเจ้าอารมณ์ เป็นต้น ครูอาจารย์อาจจะเกิดความข้องขังใจเมื่อต้องรับภาระกับนักเรียนจำนวนมาก ๆ ด้วย ดังนั้น ครูอาจารย์ จะต้องมีความอดทนในการสอนนักเรียนในชั้น และศึกษาเทคนิควิธีการสอนต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ให้เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละกลุ่มหรือแต่ละประเภท

9. **เป็นผู้กระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีงาม (Being a Role Model)** ครูอาจารย์ควรเป็นบุคคลที่กระทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีเป็นพิเศษ เพราะเด็กและเยาวชนต้องการแบบอย่างการกระทำที่ถูกต้องดีงาม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของตน ปัจจุบันแบบกระสวนพฤติกรรมต่าง ๆ ของเด็กจำนวนมากมักจะได้มาจากแบบอย่างที่มาจกโทรทัศน์ ภาพยนตร์ หรือ วัฒนธรรมต่างประเทศ ซึ่งแบบอย่างบางประการอาจจะดี แต่พฤติกรรมบางอย่างที่ลอกเลียน มาเป็นไปในทางลบ เนื่องจากเด็กและเยาวชนขาดผู้ดูแลชี้แนวทางที่ถูกต้อง ทำให้ปฏิบัติตัวไปในทางเสื่อมเสียหรือประพฤติปฏิบัติตามที่ตนเองได้ตัดสินใจ ดังนั้น ครูอาจารย์ควรระลึกเสมอว่า การกระทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก ๆ ที่ตนรับผิดชอบเป็นสิ่งหนึ่งที่ดีที่สุดที่ครูอาจารย์สามารถให้ความช่วยเหลือสังคมได้

10. **เป็นผู้มีความสามารถนำความรู้ทางทฤษฎีไปปฏิบัติได้ (Being Able to Relate Theory to Practice)** คือ การนำเอาความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเล่าเรียนในสถาบันการศึกษา ไปใช้ในโรงเรียนจริง ๆ ให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ครูอาจารย์ควรเป็นผู้ได้รับการฝึกฝนอบรมให้มีความรู้และประสบการณ์ในด้านการสอนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เมื่อมีทั้งความรู้ และประสบการณ์จากสถาบันการศึกษา รวมทั้งศึกษาค้นคว้าความรู้จากแหล่งวิทยากรอื่น ๆ เพิ่มเติมในภายหลังแล้ว ก็สามารถนำความรู้ทางทฤษฎีที่มีไปปฏิบัติให้เกิดผลจริงจึงได้

11. **เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเอง (Being Self Confident)** เมื่อได้กำหนดตัวเองเพื่อการสอนแล้ว วิธีที่ดีที่สุดต่อการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ตนเองก็คือการทดสอบตัวเอง และพัฒนาความเชื่อมั่นในประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับการสอนให้มากที่สุด เท่าที่จะทำได้ การได้รับข้อสังเกตในทางบวกจากงานที่ได้กระทำสำเร็จลงด้วยดี จะช่วยส่งเสริมความเชื่อมั่นของครู

อาจารย์ได้อย่างดี หากครูมีความเชื่อมั่นในตนเองก็จะเป็นแบบอย่างให้นักเรียนสร้างรูปแบบของตนเองตามอย่างครูด้วย

12. **เป็นผู้มีความสามารถพิเศษในศิลปะและวิทยาการหลาย ๆ ด้าน (Being Diversified)** ครูอาจารย์ที่ประสบความสำเร็จ ส่วนมากมิได้มีความรู้ในวิชาสาขาใดสาขาหนึ่งเพียงอย่างเดียว ผู้ที่จะประกอบวิชาชีพครูนอกจากจะได้เลือกเรียนวิชาสาขาใดสาขาหนึ่งเป็นวิชาเอกแล้ว ก็ยังได้เลือกเรียนวิชาอื่นเป็นวิชาโทไว้ด้วย เป็นการเพิ่มพูนความรู้และเพิ่มโอกาสในการทำงานได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น นอกจากนี้การเป็นผู้มีความสามารถพิเศษในหลาย ๆ ด้าน เช่น การเรียนภาษาพระบาลี ดนตรี กีฬา หรืองานอดิเรกอื่น ๆ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ช่วยทำให้ครูอาจารย์มีคุณลักษณะของความเป็นครูสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

13. **เป็นผู้แต่งกายเรียบร้อย สะอาด สง่างาม และมีความสุขอนามัยส่วนตัว (Being Well Groomed and Having Good Personal Hygiene)** เสื้อผ้าอาภรณ์ที่ได้ออกแบบมาด้วยราคาแพง ๆ มิใช่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพครู สิ่งสำคัญอยู่ที่ความสะอาดเรียบร้อย และสวมใส่เสื้อผ้า ซึ่งมีความเหมาะสมถูกต้องตามรูปแบบที่ทางสถานศึกษากำหนด สุขภาพอนามัยส่วนตัวของครูก็เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง หากครูมีร่างกายสกปรก สุขภาพไม่ดี ย่อมก่อให้เกิดปัญหาในการสอน ครูมีสุขภาพดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ จะช่วยสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียนได้มากขึ้น

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาจากทัศนะของผู้บริหารโรงเรียน นักเรียนและประชาชนแต่ละคน จะพบว่าคุณลักษณะของครูที่ดีนั้นไม่เหมือนกันหรืออาจจะแตกต่างกันในรายละเอียด แต่ส่วนรวมหรือหลักใหญ่แล้วจะเหมือนกัน คือ ต้องการคนที่จะเป็นครูที่ดี ประมวลจากนานาทัศนะพอสรุปคุณลักษณะของครูที่ดีได้ดังต่อไปนี้

1. **ครูที่ดีจะต้องมีความรู้ดี** การมีความรู้ดีแยกได้เป็น 2 อย่าง คือ

ประการแรก คุณต้องรู้เนื้อหาวิชาสามัญที่ตนจะนำไปสอนนักเรียนอย่างแตกฉาน และลึกซึ้ง รวมทั้งต้องมีความรู้รอบตัว ทันต่อเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงของโลกด้วย

ประการที่สอง ครูต้องรู้วิชาชีพของตนอันได้แก่ วิชาครู หรือวิชาการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยหลักการศึกษาศาสตร์ จิตวิทยาการศึกษา หลักการสอน วิชาเหล่านี้จะช่วยให้การอบรมสั่งสอนนักเรียนได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

2. **ครูที่ดีควรมีบุคลิกภาพดี** คือ มีบุคลิกลักษณะที่น่านับถือ น่าเลื่อมใสแก่ผู้ที่ได้พบเห็น ครูที่มีบุคลิกภาพดีย่อมทำให้ครูมีเสน่ห์ มีความเหมาะสมที่จะเป็นครู ทำให้นักเรียนเคารพนับถือ อันทำให้การปกครองของครูเป็นไปด้วยดีและมีผลไปถึงการสอนของครูด้วย บุคลิกภาพ

ที่ดีย่อมประกอบด้วยลักษณะประจำตัวของบุคคลหลายอย่างประกอบกัน เช่น รูปร่างหน้าตา
 หอมจืด สุขภาพแข็งแรง ร่างกายสมบูรณ์ กิริยาท่าทางคล่องแคล่ว กระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน
 การแต่งกายสะอาดเรียบร้อย มีความเหมาะสม น้ำเสียงแจ่มใสไม่แหบแห้ง ไม่พูดติดอ่างเคอะเขิน
 คำพูดไม่แปร่ง พูดคำควบเกล้า ร, ล ชัดเจน

3. **ครูที่ดีต้องเป็นผู้ที่มีอารมณ์เยือกเย็น มั่นคง เป็นผู้ใหญ่** ไม่ทำอะไรโดย
 ปราศจากความยั้งคิด เป็นผู้ที่มีความอดทนและอดกลั้นต่ออารมณ์โกรธและความทุกข์ยากต่าง ๆ

4. **ครูที่ดีต้องมีสุขภาพดี** สุขภาพนับว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก งานครูเป็นงานหนัก
 เป็นงานที่ต้องรับผิดชอบมากมาย หากสุขภาพไม่แข็งแรง เจ็บป่วยบ่อย ๆ ก็ย่อมเป็นการยากที่จะ
 ปฏิบัติหน้าที่ให้สมบูรณ์ได้

5. **ครูที่ดีต้องมีคุณธรรม** ทั้งประพฤติตนเป็นแบบอย่างแก่นักเรียน ความประพฤติ
 ที่ดีนับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับบุคคลผู้มีอาชีพครู เพราะโลกของครูเป็นโลกของคนที่พร้อมจะเป็น
 ตัวอย่างแก่คนทั่วไป เป็นแม่พิมพ์สำหรับเด็ก ดังนั้น ครูจึงต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างแก่ศิษย์
 อาทิเช่น เป็นคนตรงต่อเวลา ชยัน สุภาพเรียบร้อย ไม่ประพฤติตนเป็นคนล้มเหลวเลเทเมา สร้าง
 หนี้สินล้นพ้นตัว ประพฤติตนตามจรรยาบรรณและวินัยของครู

6. **ครูที่ดีต้องรู้จักปกครองอบรมให้นักเรียนมีวินัยในตนเอง** รู้จักจิตวิทยาของ
 เด็กวัยต่าง ๆ อันทำให้การปกครองชั้นเรียนเป็นไปโดยราบรื่น และเสริมสร้างสุขภาพจิตให้แก่
 นักเรียนด้วย

7. **ครูที่ดีจะต้องมีอารมณ์ขัน ร่าเริง** การมีอารมณ์ขันจะช่วยครูได้มากในเวลา
 สอน เพราะจะดึงดูดความสนใจของนักเรียนได้ตลอดเวลา ทำให้นักเรียนมองเห็นสาระสำคัญของ
 ของวิชาต่าง ๆ ทำให้นักเรียนมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น เพราะการที่ได้หัวเราะ
 ด้วยกัน ความแตกต่างทางวัยวุฒิและอำนาจหน้าที่จะเลือนไป อย่างไรก็ตาม ครูไม่ควรเอา
 อารมณ์ขันมาใช้ควบคุมชั้นเรียน การหัวเราะเยาะหรือแสดงความอารมณ์ขบขันเมื่อนักเรียนทำผิด
 พลาด ไม่ใช่วิธีการที่จะกระตุ้นให้นักเรียนทำงานดีขึ้น

8. **ครูที่ดีจะต้องมีวิญญูณแห่งความเป็นครู** กล่าวคือ ความเป็นครูอยู่ในตัวทั้ง
 ภายและใจ อาทิเช่น

- มีน้ำใจ มีความเมตตากรุณา มีนิสัยรักและเอ็นดูเด็ก
- ตระหนักในภาระหน้าที่ของตนในการให้การอบรมสั่งสอนคนให้มีคุณภาพ
- มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และเอาใจใส่ต่อนักเรียนของตนอย่างใกล้ชิด
- เป็นผู้ที่เสียสละ ยอมมอบชีวิตจิตใจให้แก่หน้าที่การงานของตน

- มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพครู ศรัทธา ภูมิใจ หยิ่งในศักดิ์ศรีของความเป็นครู
- หมั่นศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม ทำตนให้ทันต่อเหตุการณ์ของโลก
- ทำหน้าที่เป็นทั้งพ่อแม่และพี่ของเด็กในโอกาสต่าง ๆ กัน

สมรรถภาพทางวิชาชีพครู

คำว่า “สมรรถภาพ” หรือ “สมรรถฐาน” (Competency) หมายถึง ความสามารถ ซึ่งพจนานุกรมทั้งหลายต่างให้ความหมายไว้ตรงกัน เป็นความสามารถด้านการเรียนรู้ จากความรู้ และความคิดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ดังนั้น สมรรถภาพทางวิชาชีพครูหรือสมรรถภาพของครู จึงน่าจะหมายถึงความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีที่เป็นครูจะพึงมีเพื่อให้สามารถประกอบอาชีพครูได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ สำหรับผู้ประกอบอาชีพครู นอกจากจะต้องเป็นผู้มีบุคลิกภาพ และคุณลักษณะของครูที่ดีแล้วก็ควรจะเป็นผู้มีสมรรถภาพทางวิชาชีพครูด้วย

นักการศึกษาและนักวิจัยการศึกษาของไทย ได้มีการศึกษาสำรวจเกี่ยวกับสมรรถภาพทางวิชาชีพครูโดยเฉพาะเกี่ยวกับครูระดับประถมศึกษาเป็นจำนวนมาก ซึ่งสมรรถภาพทางวิชาชีพครูต่าง ๆ เหล่านี้ เมื่อนำมาจัดกลุ่มจะได้กลุ่มสมรรถภาพที่สำคัญ 3 กลุ่ม (อัจฉรา จำยเจริญ 2540 : 19-20) ดังนี้

1. **สมรรถภาพทางการสอน** ซึ่งเป็นสมรรถภาพที่จะทำให้การปฏิบัติหน้าที่การสอนของครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. **สมรรถภาพด้านวิชาการ** ซึ่งเป็นสมรรถภาพที่เกี่ยวกับความรู้ทั่วไป ความรู้พิเศษและการตื่นตัวแสวงหาวิทยาการ
3. **สมรรถภาพด้านบุคลิกลักษณะ** ซึ่งเป็นสมรรถภาพด้านมนุษยสัมพันธ์ ด้านการแนะแนว การเป็นผู้นำ และคุณสมบัติเฉพาะตัวแต่ละคน

สมรรถภาพทั้ง 3 กลุ่มนี้ ตามความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียน นักเรียนและผู้บริหารการศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา ต่างได้จัดให้สมรรถภาพทางการสอนมีความสำคัญมากที่สุด ซึ่งสมรรถภาพทางการสอนนี้ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ทางการสอน, ด้านทัศนคติทางการสอน และด้านทักษะการสอน

นอกจากนั้น คณะกรรมการจัดทำเอกสารชุดเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู ได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐาน วิชาชีพครูไว้ดังนี้ (อัจฉรา จำยเจริญ 2540 : 25)

1. **รอบรู้ สอนดี** ครูต้องมีความรอบรู้ในวิชาชีพของตน เช่น ปรัชญาการศึกษา

ประวัติการศึกษา จะต้องมีความรู้อย่างเชี่ยวชาญในเรื่องหลักสูตร วิธีสอนและวิธีประเมินผลการศึกษา จะต้องทำการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ มีการพัฒนาการสอนให้สอดคล้องกับความสามารถและความสนใจของนักเรียน อีกทั้งสามารถให้บริการแนะแนวในด้านการเรียน การครองตนและรักษาสุขภาพอนามัย จัดทำและใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถปรับการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน นั่นคือต้องมีความรู้เกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการที่เกิดขึ้นในสังคมของตนและของโลก

2. **มีคุณธรรม จรรยาบรรณ** ครูต้องมีศรัทธาในวิชาชีพครู ตั้งใจใช้ความรู้ความสามารถทางวิชาชีพ เพื่อให้บริการแก่นักเรียนและสังคม มีความซื่อสัตย์ต่อหลักการของอาชีพครู มีความรับผิดชอบในด้านการศึกษาต่อสังคม ชุมชน และนักเรียน มีความรักความเมตตา และความปรารถนาดีต่อนักเรียน อุทิศตนและเวลา เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนทุกคนได้รับความเจริญเติบโตและพัฒนาการในทุกด้าน

3. **มุ่งมั่นพัฒนา** ครูต้องรู้จักสำรวจและปรับปรุงตนเอง สนใจใฝ่รู้และศึกษาหาความรู้ต่าง ๆ รู้จักเพิ่มพูนวิทยฐานะของตนเอง และคิดค้น ทดลองใช้วิธีการใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนด้วย

สรุปท้ายบท

เนื่องจากครูเป็นผู้มีบทบาทใกล้ชิดโดยตรงกับศิษย์ ทั้งในด้านการเรียนการสอน และการวางตัว การมีบุคลิกภาพที่ดีเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับครู บุคลิกภาพที่ดีทำให้ผู้เรียนเกิดความศรัทธา มีความเคารพในตัวครู อันเป็นผลให้การเรียนการสอนและการปกครองของครูดำเนินไปด้วยดี ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานของครู ผู้ประกอบอาชีพครูจึงควรพัฒนาปรับปรุง และสร้างบุคลิกภาพความเป็นครูให้กับตนเอง

นอกจากนั้น ครูควรพัฒนาปรับปรุงตนให้เป็นผู้ที่มีคุณลักษณะของครูที่ดี และมีสมรรถภาพทางวิชาชีพครู โดยเฉพาะต้องตระหนักเสมอว่านักเรียนจะยึดครูที่ดีเป็นแบบอย่างในการที่จะพัฒนาตนในทุก ๆ ด้าน เพื่อเติบโตเป็นพลเมืองที่ดี มีชีวิตที่มั่นคงและเป็นสุขในอนาคต ดังนั้นผู้เป็นครูทุกคนจะต้องเตรียมตัวให้พร้อม รู้จักพัฒนาตนเองอยู่เสมอ หมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ เพื่อให้ทันต่อความก้าวหน้าทางวิทยาการ ตลอดจนการพัฒนาทางด้านบุคลิกภาพและจิตใจให้มั่นคงพร้อมที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์เสมอ กล่าวกันว่า การเป็นครูเป็นสิ่งที่ง่าย

แต่การเป็นครูที่ดีนั้นเป็นสิ่งที่ยากยิ่ง ทุกคนที่เป็นครูจึงต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ และพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ อยู่เสมอ

กิจกรรมท้ายบท

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามหรืออภิปรายเกี่ยวกับเนื้อหาในบทที่ 4 ในหัวข้อต่อไปนี้

1. จงอธิบายความหมายและความสำคัญของบุคลิกภาพของความเป็นครูพอสังเขป
2. ครูที่มีบุคลิกภาพของความเป็นครูที่ดีในสายตาของท่าน ควรมีลักษณะอย่างไร จงอธิบายสั้น ๆ ให้ชัดเจน
3. สมรรถภาพทางวิชาชีพครูประกอบด้วยอะไรบ้าง ท่านคิดว่าตัวท่านเองมีสมรรถภาพของความเป็นครูที่ดีหรือควรปรับปรุงอย่างไรหรือไม่
4. ตามทัศนะของท่านครูที่ดีควรมีคุณลักษณะอะไรบ้าง จงอธิบายโดยใช้ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาในบทเรียนนี้ เป็นแนวทางพิจารณาแสดงทัศนะของท่าน
5. ท่านคิดว่าผู้ที่จะประสบความสำเร็จในอาชีพครูนั้นจะต้องประกอบด้วยสิ่งใดเป็นสำคัญ จงอธิบายตามความเข้าใจของท่านพอสังเขป

หนังสืออ้างอิง

เฉลียว บุรีภักดี และคณะ. รายงานผลการวิจัยเรื่อง **ลักษณะของครูที่ดี**. กรุงเทพฯ ;
หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู , 2520.

ภัท. **“ครูสภาเพื่อครู”** วารสารการศึกษานอกโรงเรียน. 27 : 59, ธันวาคม 2533.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**. พิมพ์ครั้งที่ 2
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2526.

ยนต์ ชุ่มจิต. **ความเป็นครู**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2534.

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **เกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำคุณภาพนักเรียน
โรงเรียนประถมศึกษา (ฉบับทดลอง)**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2533.

สุนทรโวหาร (ภู่), พระ. **สุภาษิตสอนหญิง คำกลอนถวายโอรส สวัสดิรักษา**. พระนคร :
สำนักพิมพ์สาส์นสวรรค์, 2512.

สุวรรณค์ คุ้มตระกูล. **จิตวิทยาการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2536.

อัจนรา จำเริญ. **เอกสารประกอบการสอนวิชาศึกษา 163 ประสบการณ์ทางวิชาชีพครู 1.**
ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2540.

บทที่ 5

พัฒนาการของนักเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

เนื้อหา

1. ความหมายของพัฒนาการ
2. ชั้นแห่งการพัฒนาการของมนุษย์
3. ประโยชน์ของความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของนักเรียน
4. ลักษณะพัฒนาการของนักเรียนประถมศึกษา
5. ลักษณะพัฒนาการของนักเรียนมัธยมศึกษา

จุดประสงค์

เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติของนักเรียนและสามารถ

1. บอกความหมายและชั้นพัฒนาการของมนุษย์ได้
2. อธิบายถึงประโยชน์ของความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของนักเรียนได้
3. อธิบายถึงลักษณะพัฒนาการของนักเรียนประถมศึกษาได้
4. อธิบายถึงลักษณะพัฒนาการของนักเรียนมัธยมศึกษาได้
5. สรุปความต้องการและความสนใจของนักเรียนทั้งสองระดับได้

บทที่ 5

พัฒนาการของนักเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

การจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียนในแต่ละระดับได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติหรือสภาวะความเป็นไปของผู้เรียนด้วย เพราะการให้การศึกษที่ขัดต่อธรรมชาติของการเจริญเติบโต ความต้องการ และความสนใจของคนนั้นย่อมจะไม่สามารถเสริมสร้างพัฒนาการหรือความเจริญได้ตามจุดมุ่งหมาย โดยเฉพาะครูผู้สอนนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของนักเรียนที่ตนสอน พร้อมทั้งมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างบุคคล และภายในตัวบุคคลของนักเรียนเองด้วย ทั้งนี้เพราะครูมีหน้าที่ช่วยให้นักเรียนได้พัฒนาทุกๆด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา บุคลิกภาพ อารมณ์และสังคม ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการด้านต่างๆของนักเรียนในบทนี้จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจพฤติกรรมของนักเรียนเมื่อออกศึกษาและฝึกปฏิบัติหน้าที่ครูในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษามากขึ้น

ความหมายของพัฒนาการ

คำว่า “พัฒนาการ” (Development) จะมีความหมายใกล้เคียงกันมากกับคำว่า “ความเจริญเติบโต” (Growth) ซึ่งทางจิตวิทยาได้อธิบายความหมายของแต่ละคำไว้ดังนี้ (ศิริกุล ผลศักดิ์ ม.ป.ป: 124)

“ความเจริญเติบโต” (Growth) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านปริมาณและพฤติกรรมของอินทรีย์ในทุกๆด้าน (ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา) ที่เป็นไปโดยธรรมชาติ

“พัฒนาการ” (Development) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพอันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตโดยธรรมชาติประกอบกับการเรียนรู้ที่ได้รับ จึงกล่าวได้ว่าพัฒนาการเป็นผลมาจากภาวะสุกสุตซืด (Maturation) และการเรียนรู้ (Learning) นั้นเอง

ภาวะสุกสุตซืด หรือ วุฒิภาวะ (Maturation) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นความเจริญงอกงามทางด้านร่างกาย (Growth) ซึ่งจะรวมถึงสิ่งที่ได้รับถ่ายทอดทางพันธุกรรมด้วย โดยมีสิ่งแวดล้อมเป็นตัวเสริม ทำให้เจริญเป็นขั้นๆ ตามลำดับของวัยธรรมชาติจนถึงซืดสูงสุด และสามารถแสดงพฤติกรรมต่างๆให้เห็นได้ เช่น คว่ำได้ คลานได้ เดินได้ วิ่งได้ พุดได้ ฯลฯ

การเรียนรู้ (Learning) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการกระทำกิจกรรมต่างๆ โดยอาศัยประสาทสัมผัสอันเป็นผลให้มีประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมมากขึ้น

ขั้นแห่งการพัฒนาการของมนุษย์

นักจิตวิทยาด้านพัฒนาการของมนุษย์ได้แบ่งการเจริญเติบโตของมนุษย์ออกเป็นช่วงๆ เรียกว่า “วัย” ซึ่งจะแบ่งออกเป็นกี่ช่วง หรือ กี่วัยนั้นต่างก็นิยมแบ่งแตกต่างกันออกไปหลายแบบ ไม่ได้มีกฎเกณฑ์ตายตัวเพื่อเป็นหลักในการแบ่งวัยของชีวิตแต่อย่างใด แต่ส่วนใหญ่จะแบ่งวัยออกเป็นขั้นๆ เหมือนกัน จะแตกต่างกันที่ช่วงอายุของแต่ละวัยและการเรียกชื่อวัยเท่านั้น บางคนแบ่งช่วงชีวิตของมนุษย์อย่างละเอียดเริ่มตั้งแต่ช่วงที่มีการปฏิสนธิ บางคนเริ่มแบ่งตั้งแต่แรกเกิด ออกจากครรภ์มารดาจนถึงวัยชรา ถ้าแบ่งอย่างกว้างๆ ทั่วไป จะแบ่งออกเป็น 4 วัยคือ

1. วัยทารก (Infancy) อายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 1 ขวบ
2. วัยเด็ก (Childhood) อายุตั้งแต่ 1 ขวบถึง 12 ปี
3. วัยรุ่น (Adolescence) อายุตั้งแต่ 12 ปี ถึง 20 ปี
4. วัยผู้ใหญ่ (Adulthood) อายุตั้งแต่ 20 ปี ขึ้นไป

ถ้าแบ่งอย่างค่อนข้างละเอียดพบว่าจะแบ่งออกได้ 12 วัย คือ

1. วัยก่อนเกิด (Prenatal) อายุตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิในครรภ์จนถึงวันคลอด
2. วัยทารก (Infancy) อายุตั้งแต่ คลอดจนถึง 2 ปี
3. วัยเด็กตอนต้น (Early Childhood) อายุ 2 – 6 ปี
4. วัยเด็กตอนกลาง (Middle Childhood) อายุ 6 – 11 ปี
5. วัยเด็กตอนปลาย (Late Childhood) อายุ 11 – 13 ปี
6. วัยรุ่นตอนต้น (Early Adolescence) อายุ 12 – 15 ปี
7. วัยรุ่นตอนกลาง (Middle Adolescence) อายุ 15 – 18 ปี
8. วัยรุ่นตอนปลาย (Late Adolescence) อายุ 18 – 20 ปี
9. วัยผู้ใหญ่ตอนต้น (Early Adulthood) อายุ 21 – 35 ปี
10. วัยผู้ใหญ่ตอนกลาง (Middle Adulthood) อายุ 35 – 50 ปี
11. วัยผู้ใหญ่ตอนปลาย (Late Adulthood) อายุ 50 - 65 ปี
12. วัยชรา (Old Age) อายุ 65 ปีขึ้นไป

เมื่อพิจารณาจากวัยดังกล่าว จะเห็นว่าผู้เรียนในระดับอนุบาล จะอยู่ในช่วงวัยเด็กตอนต้น (3 – 6 ปี) ผู้เรียนในระดับประถมศึกษาจะอยู่ในช่วงปลายของวัยเด็กตอนกลางและช่วงวัยเด็ก

ตอนปลาย (อายุ 6 – 12 ปี) ผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาจะอยู่ในช่วงวัยรุ่นตอนต้นและช่วงวัยรุ่นตอนกลาง (อายุ 12 – 18 ปี) สำหรับผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาจะอยู่ในช่วงวัยรุ่นตอนปลาย (อายุ 18 – 21 ปี)

ประโยชน์ของความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของนักเรียน

เนื่องจากการศึกษามีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในทุกด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านสติปัญญา และทางด้านบุคลิกภาพเพื่อจะได้ประสบความสำเร็จในชีวิตต่อไป ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการในแต่ละช่วงวัยของมนุษย์จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับครู ช่วยให้เห็นเข้าใจธรรมชาติของนักเรียน ดังนั้น ผู้ประกอบอาชีพครูควรจะได้ศึกษาหรือมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่งทุกคนสามารถหาอ่านได้จากหนังสือเกี่ยวกับจิตวิทยาพัฒนาการ และจิตวิทยาการศึกษาซึ่งมีอยู่ทั่วไป ความรู้เหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อครูและนักการศึกษาผู้รับผิดชอบในการปรับปรุงหลักสูตรและการเรียนการสอน เพื่อให้การศึกษามีคุณภาพ หรือมีมาตรฐานความเป็นเลิศตามจุดประสงค์ของการจัดการศึกษา

สุรางค์ ไคว้ตระกูล (สุรางค์ ไคว้ตระกูล 2536 : 5 – 6) ได้กล่าวถึงความสำคัญของจิตวิทยาการศึกษาว่าสามารถช่วยครูได้ในเรื่องต่อไปนี้

1. ช่วยครูให้รู้จักลักษณะนิสัย (Characteristics) ของนักเรียนที่ครูต้องสอน โดยทราบหลักพัฒนาการทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และบุคลิกภาพ
2. ช่วยให้ครูมีความเข้าใจพัฒนาการทางบุคลิกภาพบางประการของนักเรียน เช่น อัตมโนทัศน์ (Self-concept) ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร และเรียนรู้ถึงบทบาทของครูในการที่จะช่วยนักเรียนให้มีอัตมโนทัศน์ที่ดีและถูกต้องได้อย่างไร
3. ช่วยครูให้มีความเข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อจะได้ช่วยนักเรียนเป็นรายบุคคลให้พัฒนาตามศักยภาพของแต่ละบุคคล
4. ช่วยให้ครูรู้จักจัดสภาพแวดล้อมของห้องเรียนให้เหมาะสมแก่วัยและขั้นพัฒนาการของนักเรียน เพื่อจูงใจให้นักเรียนมีความสนใจและอยากจะเรียนรู้
5. ช่วยให้ครูทราบถึงตัวแปรต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน เช่น แรงจูงใจ อัตมโนทัศน์ และการตั้งความมุ่งหวังของครูที่มีต่อนักเรียน
6. ช่วยครูในการเตรียมการสอนวางแผนการเรียนเพื่อทำให้การสอนมีประสิทธิภาพ สามารถช่วยให้นักเรียนทุกคนเรียนรู้ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล โดยคำนึงถึงแต่ละหัวข้อต่อไปนี้

- 6.1 ช่วยครูเลือกวัตถุประสงค์ของบทเรียนโดยคำนึงถึงลักษณะนิสัยหรือความแตกต่างระหว่างบุคคลของนักเรียนที่จะต้องสอน และสามารถที่จะเขียนวัตถุประสงค์ให้นักเรียนเข้าใจว่าสิ่งที่ครูคาดหวังให้นักเรียนเรียนรู้ว่ามีอะไรบ้าง โดยถือว่าวัตถุประสงค์ของบทเรียนคือสิ่งที่จะช่วยให้นักเรียนทราบว่าเมื่อจบบทเรียนนักเรียนสามารถทำอะไรได้บ้าง
- 6.2 ช่วยครูในการเลือกหลักการสอนและวิธีสอนที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงลักษณะนิสัยของนักเรียน วิชาที่สอนและกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน
- 6.3 ช่วยครูในการประเมินไม่เพียงแต่เฉพาะเวลาครูได้สอนจนจบบทเรียนเท่านั้นแต่ใช้ประเมินความพร้อมของนักเรียนก่อนสอน ในระหว่างทำการสอน เพื่อจะทราบว่านักเรียนมีความก้าวหน้า หรือมีปัญหาในการเรียนรู้อะไรบ้าง
7. ช่วยครูให้ทราบหลักการและทฤษฎีของการเรียนรู้ที่นักจิตวิทยาได้พิสูจน์แล้วว่าได้ผลดี เช่น การเรียนรู้จากการสังเกตหรือการเลียนแบบ (Observational Learning หรือ Modeling)
8. ช่วยครูให้ทราบถึงหลักการสอนและวิธีสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งพฤติกรรมของครูที่มีการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ
9. ช่วยครูให้ทราบว่านักเรียนมีผลการเรียนดี ไม่ได้เป็นเพราะระดับเขาวินิจฉัยเพียงอย่างเดียว แต่มีองค์ประกอบอื่นๆ เช่น แรงจูงใจ ทักษะคิด หรือ อึดทนในทัศนของนักเรียน และความคาดหวังของครูที่มีต่อนักเรียน
10. ช่วยครูในการปกครองชั้น และการสร้างบรรยากาศของห้องเรียน ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และเสริมสร้างบุคลิกภาพของนักเรียน ครูและนักเรียนมีความรักและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน นักเรียนต่างก็ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้ห้องเรียนเป็นสถานที่ที่ทุกคนมีความสุขและนักเรียนรักโรงเรียน อยากมาโรงเรียน

ลักษณะพัฒนาการของนักเรียนประถมศึกษา

นักเรียนประถมศึกษา (ป. 1 – ป. 6) อายุ 6 – 12 ปี จะอยู่ในช่วงปลายของวัยเด็กตอนกลางและช่วงวัยเด็กตอนปลาย เป็นวัยที่มีพัฒนาการสำคัญมาก เป็นช่วงที่เด็กจะได้เข้าโรงเรียนอย่างทั่วถึง และมีความพร้อมมากขึ้นที่จะออกไปสู่สังคมภายนอก หรือออกไปสู่สังคมในโรงเรียนที่มีตัวเอง ครู และเพื่อนๆ อีริกสัน (Erikson) นักจิตวิทยากลุ่มจิตวิเคราะห์ใหม่กล่าวว่าเด็กที่มีพัฒนาการขั้นนี้จะพัฒนาความขยันและกระตือรือร้นที่จะทำงานช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อให้เป็นที่ยอมรับ

รับของครูและเพื่อนๆ แต่หากเด็กวัยนี้ไม่สามารถทำให้ครูและเพื่อนๆ ยอมรับได้ก็จะเกิดความรู้สึกมีปมด้อย ความขยันและความกระตือรือร้นทำให้เด็กทำอะไรมักจะมีการแข่งขันกัน ครูจะต้องระวังอย่าให้เด็กแข่งขันกัน เพราะการแข่งขันนำไปสู่ปมเด่นและปมด้อย (สมพร สุทัศนีย์ 2525 : 34) พัฒนาการด้านต่างๆของเด็กประถมศึกษาจะมีลักษณะโดยสรุป ดังต่อไปนี้

พัฒนาการทางกาย

เด็กวัยประถมศึกษาจะมีอัตราการเจริญเติบโตช้าลง แต่เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ ร่างกายจะเจริญเติบโตขยายออกสู่ส่วนสูงมากกว่าส่วนกว้าง แขนขายาวออก ค้ำหน้าจะเปลี่ยนไปจากเดิม สมอจะเจริญเติบโตเต็มที่ ระบบการหมุนเวียนโลหิตจะทำงานเต็มที่ ฟันแท้เริ่มขึ้นแทนฟันน้ำนมที่หักไปเรื่อยๆ กล้ามเนื้อจะแข็งแรงขึ้น ช่วยเหลือตนเองได้ดีขึ้น สามารถควบคุมการขับถ่ายได้ เด็กผู้หญิงในวัยนี้จะพัฒนาทางด้านร่างกายเร็วกว่าเด็กผู้ชาย และเด็กวัยนี้ชอบกินจุบจิบ และกินอาหารที่ไม่มีประโยชน์ต่อร่างกาย พ่อแม่และครูอาจารย์ควรให้ความรู้และปลูกฝังให้เด็กได้รับประทานอาหารที่ถูกส่วน และมีประโยชน์ต่อร่างกาย ลักษณะสำคัญทางกายของเด็กวัยนี้โดยสรุปมีดังนี้

1. เด็กวัยนี้มีความคล่องแคล่วว่องไวและไม่อยู่นิ่งบางครั้งอาจดูไม่เรียบร้อย ถ้าไม่ได้เคลื่อนไหวเด็กจะระบายอารมณ์ด้วยการกัดเล็บ เทะดินสอ ม้วนผมเล่น ในการเรียนการสอนครูควรให้เด็กได้มีการเคลื่อนไหวบ้างในขณะทำงาน และควรระวังอุบัติเหตุในขณะเล่น

2. เด็กวัยนี้ต้องการพักผ่อน มักจะมีการเบื่อหน่าย หรือไม่ชอบเมื่อทำงานนานๆ และต้องใช้สมองมากๆ ดังนั้นครูควรให้เด็กทำกิจกรรมเบาๆบ้าง และพยายามสร้างบรรยากาศสนุกสนานไม่เคร่งเครียด

3. เด็กวัยนี้มีความต้านทานโรคน้อย มักจะติดโรคจากเพื่อนในห้องได้ง่าย เช่น หวัด หรือตาแดง ครูจะสังเกตได้จากการขาดเรียนบ่อยๆ

4. เด็กผู้หญิงส่วนใหญ่อย่างเข้าสู่วัยสาว รูปร่างจะเปลี่ยนไป มีความสนใจในเรื่องเพศมากขึ้น ครูควรแนะนำเรื่องเพศอย่างตรงไปตรงมา เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งที่ถูกต้อง

5. เด็กวัยนี้มีความสามารถทำงานที่มีความละเอียดซับซ้อนได้ดีขึ้น เพราะสามารถควบคุมกล้ามเนื้อมือได้ดีขึ้น ครูจึงควรส่งเสริมให้เด็กได้ทำและมีความคิดสร้างสรรค์ในสิ่งต่างๆ

6. เด็กวัยนี้มึนร่างกายแข็งแรงขึ้น จึงมักออกกำลังกายตลอดเวลา เช่น ชอบโยกเก้าอี้ ครูควรหากิจกรรมที่เหมาะสมให้เด็กทำไม่ควรเป็นกิจกรรมที่ต้องออกแรงมากๆ เพราะการเจริญเติบโตของกล้ามเนื้อยังไม่สมบูรณ์

7. เด็กผู้ชายชอบการเล่นที่รุนแรง ครูจึงควรปล่อยให้เล่นบ้างถ้าไม่เป็นอันตรายมากนัก แต่ควรดูแลเอาใจใส่และชี้แจงให้ทราบถึงอันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้

พัฒนาการทางอารมณ์

อิริคสัน (Erikson) นักจิตวิทยาากลุ่มจิตวิเคราะห์ใหม่ (สมพร สุทัศน์ีย์ 2525 : 34) เรียกพัฒนาการขั้นนี้ว่า "Industry VS Inferiority" เด็กวัยนี้ต้องการการยอมรับของครูและเพื่อนๆ ต้องการความรัก ความอบอุ่น ความมั่นคงปลอดภัย ความเอาอกเอาใจจากพ่อแม่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดชิดกับเด็ก เช่น ครูและเพื่อนๆ เมื่อเด็กได้รับสิ่งเหล่านี้แล้วจะช่วยให้เด็กมีความสุข มีความมั่นใจในตนเอง แต่ถ้าหากขาดสิ่งเหล่านี้จะทำให้เด็กรู้สึกต่ำต้อย มีปมด้อย และขาดความมั่นใจในตนเอง ลักษณะที่สำคัญทางด้านอารมณ์ของเด็กวัยนี้โดยสรุปมีดังนี้

1. เด็กวัยนี้เข้าใจความรู้สึกของคนอื่น และมักจะทำร้ายจิตใจของคนอื่นโดยไม่คิดว่าการกระทำของตนร้ายแรงแค่ไหน
2. เด็กวัยนี้มีความอ่อนไหวต่อคำติเตียน การเยาะเย้ยถากถางมากจึงมักจะเสียใจและน้อยใจต่อคำพูดที่ไม่ดีเสมอ เด็กวัยนี้จะชอบการชมเชย และการยอมรับ ฉะนั้นเมื่อเด็กทำอะไรผิดพลาดครูควรชี้แจงให้เข้าใจ และหลีกเลี่ยงบรรยากาศที่ไม่น่าพึงพอใจ และให้คำชมเชยแก่เด็กใน โอกาสอันควร
3. เด็กวัยนี้เป็นวัยที่ต้องการให้ผู้อื่นพอใจและยอมรับจะเห็นว่าเด็กจะพยายามเอาอกเอาใจครู อยากรับใช้และปรนนิบัติครู อยากให้ครูรักตนคนเดียว มักจะเกิดความอิจฉาที่ครูไปรักคนอื่น ครูจึงควรคำนึงถึงในการจัดกิจกรรมใดๆ ครูควรมอบหมายงานให้เด็กรับผิดชอบโดยทั่วถึงทุกคน ไม่ควรให้งานเฉพาะคนใดคนหนึ่ง หรือแสดงอาการรักหรือชอบเด็กคนใดคนหนึ่งเป็นพิเศษ เพราะนอกจากไม่สนองตอบความต้องการของเด็กแล้วยังก่อให้เกิดความอิจฉาริษยาได้
4. เด็กวัยนี้จะเรียนรู้ถึงวิธีควบคุมอารมณ์ตนเองมีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ตนเองเพิ่มขึ้น
5. เมื่อเด็กเข้าร่วมกลุ่มมักมีความขัดแย้งเกิดขึ้นและมักจะแสดงอารมณ์ไม่พอใจ และไม่ยอมรับข้อขัดแย้งง่ายนัก
6. เมื่อได้รับความกดดันทางอารมณ์ และมีความคับข้องใจ เด็กวัยนี้จะแสดงอารมณ์ออกทางสีหน้า และเมื่อเกิดความข้องคับใจมากๆ จะร้องไห้ง่ายกว่าวัยอื่น

7. เด็กวัยนี้จะไม่ชอบให้พ่อแม่นำตนไปเปรียบเทียบกับผู้อื่น และอาจจะทำให้เกิดการทำหายและต่อต้านได้ ในทำนองเดียวกันครูไม่ควรตำหนิเขา ยกย่องผู้อื่นหรือนำเขาไปเปรียบเทียบกับเพื่อน

พัฒนาการทางสังคม

เด็กวัยประถมศึกษาจะมีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกได้ดี เมื่อสังคมของเด็กกว้างขึ้น แทนที่เด็กจะติดพ่อแม่อย่างแต่ก่อนจะกลายเป็นติดเพื่อนและบุคคลอื่นที่ไม่ได้เป็นสมาชิกในครอบครัว เด็กวัยนี้จะมีสังคมพิเศษของเด็กมักจะรวมกลุ่มตามเพศ ไม่นิยมเล่นคนเดียวอีกต่อไป สมาชิกหรือเพื่อนในกลุ่มจะเปลี่ยนหน้ากันไปเรื่อย ในช่วงต้นๆเด็กในวัยนี้ยังเอาแต่ใจตนเอง และต้องการชนะแต่ผู้เดียว ดังนั้นการเล่นจะเป็นลักษณะต่างคนต่างเล่นเพียงแต่มารวมกลุ่มกันเท่านั้น แต่เมื่อโตขึ้นเด็กๆ จะเริ่มการเรียนรู้การปรับตัวเข้ากับกลุ่มได้ดีขึ้น แต่ก็มีการเล่นผู้หญิงกับผู้ชาย แยกกัน การรวมกลุ่มกับเพื่อนๆในวัยเดียวกันหลายๆ คน ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจปลอดภัย สนุกสนาน เข้าอกเข้าใจกัน ชอบมีหรือทำอะไรคล้ายๆกัน มีความช่างคิดช่างฝัน ลอกเลียนแบบบุคคลที่เด็กรักและยกย่องในครอบครัว ในกลุ่มเพื่อนหรือครูที่เด็กยกย่องนับถือ รวมทั้งชอบลอกเลียนแบบพระเอกนางเอกในหนังสือ ในละคร ภาพยนตร์และโทรทัศน์ ดังนั้น พ่อแม่ หรือ ครูจึงควรระมัดระวังดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด และสนับสนุนให้เด็กอ่านหนังสือดีๆ ดูรายการดีๆ และยกตัวอย่างคนดีๆ หรือคนที่ประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ อยู่เสมอ เพื่อกระตุ้นให้เด็กทำตามแต่สิ่งที่ดีๆและถูกต้องเท่านั้น ลักษณะที่สำคัญทางสังคมของเด็กวัยนี้โดยสรุปมีดังนี้

1. เพื่อนในกลุ่มมีอิทธิพลต่อตัวเด็กมากเด็กต้องการเด่นและเป็นที่ยอมรับของหมู่เพื่อนฝูง เด็กจึงมักจะทำตามเพื่อนฝูงมากกว่าพ่อแม่ และอาจจะทำตัวให้เด่นโดยการขัดคำสั่งของครู
2. ความสนใจของเด็กหญิงและเด็กชายจะต่างกันมากบางครั้งความคิดเห็นไม่ตรงกันจนเกิดการโต้เถียงกันอย่างรุนแรง นอกจากนี้ก็มีการแข่งขันกันในเรื่องเพศ ทั้งทางด้านการเรียน การกีฬา
3. เด็กวันนี้นิยมการเล่นกีฬาเป็นกลุ่มมากขึ้น และกลุ่มขยายวงกว้างขึ้น รู้จักรักพวกพ้องมากกว่าเดิม
4. เด็กวัยนี้รู้สึกซาบซึ้งและนิยมคนเก่งอย่างจริงจัง จนบางครั้งกลายเป็นความคลั่งไคล้บางทีจะนิยมชมชอบครูที่สอนหรือนักกีฬาที่เล่นเก่งๆ ครูควรอธิบายให้นักเรียนเข้าใจเหตุผลแต่อย่าถือว่าเป็นเรื่องเหลวไหล เพราะเด็กวัยนี้มีความนิยมชมชอบเป็นเรื่องจริงจัง

5. เด็กวัยนี้ยอมรับข้อตกลงและกติกาของกลุ่มได้เป็นอย่างดี และมีการผ่อนผันให้ในบางกรณี

6. เด็กวัยนี้จะแสดงบทบาทตามเพศของตนเองได้ จะแยกกลุ่มเป็นกลุ่มชายและกลุ่มหญิง เด็กชายและเด็กหญิงจะไม่เล่นรวมกัน

พัฒนาการทางสติปัญญา

ตามแนวคิดของเปียเจต์ (Piaget) เด็กในวัยนี้มีความสามารถคิดเหตุผลเชิงตรรกะได้ สามารถที่จะรับรู้สิ่งแวดล้อมได้ตามความเป็นจริง สามารถพิจารณาเปรียบเทียบได้โดยใช้เกณฑ์หลายอย่าง โดยเฉพาะในการจัดของเป็นกลุ่ม นอกจากนี้เด็กวัยประถมศึกษาที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับความคงตัวของสสาร สามารถเปรียบเทียบสิ่งของว่ามากกว่า ใหญ่กว่า ยาวกว่า เข้มกว่า และสามารถจัดลำดับได้ เด็กวัยนี้มีความพัฒนาการทางด้านภาษา และการใช้สัญลักษณ์เจริญก้าวหน้ามาก เด็กจะเริ่มเข้าใจกฎเกณฑ์ต่างๆอย่างมีเหตุผล และเข้าใจความหมายของบทเรียน ทั้งทางคณิตศาสตร์ ภาษา และการอ่าน มีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและสามารถอธิบายได้ เด็กวัยนี้มักจะสนใจคำโคลงหรือกลอนที่สอดคล้องกัน หรือปัญหาต่างๆที่ต้องแก้ด้วยความคิด เหตุผล ถ้าแก้ได้ก็จะมีคามภูมิใจ (สุรางค์ โค้วตระกูล 2536 : 62) ลักษณะสำคัญของพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กวัยนี้โดยสรุปมีดังนี้

1. เด็กวัยนี้จะพัฒนาทักษะที่เป็นพื้นฐานในการอ่าน เขียน และคิดเลข ครูควรจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการดังกล่าวให้มากๆ

2. เด็กวัยนี้มีความอยากรู้อยากเห็นในทุกเรื่อง และชอบสะสมสิ่งของที่แปลกๆมากมาย แต่ก็มีคามสนใจในระยะสั้น จะสังเกตได้จากการที่เด็กทิ้งของอย่างหนึ่งไปเล่นอีกอย่างหนึ่งในระยะเวลาอันสั้น ครูควรจัดให้เด็กได้ทำกิจกรรมหลายอย่างเพื่อเป็นการสนองความต้องการของเด็ก ไม่ควรบังคับให้ทำในสิ่งที่เด็กไม่อยากทำ

3. เด็กวัยประถมศึกษาตอนปลายมักจะตั้งความหวังไว้สูง และต้องการทำให้ผลดีที่สุด เมื่อทำไม่ได้จะรู้สึกผิดหวัง ท้อแท้และอาย ครูจึงควรให้นักเรียนทำงานที่ง่ายไปหางานที่ยาก เพื่อให้เด็กพบความสำเร็จ ดังนั้นการจัดกิจกรรมต่างๆควรให้เหมาะสมกับความสามารถของเด็กและส่งเสริมให้เด็กประสบความสำเร็จให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

โดยสรุป เด็กวัยประถมศึกษาเป็นวัยที่มีการพัฒนาการที่สำคัญมาก เป็นวัยที่กำลังพัฒนาการทุกด้านไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาการทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เป็นช่วงที่เด็กทุกคนพร้อมที่จะออกไปสู่สังคมภายนอกหรือสังคมของโรงเรียน ฉะนั้นการเรียนรู้อะไรสิ่งแวดล้อม

ใหม่และการปรับตัวเด็กในระยาะนี้จึงมีมาก พ่อแม่และครูอาจารย์ต้องคอยดูแลให้ความช่วยเหลือทุกด้าน ระยาะนี้เด็กจะพยายามช่วยตนเองมากขึ้น รู้จักกับคนอื่น ๆ ตามใจตนเองน้อยลงและตามใจผู้อื่นมากขึ้น เข้าใจภาษาและพยายามใช้ภาษาให้ผู้อื่นเข้าใจ จะเห็นความเป็นตนเองและเป็นผู้อื่นเด่นชัดยิ่งขึ้น เด็กจะสนใจสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว อยากรู้ อยากรู้เห็น ชอบซักชวนและซักถาม ชอบแสดงความคิดเห็น ชอบกิจกรรมที่สนุกสนาน ตื่นเต้น โดดโผน โดยไม่คำนึงถึงอันตราย ชอบการแข่งขัน เล่นเกม หายปัญหา แต่มีสมาธิในระยาะสั้น ๆ เริ่มมีความสนใจในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเป็นพิเศษ และพยายามจะทำให้ได้ดี นอกจากนั้นเด็กในวัยนี้ก็จะเชื่อฟังครูมาก และพยายามปฏิบัติตัวเป็นเด็กดีเพื่อให้ครูรักครูชม เด็กในวัยนี้จะเป็นวัยที่ง่ายต่อการสอนและปลูกฝังค่านิยมทัศนคติที่ดีงามในการดำรงชีวิต เปรียบเสมือนไม้อ่อนที่ดัดง่าย ดังนั้นการสอน การอบรมปลูกฝังในสิ่งที่ดีงามเหมาะสมจึงสมควรจะได้กระทำในช่วงนี้

ลักษณะการพัฒนาการของนักเรียนมัธยมศึกษา

นักเรียนในระดับมัธยมศึกษาของเราในปัจจุบันกำหนดอายุไว้ตั้งแต่ 12 – 17 ปี ก็นับว่าอยู่ในช่วงวัยเด็กตอนปลาย วัยรุ่นตอนต้น จนถึงวัยรุ่นตอนกลาง แต่การเริ่มวัยรุ่นของเด็กหญิงและเด็กชายจะไม่พร้อมกัน โดยเฉลี่ยแล้วพบว่าในช่วงวัยต้นๆ เด็กหญิงจะเติบโตเร็วกว่าเด็กผู้ชาย เด็กหญิงจึงเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นก่อนเด็กชายประมาณ 2 ปี และเด็กแต่ละคนยังเริ่มวัยรุ่นในเวลาที่แตกต่างกัน นักจิตวิทยาจึงกล่าวอย่างกว้างๆว่า เด็กจะเริ่มวัยรุ่นเมื่อปรากฏให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่บอกลักษณะของเพศชายและเพศหญิงอย่างเด่นชัด และไปสิ้นสุดลงเมื่อการเปลี่ยนแปลงนั้นหยุดลง และเริ่มเป็นตัวของตัวเองในการดำเนินชีวิต ซึ่งระยาะวัยรุ่นนี้จะกินเวลาประมาณ 6 - 7 ปี เป็นวัยที่อยู่ในช่วงอายุ 13 – 19 ปี จึงมีคำเรียกขานเด็กวัยรุ่น (Adolescence) อีกอย่างหนึ่งว่า "วัยทีนเอจ" (Teen age) และระยาะของวัยรุ่นจะแบ่งออกเป็น 4 ระยาะ (เดโช สนวนานนท์ 25 : 76) คือ

1. วัยเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น (Puberty) หรือวัยก่อนวัยรุ่น (Pre-Adolescence) หญิงอายุ 11 – 13 ปี ชายอายุ 13 – 15 ปี
2. วัยรุ่นตอนต้น (Early Adolescence) หญิงอายุ 13 – 15 ปี ชายอายุ 15 – 17 ปี
3. วัยรุ่นตอนกลาง (Middle Adolescence) หญิงอายุ 15 - 18 ปี ชายอายุ 17 - 19 ปี
4. วัยรุ่นตอนปลาย (Late Adolescence) หญิงอายุ 18-21 ปี ชายอายุ 19 - 21 ปี

ก. นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น (ม. 1 – ม. 3) อายุระหว่าง 12 – 14 ปี จะอยู่ในวัยเตรียมเข้าสู่วัยรุ่น (Pre-Adolescence) ซึ่งมีอายุประมาณ 11 – 15 ปี ลักษณะทั่วไปเด็กผู้หญิงจะเข้าสู่ช่วงวัยรุ่นก่อนเด็กผู้ชาย คือจะย่างเข้าสู่วัยรุ่นเมื่ออายุ 11 – 13 ปี ส่วนเด็กผู้ชายจะย่างเข้าสู่วัยรุ่นเมื่ออายุ 13 – 15 ปี วัยนี้บางทีก็เรียกว่า “วัยเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น” หรือ “วัยก่อนวัยรุ่น” (Puberty)

คำว่า “Puberty” หมายถึงการมีภาวะสูงสุดขีดหรือมีความพร้อมทางร่างกาย คือร่างกายพร้อมที่จะสืบพันธุ์ต่อไปได้ ระยะนี้จึงเป็นระยะก่อนวัยหนุ่มสาว พัฒนาการด้านต่างๆของเด็กมัธยมศึกษาตอนต้นจะมีลักษณะดังต่อไปนี้ (อัมพร สร้อยสุข 2529 : 287-291)

พัฒนาการทางร่างกาย

1. ร่างกายของเด็กวัยนี้จะสูงขึ้นและมีน้ำหนักเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนรู้สึกผิดปกติ แขนขายาวออก มือใหญ่ขึ้น เด็กหญิงเข้าสู่วัยรุ่นเร็วกว่าเด็กชาย ซึ่งความแตกต่างนี้จะลดลงเมื่ออายุย่างเข้าปีที่ 14 สำหรับเด็กชายบางคนเข้าสู่วัยรุ่นช้ากว่าเพื่อนๆ รุ่นเดียวกันมักจะมีปัญหาในการปรับตัว เพราะไม่สามารถร่วมทำกิจกรรมได้ดังเช่นเพื่อนๆ ครูจึงควรสนับสนุนให้ทำกิจกรรมอื่นเพื่อให้เกิดความภูมิใจในงานของตน เช่น เล่นดนตรี วาดภาพ เป็นกรรมการของโรงเรียน เป็นต้น

2. เด็กส่วนใหญ่เริ่มเข้าสู่วัยหนุ่มสาว ลักษณะที่บอกเพศชายเพศหญิงเริ่มชัดเจน เป็นต้นว่าเด็กหญิงจะมีตะโพกผาย หน้าอกขยายโตขึ้น มีไขมันเพิ่มขึ้น มีขนขึ้นที่อวัยวะเพศ มีประจำเดือน และผิวพรรณสดใสขึ้น ส่วนเด็กผู้ชายมีกล้ามเนื้อใหญ่กว้างและแข็งแรงขึ้น มีขนตามแขนและหน้าแข้ง เริ่มมีหนวดเครา เสียงจะห้าวและเสียงแตก จะมีน้ำอสุจิ และจะมีการสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง ทั้งเด็กชายและเด็กหญิงมีภาวะพร้อมที่จะเป็นพ่อคนและแม่คนได้ ในระยะนี้จึงควรเริ่มสอนความรู้เกี่ยวกับเพศศึกษาและความรู้ทางด้านอนามัยส่วนบุคคล เพื่อให้เด็กรู้จักการปฏิบัติในทางที่ถูก และรู้จักการรักษาความสะอาดที่ถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กผู้หญิงสมควรอย่างยิ่งที่ครูจะได้ชี้แจงเกี่ยวกับเรื่องรอบเดือนเพื่อจะได้ไม่ตกใจกลัว

3. เด็กวัยนี้มีลักษณะแก่งก้าง ขาดความว่องไว ทำอะไรดูขัดเขินไม่ค่อยเรียบร้อยและดูขัดตาไปหมด เพราะร่างกายเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่หลังจากอายุ 14 ปีแล้วความแก่งก้างจะหายไป การประสานงานของกล้ามเนื้อจะเป็นไปอย่างดี นอกจากนั้นเด็กวัยนี้มักจะมีสิวขึ้นที่หน้าและเป็นโรคผิวหนัง เช่น กลาก เกื้อน เนื่องจากภูมิต้านทานตัวไม่ทัน ทำให้น้ำมันใต้ผิวหนัง ซึ่งต่อมต่างๆขับออกมาค้างคั่งอยู่ จึงทำให้เด็กไม่สบายใจและเป็นกังวลถึงรูปร่างหน้าตาของตน

มากขึ้น เด็กจึงพิถีพิถันในการแต่งกายและสนใจในการแต่งหน้าเป็นพิเศษ ถ้ามากเกินไปจะทำให้เสียการเรียนได้ ครูจะต้องชี้แจงให้เข้าใจและสบายใจขึ้นด้วย

4. เด็กวัยนี้ร่างกายต้องการอาหารที่มีประโยชน์ และต้องการพักผ่อนมากกว่าผู้ใหญ่เพื่อช่วยให้ร่างกายที่กำลังเจริญเติบโตมีการเจริญเติบโตอย่างดีและแข็งแรง อาหารเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งในขณะที่ยังคงกำลังเจริญเติบโต การได้รับประทานอาหารที่ดีมีคุณค่าและเพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย จะช่วยให้เด็กวัยรุ่นเจริญเติบโตอย่างเต็มที่ แต่เรามักพบว่าเด็กวัยนี้มีปัญหาเรื่องขาดอาหาร ทั้งนี้เพราะการที่พยายามจะรักษาทรุดทรวง

ในขณะนี้จึงเป็นระยะที่ครูควรให้ความรู้ทางด้านอนามัยส่วนบุคคล เพื่อให้เด็กรู้จักรับประทานอาหารที่เหมาะสม รักษาความสะอาดของร่างกาย ตลอดจนการรักษาสิ่ว บริหารร่างกายให้มีรูปร่างสมส่วน การวางท่าให้เหมาะสมตลอดจนการแต่งกายที่จะช่วยส่งเสริมบุคลิกภาพให้ดียิ่งขึ้น

พัฒนาการทางอารมณ์

1. เด็กวัยนี้มักจะเป็นคนค่อนข้างจะเจ้าอารมณ์ อารมณ์ไม่คงที่แน่นอน เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายกับการเปลี่ยนแปลงทางเพศ และนอกจากนี้ยังเกิดความสับสนในบทบาทของตนว่าเป็นเด็กหรือเป็นผู้ใหญ่กันแน่ จึงเกิดความข้องคับใจและวิตกกังวล เกิดมีอารมณ์ไม่แน่นอน ตามทฤษฎีพัฒนาการของอีริกสัน (Erikson) เด็กระดับมัธยมต้นและมัธยมปลาย (12 – 15 ปี และ 15 – 18 ปี) กำลังหาลักษณะประจำตน (Identity) และบทบาทของตนเอง การแสวงหาลักษณะประจำตนของเด็กมัธยมต้นเป็นไปด้วยความยากลำบากเด็กจึงเกิดความสับสนในบทบาทของตนเอง (Role Confusion) จึงเป็นเหตุให้อารมณ์ไม่คงเส้นคงวานัก โดยเฉพาะเด็กที่ขาดความรักความอบอุ่นจากพ่อแม่ จะทำให้เด็กกลายเป็นคนเจ็บขี้นหรือไม่ก็กลายเป็นคนดื้อดึงขัดขืนและก้าวร้าวได้ ดังนั้น ครูจึงควรมีความคงเส้นคงวาและสม่ำเสมอในการปกครองชั้นและปฏิบัติต่อเด็กดังเช่นเขาเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบ แสดงอาการยอมรับและให้เกียรติ

2. นักเรียนบางคนอาจจะชอบส่งเสียงอึกทัก ทั้งนี้เพื่อจะปกปิดความยุ่งยากใจและความไม่มั่นใจของตนเอง ครูช่วยเหลือได้โดยการให้ทำงานแข่งกับตนเอง เมื่อเด็กเกิดความมั่นใจตนเอง การส่งเสียงดังเอะอะหรือการทำใหญ่เพื่อปกปิดความมั่นใจก็จะหายไป

3. มีการแสดงอารมณ์โกรธออกมา ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาของเด็กในวัยนี้ ทั้งนี้มักจะเป็นเพราะความเครียดทางจิต ความวิตกกังวลเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและความเหนื่อยที่เกิดจากการใช้กำลังมากขึ้น การขาดอาหารหรือการนอนไม่เพียงพอ ครูอาจจะค่อย ๆ ลด

การแสดงอารมณ์โกรธนี้เมื่อเกิดขึ้นได้ โดยการสัมผัสตัวนักเรียนเบาๆหรือเปลี่ยนเรื่องพูดหรือเริ่มกิจกรรมใหม่ๆ หากความโกรธนี้เป็นไปอย่างเรื้อรังครูควรจะไปขอความช่วยเหลือจากหน่วยที่ปรึกษาแนะแนว

4. เด็กวัยนี้มีแนวโน้มที่จะเป็นคนใจแคบ และยึดความเห็นของตัวเองเป็นใหญ่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะขาดความมั่นใจตนเอง เขาคิดว่ามีคำตอบที่สมบูรณ์และเขารู้คำตอบนั้น ครูต้องระวังเด็กประเภทนี้ซึ่งมักจะข่มขู่เพื่อนร่วมชั้นให้คล้อยตาม ทำให้ไม่มีใครกล้าที่จะค้านความคิดของเขา ในการอภิปรายในชั้นครูจะต้องเน้นให้ทุกคนเห็นความสำคัญของความคิดของผู้อื่นซึ่งอาจจะนำมาปรับปรุงความคิดของตนเองได้ด้วย

5. เด็กวัยนี้เริ่มมองดูผู้ปกครองและครูตามความเป็นจริงมากขึ้น เริ่มรู้สึกว่าผู้ใหญ่ก็มีโอกาสทำผิดได้ จึงมักแสดงท่าทีแข็งขันต่อต้าน ต้องการเป็นตัวของตัวเอง ต้องการอิสระภาพ แต่ก็โดนขัดขวางจากผู้ใหญ่ ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นปรปักษ์ต่อกัน ครูที่สอนเด็กในวัยนี้มักจะโดนแกล้งบ่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าพบจุดอ่อนของครู วิธีแก้ของครู คือ ให้เด็กอภิปรายและเขียนเสนอความรู้สึกที่ไม่พอใจทั้งหลาย ในขณะที่เดียวกันครูจะต้องชี้แจงให้เด็กเข้าใจถึงการควบคุมตนเอง เพราะการอยู่ร่วมกันในสังคมต้องคำนึงถึงเสรีภาพของผู้อื่นด้วย

พัฒนาการทางสังคม

1. เด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงมักจะแยกกันเล่น แต่ก็เริ่มสนใจซึ่งกันและกันโดยไม่กล้าเปิดเผย สนใจการเล่นรวมเป็นกลุ่มในเพศเดียวกัน จะปฏิบัติตามกฎของกลุ่มหรือตามข้อตกลงของกลุ่มยิ่งกว่าการปฏิบัติตามพ่อแม่ จึงเป็นวัยที่มีข้อขัดแย้งกับผู้ใหญ่อยู่เสมอ ครูจึงควรเข้าใจเด็กว่าเด็กต้องการอิสระและหาวิธีที่จะช่วยเหลือ อย่าทำอะไรให้เด็กรู้สึกว่าบีบบังคับ ส่งเสริมอิสรภาพที่เด็กต้องการได้โดยการให้นักเรียนช่วยกันวางกฎเกณฑ์ในชั้นเรียนและทุกคนจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

2. เด็กวัยนี้มักขาดความมั่นใจจึงมักทำอะไรคล้ายๆ กับกลุ่ม เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม โดยเอาอย่างกลุ่มไม่ว่าจะเป็นด้านการแต่งกาย การพูดจา หรือกิริยาท่าทางหรือการแสดงพฤติกรรมต่างๆ ครูควรช่วยเหลือเด็กให้เป็นตัวของตัวเองโดยใช้วิธีกระตุ้นให้กำลังใจ หรือการเปิดโอกาสให้เด็กลงแสดงความคิดเห็น และครูแสดงความยอมรับแม้เด็กจะตอบผิด หรือการให้เด็กทำแบบฝึกหัดชนิดปลายเปิด แล้วค่อยหาวิธีแก้ไขชี้แจงให้เข้าใจได้อย่างถูกต้องในภายหลัง

3. เด็กวัยนี้เป็นวัยที่กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลอย่างยิ่ง จะเชื่อเพื่อนและไว้วางใจเพื่อนยิ่งกว่าพ่อแม่ ครูและพ่อแม่อาจช่วยเหลือได้โดยการทำตัวสนิทสนมให้คำปรึกษาแนะนำในทางที่จะเป็นประโยชน์

4. เด็กวัยนี้สนใจการเล่นเช่นเดียวกับเด็กทั่วไป แต่ส่วนใหญ่มักจะเป็นการเล่นเพื่อระบายความข้องคับใจที่เกิดจากความขัดแย้งกับผู้ใหญ่ นอกจากจะเล่นเป็นหมู่พวกแล้วการเล่นของเด็กชายมักจะผาดโผน ชอบเล่นการออกกำลังกายแข่งขันและสนใจเกี่ยวกับเครื่องจักรกล เด็กผู้หญิงจะเล่นตัดเย็บเสื้อผ้า การครัว และชอบสนใจสะสมสิ่งต่าง ๆ อีกด้วย

5. เด็กผู้หญิงมีพัฒนาการทางสังคมเร็วกว่าเด็กผู้ชาย ในช่วงนี้ทางโรงเรียนควรจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการวางตัวในการคบเพื่อนต่างเพศ เพื่อให้มีทัศนคติใหม่ ๆ และลักษณะที่เหมาะสมเกี่ยวกับบทบาททางเพศของตน

พัฒนาการทางสติปัญญา

1. เด็กวัยนี้มีเหตุผลและควบคุมตัวเองได้ดีขึ้น รู้จักอดทนในการคบเพื่อน มีความสนใจที่นานขึ้น สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้กว้างขึ้น ครูจึงควรจัดกิจกรรมหรือประสบการณ์การเรียนรู้ที่ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเด็ก

2. เด็กวัยนี้สามารถเข้าใจในสิ่งที่ป็นนามธรรมมากขึ้นโดยเฉพาะคำพูดจะเข้าใจและรู้จักพูดถ้อยคำที่ลึกซึ้ง ถ้อยคำเปรียบเทียบต่าง ๆ ดีขึ้น เฉลียวฉลาดมากขึ้นกว่าเดิม เขาจึงมีความสามารถเข้าใจหลักศีลธรรมและจริยธรรมต่าง ๆ ได้มากขึ้น แต่ถึงอย่างไรก็ตามยังมีสิ่งที่เป็นนามธรรมบางอย่างที่ยากแก่การเข้าใจ ฉะนั้น ครูจะต้องมีความอดทนในการที่จะอธิบายไม่แสดงอาการเบื่อหน่ายหรือเยาะเย้ย จะต้องแสดงความเห็นใจ

3. เด็กวัยนี้มีจินตนาการมากขึ้น ในบางครั้งก็นั่งฝันกลางวัน เพื่อเป็นการชดเชยสิ่งที่ขาดและโอกาสที่คิดเพื่อฝันก็จำกัด ครูควรให้ทำกิจกรรมที่เป็นไปในทางสร้างสรรค์และทำทนายจินตนาการ เช่น ให้เกมปริศนา หรือปัญหาที่น่าห้ตั้งแทนการบ้านที่น่าเบื่อหน่าย ให้เขียนเรียงความเรื่องที่แปลกใหม่จากที่เคยให้ทำ หรืออาจจะส่งเสริมความฝันให้เป็นประโยชน์เกี่ยวกับอนาคต เช่น งานซึ่งนักเรียนชอบ ทำอย่างไรจึงจะได้งานนั้น เป็นต้น

โดยสรุปวัยของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นจะอยู่ในระยะก่อนวัยหนุ่มสาวเป็นระยะแตกเนื้อหนุ่มสาว เด็กจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ร่างกายต้องการอาหารที่มีประโยชน์ เพื่อช่วยในการเจริญเติบโตจึงรับประทานจุ ลักษณะทางเพศจะปรากฏขึ้นให้เห็น เริ่มสนใจในรูปร่างของตนเอง เด็กผู้ชายสนใจอยากมีร่างกายแข็งแรง มีกล้ามเนื้อสวยงาม เด็กผู้หญิงสนใจการแต่งหน้า

และเครื่องแต่งกาย โดยทั่วไปเด็กในวัยนี้จะดูเก้งก้าง ทำอะไรก็ดูขัดเงิน ไม่เรียบร้อย มีความรู้สึกต้องการอิสระ และมีความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็มีเด็กที่ซื่ออายุ ขลาดกลัว ไม่กล้าเข้าสมาคม ซึ่งมักจะเก๋ยากและรับเอานิสัยดังกล่าวไว้ตลอดไปเว้นแต่ครู พ่อแม่ ผู้ปกครองจะได้ช่วยเหลือแก้ไขได้ทัน

ข. นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 – ม.6) อายุระหว่าง 15 – 17 ปี จะอยู่ในช่วงที่เป็นเด็กวัยรุ่น (Adolescence) เพราะมีอายุในช่วง 15 – 18 ปี

คำว่า "Adolescence" มีรากศัพท์เดิมมาจากคำว่า "Adolscera" ในภาษาละติน แปลว่า วัยย่างเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ (เดโช สนวนานนท์ 2522: 76) ซึ่งพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กวัยนี้จะมีลักษณะดังต่อไปนี้ (อัมพร สร้อยสุข 2529 : 291 – 294)

พัฒนาการทางกาย

1. ร่างกายของเด็กวัยนี้จะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่เต็มที่ เด็กผู้หญิงจะสูงเต็มที่ เด็กผู้ชายบางคนยังอาจจะสูงได้อีกหลังจากระยะนี้ เด็กวัยนี้จะมีน้ำหนักและส่วนสูงมากที่สุดแขนขาจะเจริญมากกว่าลำตัว ลำตัวจะเจริญมากกว่าส่วนศีรษะ กระดูกแข็งแรง ผิวพรรณผ่องใส
2. เริ่มพัฒนาการทางเพศ ต่อมต่างๆเจริญเติบโตเต็มที่ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายมากขึ้น ร่างกายได้ส่วนสัดส่วนทุกส่วนทั้งด้านลำตัว หน้าอก ตะโพก แขนขา เด็กชายมักลำสันแข็งแรง และในตอนปลายวัยเด็กชายจะโตทันเด็กหญิง และส่วนมากเริ่มมีหนวดเครา และอาจจำเป็นต้องใช้มีดโกน ส่วนเด็กหญิงก็จะมีหน้าอกและตะโพกขยายออก การมีประจำเดือนสำหรับเด็กผู้หญิงตอนนี้นับว่าเป็นเรื่องปกติแต่อาจจะมีเด็กบางคนที่ไม่มีการมีประจำเดือนจนย่างเข้าอายุ 18 ปี ซึ่งก็เป็นส่วนน้อย
3. เด็กวัยนี้จะมีความคล่องแคล่วของกล้ามเนื้อมากขึ้นและดีกว่าผู้ใหญ่ และเป็นเครื่องส่งเสริมกีฬาต่างๆได้มากเด็กวัยนี้ชอบเล่นกีฬาเป็นทีมมากกว่าเล่นเดี่ยวๆ
4. เด็กวัยนี้เริ่มมีลักษณะของผู้ใหญ่ คือเริ่มพิถีพิถันในเรื่องของความงามและสนใจในรูปร่างหน้าตา หมกมุ่นอยู่กับการแต่งเนื้อแต่งตัว จะหันไปใช้เครื่องสำอางที่โฆษณาอยู่ทั่วไป เด็กวัยรุ่นที่รูปร่างหน้าตาดีแต่งตัวสวยงาม จะเป็นที่ยู่งัก เป็นที่ชื่นชอบในหมู่วัยรุ่นด้วยกัน และสามารถปรับตัวได้ดี
5. สุขภาพโดยทั่วไปจะสมบูรณ์เต็มที่ เนื่องจาก ความรู้สึกในเรื่องการรักษาสุขภาพมีอยู่เต็มที่ และมีการคอยบำรุง ได้อาหาร และมีการพักผ่อนอย่างเพียงพอ

พัฒนาการทางอารมณ์

1. เด็กวัยนี้ต้องการมีอิสรภาพมากขึ้น จะมีการแสดงออกในทางแข็งกร้าวเมื่อถูกจำกัดเสรีภาพ และมีปัญหาในการขัดแย้งกับบิดามารดาอยู่เสมอ เป็นลักษณะของการเปลี่ยนจากวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่ เด็กจะกำลังสับสนและพยายามจะพ้นจากการปกครองเลี้ยงดูของบิดามารดา เกิดช่องว่างระหว่างวัย ครูต้องพยายามเข้าใจพฤติกรรมของเด็ก ให้ความเห็นอกเห็นใจและให้คำปรึกษาที่ดี

2. เด็กวัยนี้เริ่มเปลี่ยนความรู้สึกจากความต้องการให้พ่อแม่มาดูแล เป็นความต้องการที่จะดูแลคนอื่นบ้าง เพราะฉะนั้นจึงมีการแสดงความสามารถต่างๆ ให้เห็นว่าตนมีความสามารถทำอะไรได้อย่างผู้ใหญ่ อย่างไรก็ตามในขณะที่เดียวกันเด็กก็ทราบดีว่าจุดอ่อนและจุดเด่นของตนมีอะไร การที่ทราบจุดอ่อนและจุดเด่น ทำให้เด็กบางคนพยายามเอาดีในด้านที่ตนเก่ง เพื่อแก้ตัวในด้านที่ตนด้อยหรือหย่อนความสามารถ ครูควรส่งเสริมให้เขาพิสูจน์ความเป็นผู้ใหญ่ โดยให้กระทำการหนึ่งสิ่งใดอย่างมีความสามารถและความชำนาญ

3. เด็กวัยนี้มักมีอารมณ์เพื่อฝันเกี่ยวกับอนาคต เขามักจะฝันว่าได้รับความสำเร็จอย่างสูงในอนาคต การทำงานและอาชีพ การแต่งงาน เป็นต้น สำหรับผู้เพื่อฝันเก่งแต่ไม่ค่อยมีความสามารถ ครูควรระวังในการส่งเสริมเขา ควรให้เขายอมรับความจริงที่อาจจะทำให้เขาต้องผิดหวังในอนาคต

4. เด็กวัยนี้ปรับตัวได้ดีขึ้น อารมณ์สุขุมเยือกเย็นขึ้น กล้าเผชิญความจริง ถ้าหากเด็กวัยนี้ได้อยู่ห่างจากบิดามารดา เช่น อยู่หอพัก หรืออยู่บ้านคนอื่น จะทำให้เด็กมีอารมณ์มั่นคงยิ่งขึ้นกว่าการอยู่ใกล้บิดามารดา เพราะการอยู่ใกล้บิดามารดาจะทำให้ขาดความมั่นคงทางอารมณ์ เนื่องจากการได้รับการตามใจและปกป้องมากเกินไป

พัฒนาการทางสังคม

1. เด็กวัยนี้พอใจที่จะอยู่ในกลุ่มเพศเดียวกัน จึงมีลักษณะชอบทำตามกลุ่ม มีความขัดแย้งกับผู้ใหญ่มากขึ้น มีความนิยมชมชอบหรือคลั่งไคล้อะไรเหมือนกันและมากเกินไป เช่น ชอบแต่งตัวแปลกๆ และวิตถาร

2. เด็กวัยนี้เริ่มสนใจเพศตรงข้าม มีความคิดเรื่องการมีนัดและการแต่งงาน ดังนั้นการอยู่ในกลุ่มเพศเดียวกันจะพัฒนาไปสู่กลุ่มต่างเพศอย่างค่อยเป็นค่อยไป คือเมื่อมีการรวมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง วัยรุ่นแต่ละกลุ่มที่เป็นคนละเพศจะมาพบปะกัน วัยรุ่นจึงอยู่ในฐานะสมาชิกของ

กลุ่มที่รู้จักกันแล้วสมาชิกของแต่ละกลุ่มซึ่งเป็นคนละเพศก็เริ่มจับคู่กัน เริ่มมีการนัดหมายกันแล้ว
 โยงไปสู่การแต่งงาน และการเตรียมตัวสำหรับอาชีพต่อไป

3. เด็กผู้หญิงมีความก้าวหน้าในด้านสังคมมากกว่าเด็กผู้ชายในวัยเดียวกัน และเริ่มมีนัด
 กับเด็กที่โตกว่า เด็กผู้หญิงจะมีเพื่อนสนิทไม่กี่คน เด็กผู้ชายจะมีเพื่อนมาก

พัฒนาการทางสติปัญญา

1. พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กวัยนี้จะเจริญขึ้นถึงขีดสูงสุดเมื่ออายุ 16 ปี หลังจาก
 นี้ก็จะคงตัวหรือค่อย ๆ ลดต่ำลงเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว แต่ตามความคิดเห็นของเปียเจต์
 (Piaget) และบรูเนอร์ (Bruner) เห็นว่าพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กจะไม่เปลี่ยนแปลง
 ภายหลังจากอายุ 15 ปี เพียงแต่ว่ายิ่งมีอายุเพิ่มขึ้นจะยังสามารถคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างละเอียด
 ถี่ถ้วน และสามารถคิดในสิ่งที่เป็นนามธรรมได้กว้างขวางขึ้น (พรธณี ชูชัย 2524 : 128)

2. พัฒนาการทางสมองของเด็กวัยนี้สูงเกือบเท่าผู้ใหญ่ เด็กวัยนี้ส่วนใหญ่มีความจำดี
 แต่มักไม่ชอบจำ เพราะต้องการคิดหาเหตุผลหรือให้ความคิดเห็นมากกว่า มีความคิดและสนใจ
 ในการแสวงหาความรู้ใหม่ นอกจากนี้ก็มีสมาธิโดยเฉพาะในเรื่องที่ตนสนใจ วัยนี้จึงมักมีความ
 สนใจและความสามารถทางคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ครูควรส่งเสริมสนับสนุนในความสามารถ
 ของเด็กอย่างเต็มที่

3. เด็กวัยนี้เริ่มมี "ปรัชญาชีวิต" หรือคิดหาแนวทางชีวิตสำหรับตนเอง มักจะสนใจ
 เกี่ยวกับศีลธรรมจรรยา และด้านการเมือง แต่ก็ยังเป็นเรื่องที่เด็กสับสนไม่สามารถตัดสินใจอะไรได้
 เนื่องจากขาดประสบการณ์ เป็นหน้าที่ของครูที่จะเปิดโอกาสให้ได้มีการอภิปรายเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ
 ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เพราะเป็นวัยแสวงหาลักษณะประจำตน เพื่อเลือกและเตรียมตัวสำหรับอาชีพ

โดยสรุป ลักษณะพัฒนาการของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งเป็นระยะที่
 เด็กกำลังอยู่ในวัยรุ่นนั้น จะเป็นระยะที่เด็กกำลังแสวงหาลักษณะประจำตัวและบทบาทที่แท้จริง
 ของตนทั้งที่บ้านและทางโรงเรียน เช่นเดียวกับวัย 12 - 15 ปี เด็กจะเริ่มเปลี่ยนแปลงแบบแผน
 พฤติกรรมของตนไปสู่วัยผู้ใหญ่มากขึ้น แต่ถ้าเด็กวัยนี้หาลักษณะประจำตัวไม่ได้ และไม่ทราบว่
 บทบาทที่แท้จริงของตนคืออย่างไร จะเกิดความสับสนในบทบาทและจะปรับตัวไม่ได้ โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งเกี่ยวกับเพศและอาชีพ เพราะในปัจจุบันมีปัญหา "รักร่วมเพศ" (Homosexual) มีมาก
 ขึ้น และด้านอาชีพก็มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากความก้าวหน้าทางวิทยาการ ถ้า
 หากว่าเด็กปรับตัวไม่ได้ สับสนในบทบาททางเพศและอาชีพ เด็กก็จะรับเอาบทบาทที่ไม่พึง

ประสงค์ และเป็นอันตรายจากสังคมมาเป็นของตน เช่นติดยาเสพติด แต่งกายหรือประพฤติตนผิดเพศ ซึ่งเด็กเข้าใจว่าเป็นหนทางที่จะแสวงหาความหมายให้กับชีวิตได้

สรุปท้ายบท

ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการในแต่ละช่วงวัยของมนุษย์จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นประโยชน์สำหรับผู้ประกอบอาชีพครู เพราะช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของนักเรียนแต่ละระดับ ทำให้สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น

ในการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กประถมศึกษาควรจัดให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง ได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้ได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามลักษณะการอยากรู้อยากเห็นของเด็ก โดยเริ่มจากกิจกรรมหรือบทเรียนที่ง่าย ๆ และยากขึ้นตามลำดับ เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกซึ่งความรู้ความสามารถ และความเด่นของเด็ก โดยใช้เทคนิควิธีการสอนที่เหมาะสมกับวัยและเนื้อหาที่สอน

ในการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กระดับมัธยมศึกษาตอนต้นควรกระตุ้นให้เด็กคิดริเริ่มสร้างสรรค์ อภิปรายและแสดงความคิดเห็นฝึกให้เขียนรายงาน ให้เขียนเรียงความ ให้ศึกษาค้นคว้า ให้ทดลองเพื่อสนองต่อความอยากรู้อยากเห็น การสร้างจินตนาการ และส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และการฝึกให้คิดหาเหตุผลที่สอดคล้องกับลักษณะของบทเรียน ในขณะที่เดียวกันก็ส่งเสริมความมีอิสรภาพของเด็กด้วย

ในการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ควรฝึกทักษะในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การอภิปรายและแสดงความคิดเห็น ฝึกให้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ คิดเป็นทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ฝึกการศึกษาค้นคว้าให้เกิดแรงจูงใจใฝ่รู้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แกตนเอง ฝึกการทำงานเป็นทีม การแข่งขันและการสร้างภาวะผู้นำ เป็นต้น

กิจกรรมท้ายบท

คำชี้แจง ให้นักเรียนสืบค้นคำตอบหรืออภิปรายเกี่ยวกับเนื้อหาในบทที่ 5 ในหัวข้อต่อไปนี้

1. ตามแนวคิดของท่าน พัฒนาการหมายถึงอะไร และมนุษย์มีขั้นตอนการพัฒนาก่ออย่างไร จงอธิบายพอสังเขป
2. การมีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของนักเรียนจะเป็นประโยชน์ต่อครูในด้านใดบ้าง จงอธิบายให้ชัดเจน
3. ธรรมชาติของนักเรียนประถมศึกษาโดยสรุปมีลักษณะอย่างไร จงอธิบายพอสังเขป
4. ธรรมชาติของนักเรียนมัธยมศึกษาโดยสรุปมีลักษณะแตกต่างจากนักเรียนประถมศึกษาอย่างไร จงอธิบายพอสังเขป
5. ให้นักศึกษาประมวลสรุปพอสังเขปถึงความสนใจของนักเรียนประถมศึกษา และความ ต้องการของนักเรียนมัธยมศึกษา โดยใช้ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการด้านต่างๆ ของผู้เรียนประกอบกับการศึกษาสังเกตนักเรียนจากการออกฝึกปฏิบัติงานที่โรงเรียน

หนังสืออ้างอิง

เดโช สนวนานนท์. จิตวิทยาสำหรับครูและผู้ปกครอง. พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2522.

พรรณณี ชูชัย. จิตวิทยาการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ : วรุดมิการพิมพ์, 2524.

ศิริกุล ผลศักดิ์. การมัธยมศึกษา. วิทยาลัยครูจันทระเกษม ม.ป.ป. อัดสำเนา.

สมพร สุทัศน์ีย์. การประถมศึกษา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2525.

สุรางค์ ไคว์ตระกูล. จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

อัมพร สร้อยสุข. เอกสารประกอบการสอนวิชามัธยมศึกษา 311 การมัธยมศึกษา. ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน, 2529.

บทที่ 6

ธรรมชาติและพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน

เนื้อหา

1. ความหมายและลักษณะการเรียนรู้
2. ธรรมชาติการเรียนรู้
3. องค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้
4. กระบวนการเรียนรู้
5. ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้
6. พฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน
7. ทักษะกระบวนการในการเรียนการสอน

จุดประสงค์

เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถ

1. อธิบายความหมายและลักษณะการเรียนรู้ได้
2. อธิบายธรรมชาติการเรียนรู้ได้
3. บอกองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้ได้
4. อธิบายถึงกระบวนการเรียนรู้ได้
5. บอกปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ได้
6. อธิบายและจำแนกพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนได้
7. อธิบายถึงขั้นต่างๆของทักษะกระบวนการของการเรียนการสอนได้

บทที่ 6

ธรรมชาติและพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน

ตามหลักจิตวิทยาการศึกษา การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น มีคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ เมื่อบุคคลได้เรียนรู้ย่อมต้องการพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคม และพัฒนาประเทศชาติ อันจะนำมาซึ่งชีวิตที่มีคุณภาพ สังคมที่พัฒนา และประเทศชาติ ที่ได้รับการพัฒนา บุคคลจะเรียนรู้ได้มากหรือน้อย หรือจะประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายได้ มากน้อยเพียงไรนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการ ดังจะได้กล่าวโดยสังเขปในบทนี้

ความหมายและลักษณะการเรียนรู้

การเรียนรู้เป็นสิ่งที่ต้องเกิดกับมนุษย์ตลอดชีวิต แต่เป็นการยากที่จะให้คำจำกัดความหรือ ความหมายที่แน่นอนลงไปได้ คำจำกัดความของการเรียนรู้ที่เป็นที่ยอมรับและมักกล่าวอ้างกัน เสมอคือคำจำกัดความของคิมเบล (Gregory A Kimble) (อัมพร เมฆานันท์ ม.ป.ป. : 12 – 13) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

คิมเบล (Kimble) กล่าวว่า “การเรียนรู้ คือการเปลี่ยนแปลงศักยภาพแห่งพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากการฝึก หรือการปฏิบัติที่ได้รับการเสริมแรง” (Learning as a relatively permanent change in behavioral potentiality that occur as a result of reinforced practice)

จากความหมายดังกล่าว จำแนกออกเป็นประเด็นสำคัญ 5 ประการ คือ

1. การที่กำหนดว่าการเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมก็แสดงว่าผลที่เกิดจากการเรียนรู้ จะต้องอยู่ในรูปของพฤติกรรมที่สังเกตได้ หลังจากเกิดการเรียนรู้แล้ว ผู้เรียนสามารถประกอบกิจกรรมบางอย่างโดยที่ก่อนจะเรียนรู้นั้นเขาไม่อาจทำกิจกรรมนั้นๆได้

2. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างถาวร คือ พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปนั้นจะไม่ใช่พฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาอันสั้นหรือเพียงชั่วคราว และในขณะเดียวกันก็ไม่ใช่พฤติกรรมที่คงที่ซึ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลงต่อไปอีก

3. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไปอย่างทันทีทันใด แต่มันอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงศักยภาพ (Potential) ที่จะกระทำสิ่งต่างๆ ต่อไปในอนาคต การ

เปลี่ยนแปลงศักยภาพนี้อาจแฝงอยู่ในตัวผู้เรียน ซึ่งอาจจะยังไม่ได้แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมอย่างทันทีทันใดก็ได้

4. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือการเปลี่ยนแปลงศักยภาพในตัวผู้เรียนนั้นจะเป็นผลมาจากประสบการณ์หรือการฝึกเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือศักยภาพอันเนื่องมาจากสาเหตุอื่นไม่ถือเป็นการเรียนรู้

5. ประสบการณ์หรือการฝึกต้องเป็นการฝึกหรือการปฏิบัติที่ได้รับการเสริมแรง (Reinforced Practice) หมายความว่าเพียงแต่ผู้เรียนได้รับรางวัลหลังจากที่ตอบสนองก็จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น ในที่นี้คำว่า “รางวัล” กับ “ตัวเสริมแรง” (Reinforce) จะใช้ในความหมายเดียวกันคือ ต่างก็หมายถึงอะไรบางอย่างที่ทุกคนต้องการ

นอกจากนี้ นักจิตวิทยาและนักการศึกษาหลายท่าน(ฮารี พันธมณี 2534 : 85) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ดังนี้

ฮิลการ์ด และ เบาเวอร์ (Hilgard and Bower) กล่าวว่า “การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเป็นผลจากการฝึกฝนและประสบการณ์ แต่ไม่ใช่ผลจากการตอบสนองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น สัญชาตญาณ หรือ วุฒิภาวะ หรือจากการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวของร่างกาย เช่น ความเมื่อยล้า พิษของยา เป็นต้น”

ครอนบัค (Cronbach) สรุปว่าการเรียนรู้เป็นการแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่แต่ละคนได้ประสบมา

เพรสซี โรบินสัน และเฮอรรอด (Presseey, Robinson and Harrock 1959) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า “การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่บุคคลได้พยายามปรับพฤติกรรมของตนเพื่อเข้ากับสภาพแวดล้อมตามสถานการณ์ต่างๆจนสามารถบรรลุถึงเป้าหมายตามที่แต่ละบุคคลได้ตั้งเป้าหมายไว้”

แกรี่ และคิงส์เลย์ (Garry and Kingsley) อธิบายว่าลักษณะการเรียนรู้มี 3 ประการ คือ

- 1) การเรียนรู้เกิดขึ้นได้เพราะมีวัตถุประสงค์หรือแรงจูงใจ
- 2) การเรียนรู้เกิดจากการพยายามตอบสนองหลายรูปแบบ เพื่อบรรลุถึงเป้าหมาย คือ การแก้ปัญหา
- 3) การตอบสนองจะต้องกระทำกันจนเป็นนิสัย

เมดนิค (Mednick) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

- 1) การเรียนรู้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม
- 2) การเรียนรู้เป็นผลจากการฝึกฝน

- 3) การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวรจนเกิดเป็นนิสัยมิใช่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชั่วคราว
- 4) การเรียนรู้ไม่อาจสังเกตได้โดยตรง แต่ทราบจากการกระทำที่เป็นผลจากการเรียนรู้

บลูม (Bloom) (อ้างโดยอารี พันธุ์ณี 2534 : 86) อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงเมื่อเกิดการเรียนรู้ว่า เมื่อบุคคลเกิดการเรียนรู้อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้

- 1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ความเข้าใจ และความคิด (Cognitive Domain) หมายถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระใหม่ก็จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งแวดลอมต่างๆได้มากขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมอง
- 2) การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก ทัศนคติ ค่านิยม (Affective Domain) หมายถึงเมื่อบุคคลได้เรียนรู้สิ่งใหม่ก็ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึทางด้านจิตใจ ความเชื่อ ความสนใจ
- 3) การเปลี่ยนแปลงทางด้านความชำนาญ (Psychomotor Domain) หมายถึงการที่บุคคลได้เกิดการเรียนรู้ทั้งในด้านความคิด ความเข้าใจ และเกิดความรู้สึนึกคิด ค่านิยม ความสนใจด้วยแล้วได้นำเอาสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปปฏิบัติ จึงทำให้เกิดความชำนาญมากขึ้น เช่น การใช้มือ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นอาจสรุปได้ว่า การเรียนรู้หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเดิมไปสู่พฤติกรรมใหม่ที่ค่อนข้างถาวร อันเป็นผลมาจากการฝึกฝนหรือประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้รับมา มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติหรือสัญชาตญาณ หรืออูตมิภาวะหรือความบังเอิญ

ธรรมชาติการเรียนรู้

ครอนบัค (Cronbach) (อ้างโดย อารี พันธุ์ณี 2534 : 87 – 88) อธิบายถึงธรรมชาติการเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการชนิดหนึ่งประกอบด้วย

1. จุดมุ่งหมายของผู้เรียน (Goal) หมายถึงสิ่งที่ผู้เรียนมุ่งหวัง การเรียนอย่างไม่มีความหมาย คือไม่ทราบว่าจะเรียนไปทำไมย่อมจะไม่บังเกิดผลดีขึ้นได้ ครูควรชี้ให้ผู้เรียนเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายในการเรียนวิชาต่างๆ ว่าคืออะไร เพื่ออะไร

2. **ความพร้อม (Readiness)** เป็นลักษณะเฉพาะตัวของนักเรียนหรือผู้เรียนแต่ละคน และหมายรวมถึงวุฒิภาวะของผู้เรียนด้วย คนที่มีความพร้อมจะเรียนได้ดีกว่าทั้งๆที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน จึงควรสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับนักเรียน เพื่อให้เขาพร้อมที่จะเรียนได้

3. **สถานการณ์ (Situation)** หมายถึงสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งเร้าต่างๆที่มากระทำต่อผู้เรียน เช่นวิธีการเรียนการสอน สถานการณ์ต่างๆ ฯลฯ คนหรือสัตว์จะเรียนรู้ได้ดี เมื่อได้เข้าไปมีประสบการณ์ในสถานการณ์ต่างๆอย่างแท้จริง

4. **การแปลความหมาย (Interpretation)** เป็นการศึกษาหาช่องทางในสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่เพื่อเข้าไปสู่จุดมุ่งหมาย หรือการวางแผนการกระทำเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย โดยพิจารณานำสิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์มาใช้ให้เป็นประโยชน์ การจะบรรลุจุดมุ่งหมายนั้นอาจมีหลายวิธี และอาจมีวิธีหนึ่งที่ดีที่สุด การที่คนจะเลือกวิธีการได้นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการแปลความหมายเป็นสำคัญ

5. **ลงมือกระทำ (Action)** เมื่อแปลสถานการณ์แล้วผู้เรียนจะลงมือตอบสนองสถานการณ์หรือสิ่งเร้าในทันที การกระทำนั้นผู้เรียนย่อมจะคาดหวังว่าจะเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะทำ ให้เขาบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

6. **ผลที่ตามมา (Consequence)** หลังจากตอบสนองสิ่งเร้าหรือสถานการณ์แล้วผลที่ตามมาคือ อาจจะประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย จะเกิดความพอใจ (Confirm) ถ้าไม่ประสบผลสำเร็จย่อมไม่พอใจ ผิดหวัง (Contradict) ถ้าประสบผลสำเร็จก็จะเป็นแรงจูงใจให้ทำกิจกรรมอย่างเดิมอีก ถ้าไม่บรรลุจุดมุ่งหมายอาจหมดกำลังใจ ท้อแท้ที่จะตอบสนองหรือทำพฤติกรรมต่อไป

7. **ปฏิกิริยาต่อความผิดหวัง (Contradict)** ซึ่งจะทำใน 2 ลักษณะ คือ ปรับปรุงการกระทำของตนใหม่ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย โดยย้อนไปพิจารณาหรือแปลสถานการณ์หรือสิ่งเร้าใหม่ แล้วหาวิธีการทำพฤติกรรมที่เหมาะสม เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายปลายทางให้ได้ อีกประการหนึ่งอาจเลิกไม่ทำกิจกรรมนั้นอีก หรืออาจจะกระทำซ้ำๆ อย่างเดิมโดยไม่เกิดผลอะไรเลยก็ได้

องค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้

ดอลลาร์ดและมิลเลอร์ (Dollard and Miller) (อเนกกุล กรีนแสง อ้างโดย อารี พันธุ์มณี 2534 : 88) กล่าวว่า การเรียนรู้ประกอบด้วยสิ่งต่างๆ ดังนี้

1. **แรงขับ (Drive)** เกิดขึ้นเมื่ออินทรีย์ (Organism) ขาดสมดุล เช่น ขาดอาหาร ขาดน้ำ ขาดการพักผ่อน ฯลฯ ภาวะเหล่านี้จะกระตุ้นให้อินทรีย์แสดงพฤติกรรม เพื่อปรับให้อินทรีย์อยู่ในสภาพสมดุลอย่างเดิม แรงขับมีอยู่ 2 ประเภท คือ

1.1 **แรงขับพื้นฐาน (Primary Drive)** เกิดเนื่องจากความต้องการที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต เป็นความต้องการทางร่างกายต่างๆที่เกิดขึ้น พร้อมๆกับการมีชีวิตของคน

1.2 **แรงขับที่เกิดจากการเรียนรู้ (Secondary Drive)** เกิดขึ้นภายหลังเป็นความต้องการทางสังคม เช่น ความรัก ฐานะทางสังคม ความมั่นคงปลอดภัย

2. **สิ่งเร้า (Stimulus)** เป็นสิ่งที่จะกระตุ้นให้อินทรีย์แสดงกิจกรรมได้ตอบสนองออกมาเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมตอบสนองของร่างกาย

3. **การตอบสนอง (Response)** เป็นพฤติกรรมหรือกิจกรรมที่อินทรีย์แสดงออกเมื่อมีสิ่งเร้าไปเร้า

4. **การเสริมแรง (Reinforcement)** เป็นการทำให้สิ่งเร้าและการตอบสนองมีความสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น เช่น เมื่อนักเรียนทำเลขถูกก็เสริมแรงโดยให้รางวัล การเสริมแรงนี้จะทำให้นักเรียนอยากเรียน (ทำเลข) ในคราวต่อไป

กระบวนการเรียนรู้

มุลลีย์ (Mouley 1967 : 280-281) ได้จัดลำดับขั้นของกระบวนการเรียนรู้เป็น 7 ขั้นด้วยกัน คือ

1. **แรงจูงใจ (Motivation)** หมายถึงสภาพที่เมื่ออินทรีย์เกิดความต้องการ หรืออยู่ในภาวะขาดสมดุลก็จะทำให้เกิดแรงขับ (Drive) หรือแรงจูงใจ (Motive) เกิดขึ้น เพื่อผลักดันให้เกิดพฤติกรรมมาเพื่อทดแทนภาวะการขาดหรือทำให้อินทรีย์อยู่ในภาวะสมดุล แรงจูงใจจึงเป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้นสำหรับการเรียนรู้และเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางและความเข้มของพฤติกรรมให้เกิดขึ้น

2. **เป้าหมาย (Goal)** หมายถึง สภาพต่อจากการที่เมื่อมีแรงจูงใจเกิดขึ้นในอินทรีย์แล้ว อินทรีย์ก็จะกำหนดเป้าหมาย ซึ่งจะก่อให้เกิดความพึงพอใจ เป้าหมายจึงเป็นส่วนผลักดันให้อินทรีย์ (บุคคล) แสดงพฤติกรรมและนำไปสู่การเรียนรู้ได้ ซึ่งลักษณะเป้าหมายอาจแตกต่างกัน บางครั้งอาจกำหนดเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการทางสรีระ บางครั้งอาจกำหนดเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคม

3. **ความพร้อม (Readiness)** หมายถึงสภาพความพร้อมของอินทรีย์ทางร่างกาย จิตใจ อวัยวะต่าง ๆ ในการเรียนรู้ รวมทั้งความเจริญเติบโตของร่างกาย แรงจูงใจ ความสนใจ ประสบการณ์เดิม เป็นต้น ความพร้อมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเรียนรู้ จะช่วยให้คุณบุคคลสามารถเรียนรู้ได้แตกต่างกัน บุคคลที่มีความพร้อมมากก็อาจจะเรียนรู้ได้ดีเป็นต้น

4. **อุปสรรค (Obstacle)** หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นขวางกั้นหรือสกัดกั้นระหว่างพฤติกรรมที่เกิดจากแรงจูงใจกับเป้าหมาย การเผชิญกับสิ่งขวางกั้น หรือสิ่งสกัดกั้น ทำให้ไม่บรรลุเป้าหมาย จึงทำให้อินทรีย์เกิดความเครียด และพยายามหาทางลดความเครียดลงหรือหาทางแก้ปัญหา ลักษณะเช่นนี้ จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น

5. **การตอบสนอง (Response)** หมายถึง การแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อแรงจูงใจ เป้าหมาย ความพร้อม หรืออุปสรรค อินทรีย์จะมีพฤติกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้น จึงอาจเริ่มด้วยเลือกการตอบสนองที่เหมาะสมหรือแก้ปัญหาให้ดีที่สุด และการตอบสนองจะเป็นแนวทางไปสู่เป้าหมาย

6. **การเสริมแรง (Reinforcement)** หมายถึง เมื่ออินทรีย์มีพฤติกรรมตอบสนองแล้วได้รับผลย้อนกลับในทางที่ดี อาจเป็นรางวัล หรือการเสริมแรงในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นวัตถุสิ่งของเสมอไป เช่น คำชมเชย ความพอใจ ความสำเร็จ ความก้าวหน้า หรืออื่น ๆ ก็จะทำให้อินทรีย์แสดงพฤติกรรมบ่อยครั้ง และมีความคงทนในการแสดงพฤติกรรม ดังนั้น การเสริมแรงจึงเป็นการให้ภายหลังจากแสดงพฤติกรรมที่พึงปรารถนา และทำให้พฤติกรรมดังกล่าว เกิดขึ้นบ่อยและคงทน

7. **การสรุปความเหมือน (Generalization)** หมายถึง หลังจากผู้เรียนมีการตอบสนองหรือหาวิธีการที่บรรลุเป้าหมายได้แล้ว ก็จะสามารถสรุปเป็นหลักหรือกฎเกณฑ์หรือสถานการณ์การเรียนรู้ที่ประสบมาได้ แล้วนำไปประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นในอนาคตได้เป็นการขยายขอบเขตของพฤติกรรมการเรียนรู้ให้กว้างขวางขึ้นไปอีกหลังจากที่ได้เรียนรู้แล้ว

ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้

การที่บุคคลจะเรียนรู้ได้ดีมากน้อยเพียงไรนั้น จะต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญหลายประการ องค์ประกอบของการเรียนรู้ที่เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเรียนรู้นั้น สรุปได้ 5 ประการ ดังนี้

1. **ความพร้อม (Readiness)** หมายถึงสภาพการณ์ที่เด็กมีความเจริญเติบโตในทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เพียงพอที่จะทำให้เด็กพร้อมที่จะเรียนสิ่ง

ต่างๆได้โดยสะดวก และรวมไปถึงความพร้อมในทุกๆทางเช่น ความพร้อมในการอ่าน ความพร้อมในการเขียน ความพร้อมในการสะกดตัวอักษร เป็นต้น นักเรียนจะเรียนรู้ได้เร็วและเกิดผลดีเมื่อนักเรียนมีความสมบูรณ์ถึงจุดจุดหนึ่งที่เรียกว่า “ความพร้อม” ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ

ก. **วุฒิภาวะ (Maturation)** หมายถึง การเจริญเติบโตทางด้านสรีรวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเส้นประสาท และต่อมไร้ท่อที่มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาสติปัญญา เด็กเจริญเติบโตไปได้แค่ไหน ความรู้ความสามารถก็จะเรียนรู้ได้แค่นั้น เช่น พ่อแม่ผู้ปกครองหรือครูจะไปบังคับให้เด็กอายุ 3 – 4 ปี อ่านหนังสือทั้งๆที่เด็กวัยนี้ยังไม่พร้อมที่จะอ่านหนังสือได้ ดังนั้น จึงควรเสริมสร้างให้เด็กเจริญเติบโตและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีวุฒิภาวะที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้มากที่สุด ฉะนั้น การจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องและเหมาะสมกับความเจริญเติบโตหรือวุฒิภาวะของนักเรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญ

ข. **ประสบการณ์ (Experience)** หมายถึง ประสบการณ์ในรูปของการประสบพบเห็นอันเนื่องมาจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (Physical Environment) และประสบการณ์ในการแก้ปัญหาต่างๆ จากการคิดหาเหตุผลและคณิตศาสตร์ (Logical-mathematical Experience) ประสบการณ์จึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ที่ทำให้เกิดความพร้อม เพราะเด็กแต่ละคนจะมีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน เด็กที่มีความเจริญเติบโตพอจะเรียนรู้เรื่องหนึ่งได้ แต่ถ้าขาดประสบการณ์เด็กจะเรียนได้ด้วยความยากลำบาก ตัวอย่างเช่นเด็กอายุ 10 ขวบ มีความเจริญเติบโตในด้านต่างๆและมีสติปัญญาพอที่จะอ่านหนังสือได้ แต่ถ้าเด็กคนนั้นไม่เคยเห็นหนังสือหรือไม่เคยหัดอ่านหนังสือเลย เด็กก็จะอ่านด้วยความยากลำบากเพราะขาดประสบการณ์ นอกจากนั้นเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีความเป็นอยู่แตกต่างกันย่อมมีความพร้อมแตกต่างกันด้วย

ค. **การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม (Social Transmission)** คือ การที่พ่อแม่ครูอาจารย์หรือคนที่อยู่ใกล้ตัวเด็กได้ถ่ายทอดความรู้ต่างๆให้แก่เด็ก เมื่อเด็กได้รับการถ่ายทอดความรู้ต่างๆที่เหมาะสมกับวัยย่อมทำให้เกิดความพร้อมในการเรียนรู้มากขึ้นด้วย

ง. **กระบวนการพัฒนาความสมดุล (Equilibration)** หรือการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง (Self-regulation) เป็นสภาวะที่มีอยู่ในตัวของแต่ละบุคคล คือความมั่นคงทางอารมณ์และความสมบูรณ์ในบุคลิกภาพ หากเด็กมีอารมณ์มั่นคงและมีบุคลิกภาพดีแล้ว ไม่ว่าจะเด็กชายหรือเด็กหญิงย่อมมีความพร้อมเสมอกัน

2. **การจูงใจ (Motivation)** การจูงใจมีความสำคัญต่อการเรียนรู้มาก การจูงใจเป็นวิธีการสร้างพลังที่ทำให้เกิดพฤติกรรมที่มีทิศทางหรือกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมที่มีทิศทางจุดหมายอันใดอันหนึ่ง เพราะฉะนั้นการจูงใจหมายถึงแรงส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้จนประสบความสำเร็จ แรงจูงใจจะทำให้เด็กทำงานไปตามวิถีทางที่ถูกต้องและบรรลุความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ถ้าขาดการจูงใจเด็กจะทำงานไม่สำเร็จ ทำงานได้ไม่เท่าที่ควรหรือทำงานออกนอกกลุ่มนอกทาง ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนการสอน ถ้าครูสามารถสร้างแรงจูงใจให้นักเรียนรักการเรียน เอาใจใส่การเรียนโดยที่ครูไม่ต้องเคี่ยวเข็ญยอมเกิดผลดีต่อการเรียนรู้มาก ครูจึงต้องศึกษาหาวิธีหรือสร้างแรงจูงใจให้เด็กมีจิตใจรักการเรียนอย่างสม่ำเสมอ บางครั้งจำเป็นต้องอาศัยเครื่องล่อต่างๆ ในเวลาสอนด้วย เช่น รางวัล การลงโทษ การแข่งขัน ความสำเร็จในการทำงาน ความนิยมชมชอบจากครูและเพื่อน จุดมุ่งหมายในอาชีพ เป็นต้น

3. **เจตคติ (Attitude)** ความรู้สึกที่บุคคลมีต่อสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัว โดยแสดงความชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งนั้น ซึ่งมีหลายประการ เช่น เจตคติทางการศึกษา ครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง ศาสนา การพักผ่อน ฯลฯ เป็นต้น (สุโท เจริญสุข 2515 :711) เจตคตินับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการสร้างแรงจูงใจในการเรียนให้เกิดมีกับนักเรียน ถ้านักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อครู ต่อวิชาที่เรียน ก็จะทำให้เขาสนใจเรียนวิชานั้นๆ ให้ดี และประสบความสำเร็จได้ นอกจากนั้น เจตคติเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ เช่น นักเรียนเคยไม่ชอบวิชาภาษาไทย แต่ถ้าครูสอนดี สอนสนุก ทำให้เขาสนใจเห็นคุณค่าและประโยชน์ เขาก็จะหันมาชอบหรือสนใจเรียนภาษาไทย ครูจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างเจตคติที่ดีให้แก่เด็ก

เจตคติจะมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ

1. **ด้านความคิด (Cognitive Component)** หมายถึง การรับรู้และวินิจฉัย ข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับว่าสิ่งใดดีสิ่งใดไม่ดี สิ่งใดถูกสิ่งใดผิด

2. **ด้านความรู้สึก (Affective Component)** หมายถึง ลักษณะทางอารมณ์ของบุคคลซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากความคิดและความรู้สึกของตนในรูปความรู้สึกชอบไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ เช่น ถ้ามีความคิดว่สิ่งใดดี สิ่งใดถูก ก็จะมีอารมณ์ชอบหรือพอใจในสิ่งนั้น ถ้าสิ่งใดไม่ดี สิ่งใดไม่ถูกต้อง ก็จะมีอารมณ์เกลียดหรือไม่ชอบ ไม่พอใจต่อสิ่งนั้น

3. **ด้านพฤติกรรม (Behavioral Component)** หมายถึง อาการกิริยาท่าทางที่แสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากความคิดและความรู้สึกซึ่งจะออกมาในรูปของการยอมรับหรือปฏิเสธ การปฏิบัติตามหรือไม่ปฏิบัติตามสิ่งนั้นๆ ถ้าเห็นว่าดีและตนพอใจก็

พร้อมที่จะยอมรับและปฏิบัติตามสิ่งนั้น ๆ ในทางตรงกันข้าม ถ้าไม่เห็นว่าเป็นดี หรือไม่ชอบก็จะไม่ประพฤติหรือปฏิบัติตาม

ดังนั้น ถ้าครูได้ปลูกฝังหรือส่งเสริมให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อครู ต่อวิชาที่เรียน ย่อมทำให้การเรียนการสอนได้ผล นักเรียนเกิดการเรียนรู้และประสบผลสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน

4. **การจำการลืม (Remembering & Forgetting)** การจำและการลืมเป็นของคู่กันและมีความสำคัญต่อการเรียนรู้มากเช่นเดียวกัน

การจำ หมายถึงการระลึกนึกออกในสิ่งที่เคยพบเห็นและผ่านมาแล้ว ส่วนการลืมนั้นหมายถึงการนึกไม่ออกถึงสิ่งที่เคยเรียนรู้ และเคยพบเคยเห็นมาแล้วในอดีต การจำได้เป็นความสามารถทางจิตที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้เป็นอันมาก ในการเรียนการสอนครูย่อมต้องการให้เด็กจำได้ เพื่อจะได้เก็บไว้ตอบคำถามหรือเก็บไว้ตอบในข้อสอบต่อไป แต่คนเรามักลืมสิ่งที่ตัวเองเรียนรู้ไปแล้วอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะลืมสิ่งที่เรียนรู้โดยการท่องจำแบบนกแก้วนกขุนทองเร็วกว่าสิ่งที่ได้เรียนรู้ด้วยความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง นักเรียนโดยทั่วไปมักจะลืมสิ่งที่เรียนรู้ไปแล้วแตกต่างกันไปตามวัย เด็กชั้นประถมศึกษาลืมน้อยกว่าเด็กชั้นมัธยมศึกษา ส่วนนักศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยนั้นจัดว่าเป็นพวกที่ลืมความรู้เดิมมากที่สุด (วณิช บุญอยู่ ม.ป.ป. : 88)

การเรียนด้วยความเข้าใจจะทำให้เด็กจำได้นาน ครูจึงมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนการสอนให้เด็กมีเทคนิควิธีการในการจำ เช่น ให้ทำโน้ตย่อเพื่อช่วยการจำ การทบทวน และการท่องจำ การเรียนโดยให้ผู้เรียนมีโอกาสคิดค้นคว้าและใช้ประสาททั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ได้สัมผัสก็จะจำได้ดี และการเรียนอย่างเข้าใจแล้วมีการฝึกฝนบ่อยๆ ฝึกหลายๆครั้ง จะทำให้สิ่งที่เรียนมีความหมายต่อเด็กมาก และจดจำได้นาน

5. **ผู้เรียนผู้สอนและสภาพแวดล้อม (Learners, Teachers & Environment)** เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งต่อการเรียนรู้ของนักเรียน

ผู้เรียน หมายถึง เด็กหรือนักเรียนที่มาเรียนหนังสือในโรงเรียน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญ ทำให้เกิดการเรียนการสอน หากผู้เรียนมีความพร้อมทางด้านร่างกาย อารมณ์ และสติปัญญา ย่อมทำให้การเรียนรู้ของผู้เรียนดำเนินไปตามความสามารถของผู้เรียนนั่นเอง

ผู้สอน หมายถึง ครูอาจารย์ที่ทำหน้าที่สอนผู้เรียน ในแต่ละระดับการศึกษาซึ่งนอกจากมีหน้าที่อบรมสั่งสอนให้ความรู้แก่นักเรียนแล้วยังมีหน้าที่ช่วยให้นักเรียนมีพัฒนาการที่ดีในด้านต่างๆสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้อย่างมีความสุข และเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ

สภาพสิ่งแวดล้อม หมายถึง ห้องเรียน อาคารเรียน อาคารสถานที่ต่าง ๆ ในโรงเรียน ตลอดจนบริเวณรอบ ๆ โรงเรียน และชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ตลอดจนบุคคลต่าง ๆ ในโรงเรียน หากองค์ประกอบดังกล่าวมีสภาพที่ดีเหมาะสมก็จะเอื้อต่อการเรียนการสอน และส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนด้วย

นอกจากนี้ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดประชุมปฏิบัติการ เรื่องการสร้างรูปแบบพฤติกรรมกรรมการสอนเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน ตามหลักสูตรระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ที่ประชุมได้สรุปผลถึงปัจจัยหรือองค์ประกอบ ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ที่ดีของนักเรียนมี 5 องค์ประกอบ (มาลินี จุฑะรพ 2537 : 72 – 73) คือ

1. **คุณลักษณะของครู** ครูที่มีคุณภาพควรมีพฤติกรรมดังนี้
 - 1.1 เป็นผู้มีความรับผิดชอบ ซึ่งจะมีพฤติกรรม เช่น
 - 1.1.1 เข้าสอนตรงเวลา
 - 1.1.2 ตรวจงานสม่ำเสมอ
 - 1.1.3 ไม่ทิ้งห้องสอบ
 - 1.1.4 ไม่มาสาย
 - 1.1.5 ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย เสร็จตามเวลาที่กำหนด
 - 1.2 มีมาตรฐานการปฏิบัติ คือ
 - 1.2.1 จัดทำแผนการสอนและหรือโครงการสอนตลอดภาคการเรียนและหรือตลอดปีการศึกษา
 - 1.2.2 ดำเนินการสอนตามแผนการสอนและหรือโครงการสอนนั้น ๆ
 - 1.2.3 เข้าสอนและเลิกสอนตามเวลาที่กำหนดในตารางสอน
 - 1.2.4 กำหนดปฏิทินปฏิบัติงานของตนตลอดภาคเรียนและหรือตลอดปีการศึกษาไว้
2. **การจัดกระบวนการเรียนการสอน** ควรดำเนินการดังต่อไปนี้
 - 2.1 ดำเนินการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ
 - 2.2 ใช้เทคนิคการสอนหลาย ๆ วิธี
 - 2.3 ใช้และพัฒนาสื่อการสอนให้มีประสิทธิภาพ
3. **การจัดสภาพแวดล้อมในชั้นเรียน** ควรดำเนินการดังนี้
 - 3.1 ครูและนักเรียนร่วมกันตกแต่งห้องเรียนให้สะอาดและสวยงาม
 - 3.2 ครูและนักเรียนร่วมกันจัดมุมประสบการณ์เสริมหลักสูตร

- 3.3 ครูและนักเรียนร่วมกันจัดแสดงผลงานของนักเรียน
- 3.4 ครูและนักเรียนร่วมกันจัดกิจกรรมต่างๆเสริมในหลักสูตรและนอกหลักสูตร
- 3.5 ครูและนักเรียนร่วมกันจัดที่นั่งนักเรียนหลายๆรูปแบบ
- 3.6 ครูและนักเรียนร่วมกันจัดบรรยากาศที่ดีในชั้นเรียน
4. **การจัดสภาพแวดล้อมนอกชั้นเรียน ควรดำเนินการดังนี้**
 - 4.1 ครูและนักเรียนร่วมกันจัดบริเวณโรงเรียนให้สะอาด ร่มรื่น สวยงาม และปลอดภัย
 - 4.2 ครูและนักเรียนร่วมกันจัดนิทรรศการและป้ายนิเทศนอกชั้นเรียนอย่างสม่ำเสมอ
 - 4.3 ครูและนักเรียนร่วมกันจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ หรือในโอกาสที่เหมาะสม
 - 4.4 ครูและนักเรียนร่วมกันจัดกิจกรรมรักษาสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน
 - 4.5 ครูและนักเรียนร่วมกันส่งเสริมการใช้บริการจากห้องสมุด
5. **ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้ปกครองและชุมชน ควรดำเนินการดังนี้**
 - 5.1 ครูควรสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้ปกครองและชุมชน
 - 5.2 ครูควรติดต่อกับผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอเพื่อแจ้งผลการเรียนของนักเรียน
 - 5.3 ครูควรนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาช่วยพัฒนาการเรียนการสอน
 - 5.4 ครูควรเชิญผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรมของโรงเรียน
 - 5.5 ครูควรเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในชุมชน

พฤติกรรมกรเรียนรู้อของนักเรียน

ครูมีหน้าที่ในการช่วยผู้เรียนให้พัฒนาในทุกด้าน ดังนั้นตลอดเวลาที่นักเรียนอยู่ในโรงเรียนครูจึงควรสังเกตพฤติกรรมนักเรียนทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เมื่อพบปัญหาควรแนะนำสั่งสอนในทางที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างการเรียนการสอน พฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออกมาสามารถบ่งชี้ได้ว่านักเรียนเข้าใจหรือไม่ หรือบ่งชี้ได้ว่านักเรียนมีนิสัยอย่างไร พฤติกรรมของนักเรียนโดยทั่วไปแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆได้ดังนี้ (สัญญา รัตนวราภักษ์ ม.ป.ป. :144 – 146)

1. พฤติกรรมของเด็กที่สนใจในการเรียน ในระหว่างเรียนเด็กกลุ่มนี้จะสนใจและเอาใจใส่ในการเรียน มีแววตาที่แจ่มใส และสบตาครูอยู่เสมอ ติดตามเนื้อหาที่ครูสอนตลอดเวลา คอยซักถามเมื่อมีปัญหาหรือไม่เข้าใจ และให้ความร่วมมือต่อกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยความเต็มใจ นักเรียนกลุ่มนี้มักจะมีผลการเรียนดี

2. พฤติกรรมของเด็กที่ชอบคุยในเวลาเรียน นักเรียนกลุ่มนี้มักจะเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี เข้ากับทุกคนได้ และมักจะชอบพูดคุยโดยไม่รู้จักกาลเทศะ ในเวลาเรียนขณะที่ครูอธิบายก็จะพูดคุยกันอยู่เสมอ ไม่สนใจบทเรียนเท่าที่ควร ครูต้องคอยเตือนและปรามอยู่เสมอ นักเรียนกลุ่มนี้มักจะมีผลการเรียนไม่ค่อยดี ผลการเรียนจะอยู่ในระดับกลางค่อนข้างอ่อน หรืออยู่ในระดับอ่อนเลยก็ได้ ในระหว่างการเรียนการสอนครูควรจะเรียกถามบ่อย ๆ เพื่อดึงความสนใจของพวกเขากลับมาสู่บทเรียน ครูควรพยายามเปลี่ยนพฤติกรรมการคุยของเขามาเป็น การตอบคำถาม หรืออภิปรายแสดงความคิดเห็น เนื่องจากนักเรียนกลุ่มนี้เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี เขาจะให้ความร่วมมือปฏิบัติกิจกรรมเป็นอย่างดี และหันมาสนใจบทเรียนได้

3. พฤติกรรมของเด็กที่เฉย ๆ ไม่ค่อยพูด นักเรียนกลุ่มนี้อาจจำแนกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ พวกที่ตั้งใจเรียนมาก กับพวกที่เฉื่อยชาท้อแท้อยู่ตลอดเวลา ผลการเรียนของพวกที่ตั้งใจเรียนมากจะสูงมาก พวกนี้มักไม่ค่อยมีมนุษยสัมพันธ์ ไม่ค่อยมีเพื่อน ไม่ชอบเข้าร่วมกิจกรรมอื่น ๆ นอกจากการศึกษาเล่าเรียนวิชาการโดยตรงเท่านั้น ครูควรชักชวนให้เขาเข้าร่วมกิจกรรมอื่น ๆ บ้าง เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด ในเวลาสอนควรหาโอกาสให้เขาได้ตอบหรือแสดงความคิดเห็น หรือแสดงบทบาทสมมติบ้าง เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เขามีความกล้าแสดงออก ส่วนอีกพวกหนึ่งคือพวกที่เฉื่อยชาท้อแท้ ในเวลาเรียนนักเรียนพวกนี้มักนิ่งเฉย บ้างก็เหม่อลอย ไม่สนใจเนื้อหาที่เรียน จึงเป็นนักเรียนที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง ครูควรสังเกตและเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ในเวลาสอนแต่ละครั้งควรทักทายและไต่ถามอยู่เสมอคำถามที่ใช้ถามเนื้อหาที่เรียนไม่ควรยากเกินกว่าความสามารถของเขาที่จะตอบให้ถูกต้องได้ เพื่อเป็นกำลังใจและควรชมเชยเมื่อเขาตอบได้ถูกต้อง ถ้าตอบไม่ได้หรือตอบไม่ถูกต้องครูควรชี้แนะให้ตอบได้ถูกต้องด้วย เมื่อนักเรียนกลุ่มนี้สามารถตอบได้ถูกต้อง ก็จะเกิดความภาคภูมิใจยอมชักนำให้สนใจการเรียนเพิ่มขึ้นได้

4. พฤติกรรมของเด็กที่แคล่วคล่องว่องไว นักเรียนกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่คล่องตัวสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้รวดเร็ว และเต็มใจเป็นผู้ช่วยที่ดีของครู ผลการเรียนของนักเรียนกลุ่มนี้มักอยู่ในระดับปานกลาง เพราะมักขาดความรอบคอบไม่ชอบทบทวน ทำให้มีข้อผิดพลาดได้ แม้ว่าที่แท้จริงแล้วจะมีความสามารถทำได้ ในเวลาเรียนนักเรียนกลุ่มนี้จะเรียนอย่างมีความสุข และทำให้บรรยากาศของชั้นเรียนดี เพราะพวกเขาจะขยันตอบ และตอบได้รวดเร็วในบางครั้งจะตอบ

ผิดแบบหน้ามือเป็นหลังมือ ทำให้เกิดความขบขัน โดยที่ตัวเขาเองก็ไม่ได้วิตกกังวลกับการตอบผิดนั้นเลย สำหรับนักเรียนกลุ่มนี้ครูต้องปลุกฝังให้เขามีความรอบคอบในการทำงานมากขึ้น เพื่อจะได้ลดข้อผิดพลาดในการทำงานอย่างรวดเร็วของเขาลงบ้าง

5. **พฤติกรรมของเด็กที่ก้าวร้าว** นักเรียนกลุ่มนี้มักทำให้บรรยากาศของห้องเรียนไม่ราบรื่นเท่าที่ควร ในเวลาเรียนมักจะแสดงพฤติกรรมในด้านลบเสมอ เช่น ไม่สนใจเรียน แกล้งเพื่อน แกล้งพูดเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนขึ้นมาดั่ง ๆ แกล้งถามครูในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียน หรือพูดจาก้าวร้าว เป็นต้น ในบางครั้งทำให้ครูที่กำลังสอนโกรธ และไม่อยากสนใจเขาตลอดไป ผลการเรียนของนักเรียนกลุ่มนี้มักจะต่ำ เพราะเขามักจะมีความรู้สึกต่อต้าน และไม่เห็นความสำคัญของบทเรียนด้วย เด็กที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวเป็นเด็กที่ครูควรให้ความเอาใจใส่ สนใจเป็นส่วนตัว ให้ความสนิทสนมเป็นกันเองแก่เขา แสดงความเอ็นดูหรือให้ความรักเขาอย่างจริงใจ จะทำให้พฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนลดลงและหันมาสนใจการเรียนเพิ่มขึ้น

6. **พฤติกรรมของเด็กที่มีปมด้อย** นักเรียนที่มีปมด้อยทางด้านร่างกายอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น สูงหรือเตี้ยมาก อ้วนหรือผอมมาก ผิวดำหรือผิวคล้ำกว่าคนอื่น มักจะได้รับการล้อเลียนจากเพื่อนฝูงหรือตั้งฉายาให้ด้วยความสนุกสนาน ตามลักษณะปมด้อยของเขา เช่น “เสาโทรเลข” บ้าง “หมู” หรือ “ตุ่มต่อขา” บ้าง “อีดำ” หรือ “ไอ้มีด” บ้าง เป็นต้น ซึ่งผู้ถูกล้อเลียนดังกล่าวจะไม่รู้สึกสนุกสนานและไม่พอใจที่ถูกตั้งฉายาเช่นนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กเล็ก ๆ บางคนจะไม่ชอบถึงกับไม่อยากมาโรงเรียนเลยก็ได้ ครูควรให้ความสนใจห้ามปรามไม่ให้เด็กล้อเลียนและเรียกเพื่อนที่มีปมด้อยอย่างนั้นอีก และพยายามสร้างปมเด่นให้เด็กที่มีปมด้อยเหล่านั้นให้เกิดความมั่นใจ ตนเอง เช่น ยกย่องชมเชยว่าเรียนดี เล่นกีฬาเก่ง และมีความประพฤติดี เป็นต้น เมื่อเพื่อน ๆ ยอมรับความสามารถหรือความเด่นของนักเรียนที่มีปมด้อยเหล่านี้แล้ว ก็จะไม่พูดล้อพวกเขาอีกต่อไป

จะเห็นได้ว่า พฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นเรื่องที่สำคัญมากและมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยดังกล่าวมาแล้ว ดังนั้นในขณะที่ครูสอนครูต้องคอยสังเกตนักเรียนด้วยว่ามีพฤติกรรมเช่นไร ต้องคอยควบคุมดูแลให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

ทักษะกระบวนการในการเรียนการสอน

การเรียนการสอนในปัจจุบันเป็นไปในลักษณะมุ่งเน้นการนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนา

สังคม โดยการเน้นให้ฝึกปฏิบัติจริง ดังนั้นผู้สอนจึงจำเป็นต้อง เน้นการฝึกให้ผู้เรียนปฏิบัติ ควบคู่ไปกับเนื้อหาวิชาต่างๆ โดยผสมผสานความรู้ให้กับผู้เรียนมีประสบการณ์ เพราะประสบการณ์ เป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ การเรียนรู้จะมีลักษณะเป็นกระบวนการ มีขั้นตอนเหมือนวิธีการแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์ การเรียนการสอนจึงมีขั้นตอนเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่ละชั้นอย่างต่อเนื่องจนเกิดทักษะและนำไปใช้ได้ นักวิชาการศึกษาเรียกขั้นตอนการเรียนรู้นี้ว่า “ทักษะกระบวนการ” (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา 2534 : 59 – 61)

ทักษะกระบวนการ คือ แนวทางดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่มีขั้นตอนวางไว้ อย่างเป็นลำดับตั้งแต่ต้นจนจบ ทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพนำไปสู่ความสำเร็จตามจุดประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยใช้เวลาและทรัพยากรน้อยที่สุด การเรียนการสอนมีทักษะกระบวนการ 9 ขั้นได้แก่

1. **ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น** เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จากสภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็สิ่งของ คน ผลงาน หรือข้อมูลต่างๆ แล้วยอมรับว่าสิ่งนั้นเป็นอะไร มีลักษณะอย่างไร เกิดปัญหาหรือไม่ มีความจำเป็นต่อตนเองหรือต่อสังคมหรือไม่ เมื่อรับรู้แล้วพร้อมจะตอบสนองสิ่งเร้านั้น ผลการเรียนรู้ในขั้นนี้เกิดขึ้นได้จากการสังเกต ได้ประสบกับสิ่งเร้านั้นๆ โดยผ่านประสาทสัมผัสต่างๆ ของร่างกายด้วยตนเอง

2. **คิดวิเคราะห์วิจารณ์** เป็นขั้นตอนตอบสนองสิ่งเร้านั้นๆ โดยแสดงความสามารถในการใช้สมอง ใช้ความคิดในด้านต่างๆ เพื่อบ่งบอกถึงความเป็นมา ความสำคัญ ความสัมพันธ์ ตลอดจนสามารถตั้งเอาความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์เดิมที่มีอยู่ออกมาแก้ปัญหา การเรียนรู้ในขั้นนี้อาจได้จากการระดมสมองหรือการศึกษาค้นหาความรู้เพิ่มเติม

3. **สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย** เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนมีความสามารถในการนำหลักการ กฎเกณฑ์และวิธีการต่าง ๆ ของสิ่งที่ได้เรียนรู้มาผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้หลาย ๆ ทางที่เป็นไปได้ ใช้สำหรับประกอบการตัดสินใจ

4. **ประเมินและเลือกทางเลือก** เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนมีความสามารถในการพิจารณาตัดสินใจเลือกทางเลือกในขั้นที่ 3 เพื่อให้ได้ทางเลือกที่ดีที่สุดโดยพิจารณาข้อดีข้อเสียประกอบการตัดสินใจด้วย

5. **กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ** เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนมีความสามารถในการวางแผนปฏิบัติตามแนวทางที่ได้เลือกไว้ โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ วิธีดำเนินงาน กิจกรรม จัดลำดับกิจกรรมตั้งแต่การเตรียมการดำเนินงานและประเมินผลงานให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน อย่างมีเหตุผลและมีความเป็นไปได้

6. **ปฏิบัติด้วยความชื่นชม** เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนมีความสามารถในการลงมือปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ล่วงหน้า ในขั้นตอนที่ 5 อย่างครบถ้วน มีการยอมรับและยินดีที่จะปฏิบัติตามแผน แม้จะพบกับอุปสรรคก็มุ่งมั่นฝ่าฟันและดำเนินการจนประสบความสำเร็จ

7. **ประเมินระหว่างปฏิบัติ** เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนมีความสามารถในการติดตามตรวจสอบการปฏิบัติงานว่าได้ผลบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ เพียงไร มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนางานให้มีความสำเร็จและมีประสิทธิภาพสืบไป

8. **ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ** เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนมีความสามารถในการวางแผนแก้ไขงาน เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องที่อาจเกิดขึ้นระหว่างปฏิบัติงานทุกขั้นตอนจนกระทั่งงานนั้นสำเร็จลงด้วยดี

9. **ประเมินรวมเพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจ** เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนมีความสามารถในการพิจารณาตัดสินผลการปฏิบัติงานว่าบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ หลังจากที่ได้ปฏิบัติงานเสร็จเรียบร้อยแล้วตามแผนที่วางไว้ และผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง

ทักษะกระบวนการทั้ง 9 ขั้นนี้ เป็นขั้นตอนการปฏิบัติที่นำไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งผู้สอนควรจัดการเรียนการสอนในแต่ละเนื้อหาให้ครบทั้ง 9 ตอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างลึกซึ้งและสามารถนำประสบการณ์ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป

สรุปท้ายบท

การเรียนรู้คือกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ถาวรของมนุษย์ จากความไม่รู้จัก ความไม่เข้าใจ การทำไม่เป็น มาเป็นการมีความรู้ มีความเข้าใจและการทำเป็น ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่ได้พบเห็นได้ฝึกฝน หรือได้รับการอบรมสั่งสอนมา นักการศึกษาและนักจิตวิทยาต่างให้ความสำคัญอย่างมากต่อเรื่องการเรียนรู้ และได้เสนอทฤษฎีการเรียนรู้ตามแนวคิดของตน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการนำไปจัดการศึกษาหรือจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างได้ผล ช่วยให้เกิดการพัฒนาตนในทุก ๆ ด้าน ครูสามารถสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนได้ในระหว่างการสอน ดังนั้น การศึกษาสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการเรียนการสอน ครูควรสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนตลอดเวลาที่นักเรียนอยู่ในโรงเรียน ต้องสังเกตทุก ๆ ด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เมื่อพบปัญหาต้องคอยแนะนำสั่งสอนในทางที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่ครูกำลังสอนครูจะต้องสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนซึ่งสามารถบ่งชี้ได้ว่านักเรียนมีลักษณะอย่างไร และสามารถเข้าใจบทเรียนหรือไม่ ครูจะ

ต้องคอยเปลี่ยนพฤติกรรมของนักเรียน ที่ไม่ส่งเสริมการเรียนรู้ ให้เป็นพฤติกรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

กิจกรรมท้ายบท

คำชี้แจง ให้นักเรียนสืบค้นคำตอบหรืออภิปรายเกี่ยวกับเนื้อหาในบทที่ 6 ในหัวข้อต่อไปนี้

1. จงอธิบายความหมายของการเรียนรู้ตามความเข้าใจของท่าน
2. บลุ่มมีแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้อย่างไร จงอธิบาย
3. ลำดับขั้นของกระบวนการเรียนรู้เป็นอย่างไร จงอธิบาย
4. ทักษะกระบวนการ 9 ขั้นคืออะไร จงอธิบายเกี่ยวกับทักษะดังกล่าวอย่างละเอียด
5. ท่านคิดว่าพฤติกรรมใดของนักเรียนเป็นอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนของคุณ จงอธิบายพร้อมทั้งให้เหตุผลประกอบด้วย

หนังสืออ้างอิง

มาลินี จุฑะรพ. **จิตวิทยาการเรียนการสอน**. กรุงเทพฯ : อักษรภาพิพัฒน์, 2537.

วณิช บุญอยู่. **เอกสารประกอบการสอนวิชาศึกษา 163 ประสบการณ์ทางวิชาชีพครู 1**.
คณะศึกษาศาสตร์ ภาควิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยบูรพา, ม.ป.ป.

ศึกษานิเทศก์, หน่วยกรมสามัญศึกษา. **แนวปฏิบัติการวัดผลประเมินผลตามหลักสูตรมัธยมศึกษา**
(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533), 2534.

สัญญา รัตนวราภักษ์. **เอกสารคำสอนวิชาศึกษา 163 ประสบการณ์วิชาชีพครู 1**. โรงเรียนสาธิต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ม.ป.ป.

สุโท เจริญสุข. **หลักจิตวิทยาและพัฒนาการมนุษย์**. กรุงเทพฯ : เกษมสัมพันธ์การพิมพ์,
2515.

อัมพร เมฆานันท์. **เอกสารประกอบการสอนวิชาศึกษา 163 ประสบการณ์ทางวิชาชีพครู 1**.
ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, ม.ป.ป.

อารี พันธุ์มณี. **จิตวิทยาการเรียนการสอน**. กรุงเทพฯ : เลิฟแอนด์อินเพรส, 2534.

Mouley, G.J. **Psychology for Effective Teaching**. New York : Holt, Rinehart and Winston,
1967.

บทที่ 7

ระบบงานในโรงเรียนทั่วไป

เนื้อหา

1. งานบริหารโรงเรียน
2. สายงานการบริหารโรงเรียน
3. ขอบข่ายของงานวิชาการโดยสังเขป
4. ระบบงานวิชาการในโรงเรียน
5. บุคลากรในระบบงานวิชาการ
6. การจัดระบบงานวิชาการของโรงเรียน
7. ขอบข่ายของงานสนับสนุนงานวิชาการ
8. บุคลากรในระบบงานสนับสนุนงานวิชาการ
9. การประเมินระบบงานในโรงเรียน

จุดประสงค์

เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจระบบงานในโรงเรียนและสามารถ

1. บอกประเภทและความหมายของงานหรือภารกิจที่เป็นงานบริหารโรงเรียนได้ถูกต้อง
2. ให้ความหมายและอธิบายถึงความสำคัญของสายงานบริหารโรงเรียนได้ถูกต้อง
3. ระบุขอบข่ายและความสำคัญของงานวิชาการของโรงเรียนได้ถูกต้อง
4. ระบุและอธิบายความหมายและความสำคัญของงานสนับสนุนงานวิชาการของโรงเรียนได้ถูกต้อง
5. ระบุและอธิบายถึงองค์ประกอบของการประเมินระบบงานในโรงเรียนได้ถูกต้อง

บทที่ 7

ระบบงานในโรงเรียนทั่วไป

การจัดองค์การในโรงเรียน เพื่อปฏิบัติภารกิจด้านการให้บริการทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรมาจากพื้นฐานของกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้การดำเนินการของผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งดำเนินการนั้น ๆ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการให้บริการทางการศึกษา การจัดระบบงานในโรงเรียนจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องกระบวนการบริหารโรงเรียน รวมทั้งระบบการบริหารโรงเรียน เพื่อจัดระบบงานต่าง ๆ ให้เกิดประสิทธิภาพ ทั้งนี้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการให้บริการทางการศึกษา

งานบริหารโรงเรียน

เมื่อพิจารณาถึงภารกิจทั้งหมดของโรงเรียน จะเห็นได้ว่าประกอบด้วยงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่กระทำโดยบุคลากรในโรงเรียนภายใต้การควบคุมดูแลและดำเนินการของผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งดำเนินการนั้น ๆ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการให้บริการทางการศึกษา งานหรือกิจกรรมดังกล่าวอาจจำแนกเป็นหมวดหมู่ต่าง ๆ ตามลักษณะของงานและระบบการศึกษา เรียกว่า งานบริหารโรงเรียน (School Administration Tasks) ซึ่งหมายถึง งานในหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียน คือครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการโรงเรียนนั่นเอง

งานหรือภารกิจของโรงเรียนโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นในโรงเรียนระดับประถมศึกษา หรือระดับมัธยมศึกษา มักจะจำแนกตามโครงสร้างการจัดองค์การโรงเรียนที่มีรูปแบบการจัดโดยคำนึงถึงหน้าที่หลัก 3 ประการ คือ การเรียนการสอน การบริหารทางการศึกษา และการจัดการด้านธุรการ ซึ่งเป็นแนวคิดของวิลเลียม โร และเทิลเบิร์ต เดรก (William H. Roe and Thelbert L. Drake, 1980 : 75) ฉะนั้น งานบริหารโรงเรียนจึงสามารถจำแนกแตกต่างกันออกไปเป็นประเภทต่าง ๆ หลายประเภท และมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ ส่วนใหญ่จะพิจารณาจำแนกงานบริหารโรงเรียนออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. งานบริหารวิชาการ
2. งานบริหารบุคลากร
3. งานบริหารธุรการและงานงบประมาณ
4. งานบริหารกิจการนักเรียน

5. งานบริหารด้านความสัมพันธ์กับชุมชน

1. **งานบริหารวิชาการ (Academic Administration)** งานหรือกิจกรรมทุกชนิดของโรงเรียนที่จัดขึ้นทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนของนักเรียนและครูในโรงเรียนนั้น เรียกว่า งานวิชาการ งานวิชาการถือเป็นงานหลักของโรงเรียนทุกระดับและถือเป็นงานหลักของงานบริหารการศึกษาในโรงเรียน เพราะมาตรฐานหรือคุณภาพของการศึกษามักจะได้รับการพิจารณาขั้นมูลฐานจากผลงานด้านวิชาการเป็นสำคัญ ผู้บริหารโรงเรียนจำเป็นต้องถือเอางานนี้เป็นหน้าที่หลักในการบริหารโรงเรียนของตน และต้องให้ความสนใจในงานด้านวิชาการเป็นพิเศษ โดยการวางแผนระบบงานวิชาการ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในด้านการปฏิบัติงาน ตลอดจนคอยติดตามประเมินผลและปรับปรุงแก้ไขให้พัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ

งานวิชาการของโรงเรียน โดยทั่วไปจะครอบคลุมงานสำคัญ 3 ด้าน คือ

- 1) งานด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน
- 2) งานด้านปรับปรุงการเรียนการสอน
- 3) งานด้านการวัดผลและประเมินผล

2. **งานบริหารบุคลากร (Staff Personnel Administration)** บุคลากรที่มีอยู่ในโรงเรียน นอกจากนักเรียนแล้วก็มีครู-อาจารย์ นักการภารโรง และลูกจ้างประจำ ผู้บริหารโรงเรียนมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบบุคลากรดังกล่าว จึงจำเป็นต้องมีความรู้และความเข้าใจในด้านการบริหารบุคคลให้ดีที่สุด เพื่อสามารถใช้คนให้ทำงานได้ดีที่สุด ภายในระยะเวลาอันสั้นที่สุด สิ้นเปลืองเงินทองและวัสดุอันน้อยที่สุด และให้ทุกคนมีความสุขความพอใจในการทำงานมากที่สุด

งานบริหารบุคลากรในโรงเรียน จะมีขอบเขต 4 ประการ คือ

- 1) การแสวงหาบุคลากร
- 2) การบำรุงรักษาบุคลากร
- 3) การพัฒนาบุคลากร
- 4) การให้บุคลากรพ้นจากหน้าที่การงาน

3. **งานบริหารธุรกิจและงานงบประมาณ (Business Management and Budgeting)** งานด้านนี้มีความสำคัญยิ่งในการส่งเสริมการเรียนการสอน เปรียบเสมือนเป็นแขนขาของงานบริหารโรงเรียน เพราะเป็นงานที่ส่งเสริมสนับสนุนให้โรงเรียนสามารถเป็นสถานที่ให้บริการด้านวิชาการได้อย่างราบรื่น โดยครอบคลุมงานที่สำคัญ 7 ประเภท คือ

- 1) งานธุรการทั่วไป ได้แก่ งานเกี่ยวกับทะเบียนสถิติ และการเก็บรักษาหลักฐาน

ต่าง ๆ ของโรงเรียน

- 2) งานสารบรรณ ได้แก่ งานที่เกี่ยวกับหนังสือโต้ตอบที่มีการติดต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ
- 3) งานเกี่ยวกับการเงิน ได้แก่ การรับและเบิกจ่าย การทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย การจัดซื้อ ตลอดจนการควบคุมและตรวจสอบเกี่ยวกับการเงินของโรงเรียน
- 4) งานเกี่ยวกับงบประมาณ ได้แก่ งานด้านแผนการจัดงบประมาณประจำปีและตรวจสอบการใช้จ่ายเงินให้เป็นไปตามงบประมาณ
- 5) งานพัสดุครุภัณฑ์ ได้แก่ การจัดซื้อ จัดหา และลงทะเบียนพัสดุครุภัณฑ์ของโรงเรียน การจัดทำทะเบียนพัสดุครุภัณฑ์ของโรงเรียนต้องเป็นไปตามระเบียบของทางราชการ
- 6) งานอาคารสถานที่ หมายถึง การดูแลรักษาอาคารสถานที่ของโรงเรียน เช่น ดิกรเรียน โรงเรียน สนาม บ้านพักครู ฯลฯ รวมทั้งงานด้านการก่อสร้างอาคาร การตกแต่งบริเวณโรงเรียนและรั้วโรงเรียน
- 7) งานด้านบริการอื่น ๆ ได้แก่ การรักษาทรัพย์สินของโรงเรียน การแต่งตั้งเวรยาม การบริการนักเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ความปลอดภัย บริการอาหารกลางวัน บริการสุขภาพ เป็นต้น

4. **งานบริหารกิจการนักเรียน (Student Personnel Administration)** งานกิจการนักเรียน หมายถึง กิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนทั้งหมด ในส่วนที่นอกเหนือจากการเรียนการสอนภายในห้องเรียน งานบริหารกิจการนักเรียนโดยทั่วไปก็คือ งานด้านธุรการและงานด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

- 1) งานที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของผู้บริหาร เช่น งานสำรวจสำมะโนนักเรียน งานรับนักเรียนใหม่ งานย้ายโอนนักเรียน การสอบหรือการประเมินผล และงานที่เกี่ยวกับการปกครองนักเรียน ระเบียบวินัยในโรงเรียน
- 2) งานที่เกี่ยวกับการบริการนักเรียน เช่น การจัดบริการแนะแนว บริการห้องสมุด บริการทางด้านสุขอนามัย บริการอาหาร บริการร้านค้าในโรงเรียน บริการเกี่ยวกับความปลอดภัยของนักเรียน เป็นต้น
- 3) งานที่เกี่ยวกับกิจกรรมนักเรียนต่าง ๆ ที่ส่งเสริมประสบการณ์ทางการศึกษา เช่น การจัดตั้งชุมชนต่าง ๆ ในโรงเรียน การจัดทัศนศึกษา กิจกรรมสันทนาการ ฯลฯ

5. **งานบริหารด้านความสัมพันธ์กับชุมชน (School-Community Relation**

Administration) การบริหารโรงเรียนในแนวคิดแบบระบบเปิด ย่อมถือว่าโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และเป็นสมบัติของชุมชน งานด้านความสัมพันธ์กับชุมชนจะเน้นในเรื่องการประชาสัมพันธ์โรงเรียนและการให้บริการชุมชน ผู้บริหารโรงเรียนจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพราะความขัดแย้งระหว่างประชาชนในท้องถิ่นกับโรงเรียนอาจเกิดขึ้นได้ถ้าหากขาดความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

งานสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ได้แก่

- 1) การออกข่าวสารประชาสัมพันธ์โรงเรียนเป็นประจำ
- 2) การจัดนิทรรศการในโรงเรียนที่ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมด้วย
- 3) การจัดโครงการเยี่ยมเยียนนักเรียนตามบ้าน
- 4) การส่งเสริมการจัดตั้งสมาคมศิษย์เก่า สมาคมครูกับผู้ปกครอง
- 5) การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมประเพณีของท้องถิ่น เช่น ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีลอยกระทง ฯลฯ
- 6) การเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการกีฬาประชาชน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงงานหรือภารกิจของผู้บริหารโรงเรียนดังกล่าวข้างต้น แม้จะเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า การจัดการเรียนการสอนหรืองานวิชาการถือเป็นงาน หรือภารกิจหลักของโรงเรียนทุกระดับ แต่การดำเนินงานวิชาการของโรงเรียนจะเป็นไปอย่างโดดเดี่ยวไม่ต้องพึ่งพาอาศัยงานอื่น ๆ ช่วยเหลือไม่ได้ จำเป็นจะต้องได้รับความช่วยเหลือหรือสนับสนุนจากงานด้านอื่น ๆ ด้วย บรรดากิจกรรมหรือภารกิจทั้งหลายทั้งปวงที่อยู่นอกเหนืองานวิชาการซึ่งสนับสนุนช่วยเหลืองานวิชาการให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นผลให้โรงเรียนมีความเป็นเลิศทางวิชาการ ถือเป็นงานสนับสนุนวิชาการ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า บรรดากิจกรรมหรือภารกิจทั้งปวงในโรงเรียนนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ด้วยกัน คืองานวิชาการ และงานสนับสนุนงานวิชาการ

สายงานการบริหารโรงเรียน

การจัดองค์การในโรงเรียนเพื่อปฏิบัติภารกิจด้านการให้บริการทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นก็คือ การจัดสายงานการบริหารโรงเรียนนั่นเอง ผู้บริหารโรงเรียนจะแบ่งสายงานอย่างไรมัน ไม่มีข้อบังคับหรือกฎเกณฑ์วางไว้แต่อย่างใด เป็นเรื่องที่ผู้บริหารจะพิจารณาเองตามสภาพของโรงเรียนและความเหมาะสมจะแบ่งอย่างไรก็ได้เท่าที่ไม่ขัดต่อระเบียบแบบแผนของทางราชการและเป็นสายการบริหารงานที่แน่ใจว่าจะเกิดผลดี ปัจจุบันงานบริหารโรงเรียนมีขอบข่าย

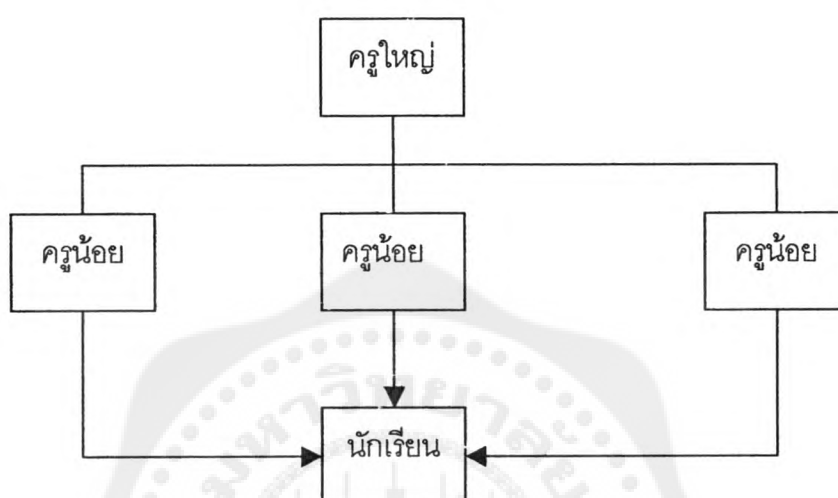
ของงานอย่างกว้างขวาง ยิ่งเองงานนโยบายของรัฐมาดำเนินการด้วยแล้ว โรงเรียนต้องขยายงานออกไปถึงชุมชน และนับวันจะกว้างไกลออกไป เพื่อให้งานของโรงเรียนดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย จึงมีความจำเป็นจะต้องแบ่งสายงานบริหารโรงเรียน มอบภาระให้ผู้ร่วมงานช่วยดำเนินการเหมาะสมตามความสามารถ ภายใต้การดูแลของผู้บริหารที่จะให้การสนับสนุนงาน ให้บริการและความช่วยเหลือแนะนำอื่น ๆ ตามความจำเป็น

นอกจากจะพิจารณาแบ่งสายงานตามความสามารถและความเหมาะสมของโรงเรียนแล้ว สิ่งที่ผู้บริหารควรคำนึงถึงก็คือเมื่อแบ่งสายงานแล้วทำให้งานมีความคล่องแคล่ว และมีประสิทธิภาพในการทำงาน มิใช่แบ่งสายงานเพื่อให้เกิดความล่าช้าเพราะหลายคนหลายความคิด ทำให้ใช้เวลามากขึ้นหรือเกิดการแบ่งแยกในหน่วยงาน นอกจากนั้นสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงอีกก็คือ เมื่อมอบหมายงานให้ใคร คนใด หรือสายงานใดไปทำแล้วต้องให้อำนาจในขอบเขตของงานนั้นไปด้วย เพื่อให้ผู้รับงานไปมีอำนาจในการวินิจฉัยสั่งการเกี่ยวกับงานที่ได้รับมา การให้แต่งงานไปโดยไม่ให้อำนาจตามสมควรแก่งานไปด้วย จะทำให้งานล้มเหลวไม่บรรลุผลเท่าที่ควรจะได้

การแบ่งสายงานการบริหารโรงเรียนนั้นขึ้นอยู่กับขนาดและสภาพของแต่ละโรงเรียน โรงเรียนที่มีขนาดเล็กก็มีปริมาณงานน้อย กำลังคนน้อยก็แบ่งสายงานแบบง่าย ๆ ส่วนโรงเรียนขนาดใหญ่มีปริมาณงานมาก กำลังคนมากมีงานซับซ้อนก็แบ่งสายงานให้กว้างขวางออกไป สายงานบริหารโรงเรียนที่นิยมใช้กันในปัจจุบันมี 2 แบบ (หน่วยศึกษานิเทศก์ 2522 : 28-32) คือ

1. **แบบงานหลัก (Line Organization Structure)** เป็นการแบ่งสายงานที่มีสายการบังคับบัญชาเพียงสายเดียว เป็นรูปแบบที่ง่ายที่สุด คือมีสายการบังคับบัญชาลดหลั่นกันลงมาตามลำดับชั้น การแบ่งสายการบริหารงานแบบนี้เหมาะสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กไม่มีงานซับซ้อนและบุคลากรจำกัด ดังแผนภูมิข้างล่างนี้

แผนภูมิการแบ่งสายบริหารงานแบบงานหลัก (Line)

ตามแผนภูมิที่จัดครูน้อยไว้เป็นสาย ๆ นั้น หมายถึง งานของผู้บริหารที่ต้องทำในแต่ละงานหรือแต่ละหน้าที่ มีงานอยู่ก็งานก็จัดสายต่าง ๆ ไว้จนครบทุกงาน ทุกงานจะขึ้นตรงต่อผู้บริหาร และส่งผลสะท้อนไปยังนักเรียนด้วยกันทุกสายงาน

ข้อดีของการแบ่งสายงานแบบงานหลัก

1. มีผู้รับผิดชอบโดยตรงแน่นอน
2. อำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบและสายงานที่เห็นได้ง่ายชัดเจน
3. หัวหน้าหรือผู้บริหารมีอำนาจเต็มที่ในการบริหารงาน
4. การตัดสินใจ การปรับปรุงหรือขยายงานทำได้รวดเร็ว
5. สะดวกในการติดต่อและควบคุม

ข้อเสียของสายงานแบบงานหลัก

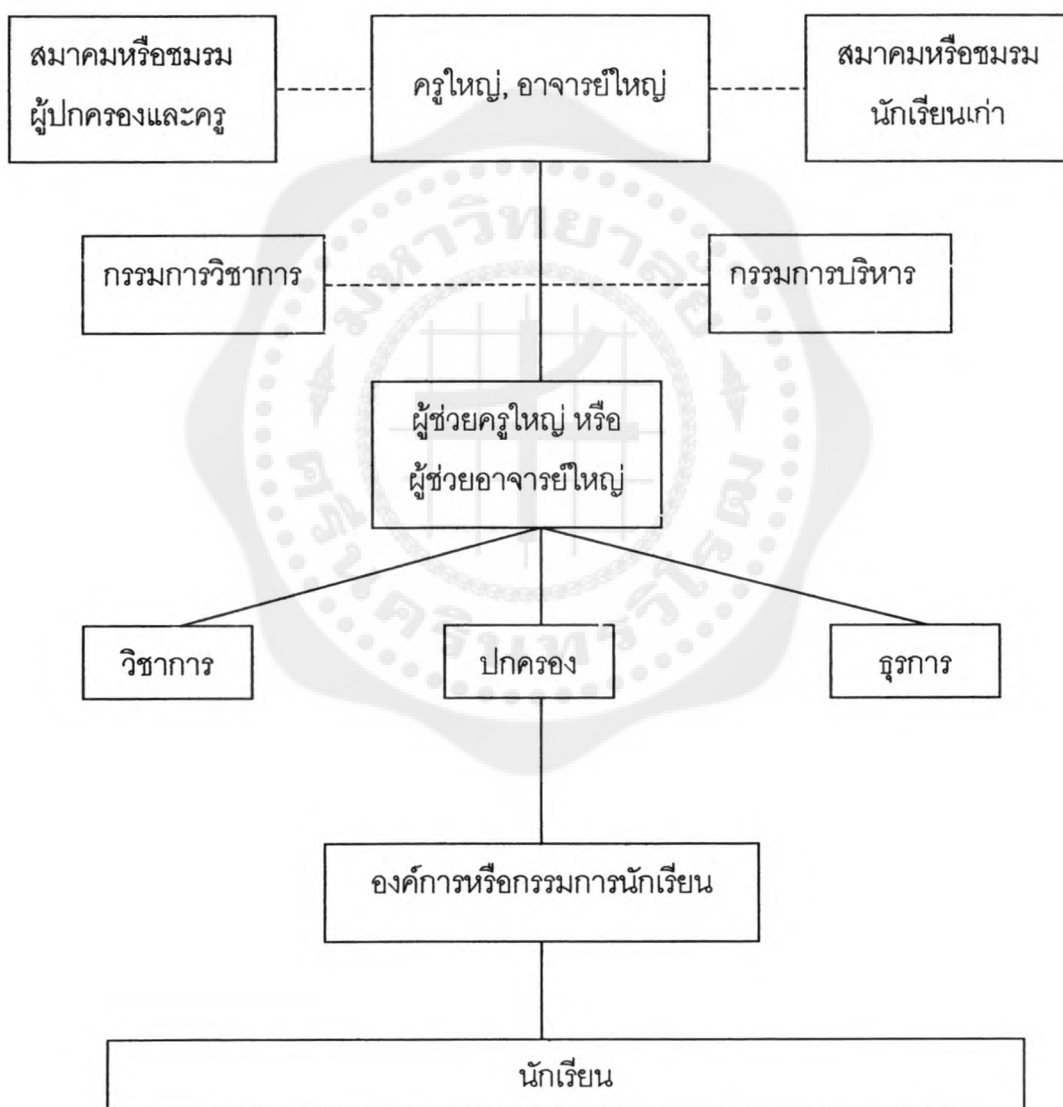
1. หัวหน้างานหรือผู้บริหารต้องเป็นผู้รอบรู้ในทุก ๆ ด้านซึ่งหายากมาก
2. หัวหน้าหรือผู้บริหารต้องทำงานหลายด้าน
3. ขาดที่ปรึกษา ขาดผู้ช่วยและขาดการประสานงาน

2. **แบบงานหลักและงานที่ปรึกษา (Line and Staff Organization Structure)** มี

ลักษณะเช่นเดียวกับสายงานแบบงานหลักดังที่กล่าวแล้ว แต่ลักษณะของงานซับซ้อนยิ่งกว่า มีหน่วยงานอื่นเข้ามาสัมพันธ์ ช่วยเหลือสนับสนุนและให้คำปรึกษามากขึ้น เรียกว่าหน่วยงานที่ปรึกษา หน่วยงานที่ปรึกษา (Staff) นี้มีหน้าที่ช่วยเหลือและให้คำปรึกษาเท่านั้น ไม่มีอำนาจสั่งการ

หรือบังคับบัญชา หน่วยงานดังกล่าวได้แก่ สมาคมศิษย์เก่า สมาคมครูและผู้ปกครอง คณะกรรมการบริหารโรงเรียน คณะกรรมการการศึกษา ฯลฯ ซึ่งรูปแบบของการบริหารโรงเรียนแบบนี้เขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิการแบ่งสายงานบริหารแบบงานหลักและงานที่ปรึกษา (Line and Staff)

เส้นทึบ _____ หมายถึงสายการบริหารงานหรืองานหลัก (Line)

เส้นปะ ----- หมายถึงสายการประสานงานหรืองานที่ปรึกษา (Staff)

ข้อดีของการแบ่งสายงานแบบงานหลักและงานที่ปรึกษา

1. แบ่งเบาภาระของผู้บริหาร
2. ผู้บริหารไม่ต้องทำงานคนเดียวหลายอย่าง
3. มีการประสานงานกันระหว่างหน่วยงาน
4. การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพสูง

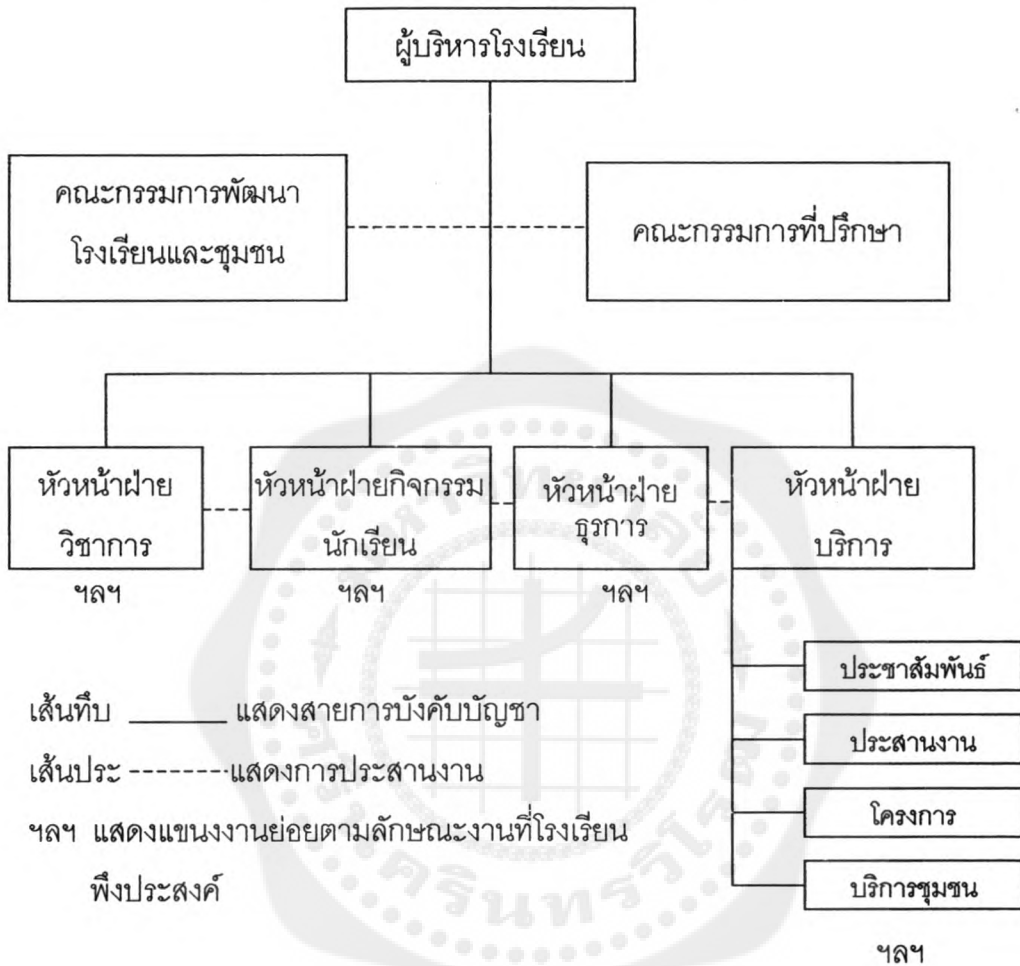
ข้อเสียของการแบ่งสายงานแบบงานหลักและงานที่ปรึกษา

1. ผู้บริหารมักไม่เป็นตัวของตัวเองเท่าที่ควร
2. บางครั้งหน่วยงานที่ปรึกษาบีบบังคับให้หน่วยงานหลักต้องทำตามคำแนะนำ อาจเกิดการขัดแย้งกันขึ้น
3. ความคล่องตัวของงานลดลงไปบ้าง
4. การทำงานมีความซับซ้อนมากขึ้น

การบริหารที่กล่าวมาทั้ง 2 แบบนั้น มีใช้อยู่ทั่วไปในโรงเรียนมัธยมศึกษาของไทย ผู้บริหารโรงเรียนจะเลือกใช้รูปแบบใดขึ้นอยู่กับความสะดวกและความจำเป็น แต่แบบที่ 2 มีใช้กันมาก เนื่องจากเหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันที่ต้องอาศัยหน่วยงานอื่นสนับสนุนอยู่บ้างไม่มากนัก ในขั้นตอนแรก ๆ หากโรงเรียนเล็กก็จัดงานที่ปรึกษาพอสมควร ต่อเมื่องานโรงเรียนขยายมากขึ้นมีปริมาณงานมากขึ้น มีบุคลากรเพิ่มมากขึ้น จึงพิจารณาเพิ่มงานที่ปรึกษา (Staff) ให้มากตามความเหมาะสม

ปัจจุบันนี้เป้าหมายในการจัดโรงเรียนมัธยมศึกษาได้เปลี่ยนทิศทางไป กล่าวคือโรงเรียนในปัจจุบันมุ่งเข้าสู่ชนบท โครงการในการบริหารโรงเรียนต้องจัดให้สอดคล้องกับแนวทางที่จะเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นปัจจัยหลัก แผนภูมิการแบ่งสายงานในโรงเรียนควรเป็นในลักษณะที่ดัดแปลงมาจากสายงานบริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา ที่กรมสามัญศึกษาวางไว้ ดังนี้

แผนภูมิการแบ่งสายงานในโรงเรียนมัธยมชุมชน

ขอบข่ายของงานวิชาการโดยสังเขป

พิจารณาจากบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของโรงเรียน สามารถให้ความหมายของงานวิชาการของโรงเรียนได้ว่า งานวิชาการหมายถึงบรรดากิจกรรมทั้งหลายของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนงานหรือการเตรียมงาน การดำเนินงานตามแผน และการติดตามประเมินผลงานที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนของนักเรียนและครูในโรงเรียน กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนนั้นอาจจะเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นภายในและภายนอกโรงเรียนก็ได้ โดยวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมดังกล่าว อาจเป็นไปเพื่อพัฒนาหรือปรับปรุงการเรียนการสอนภายในโรงเรียน หรือการดำเนินงานตามปกติที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนก็ได้ (ปรีชา คัมภีร์ปกรณ 2532 : 159)

การที่จะกำหนดขอบข่ายงานวิชาการของโรงเรียนว่าจะครอบคลุมงานอะไรบ้างให้แน่ชัดลงไปนั้นทำได้ค่อนข้างยาก แต่ถ้าพิจารณาในภาพรวมโดยพิจารณาจากการดำเนินงานวิชาการของโรงเรียนโดยทั่วไปแล้ว งานวิชาการของโรงเรียนนั้นอย่างน้อยที่สุดควรจะครอบคลุมงานสำคัญ 3 ด้าน (นิพนธ์ กินาวงศ์. 2523 : 67) คือ

1. งานด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

1.1 งานด้านหลักสูตร ได้แก่ งานที่เกี่ยวข้องกับการชี้แจงหลักสูตร การพิจารณารายละเอียดของหลักสูตร การจัดทำแผนการสอน โครงการสอน การจัดทำคู่มือครู เป็นต้น

1.2 งานในด้านการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ งานที่เกี่ยวข้องกับการจัดแบ่งกลุ่มนักเรียน การจัดทำตารางสอน การจัดครูเข้าสอน การกำหนดแบบเรียน การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา เป็นต้น

2. งานด้านปรับปรุงการเรียนการสอน ได้แก่ งานนิเทศการศึกษาและงานพัฒนาบุคลากรประจำการ เช่น การตรวจเยี่ยมนักเรียน การช่วยส่งเสริมและปรับปรุงการสอน และการประเมินผล เป็นต้น

3. งานด้านการวัดผลและประเมินผล ได้แก่ การวางแผนการสอบ งานสร้างข้อสอบ การดำเนินการสอบ งานวิเคราะห์ผลการสอบ งานประเมินผลและรายงานผล เป็นต้น

ระบบงานวิชาการในโรงเรียน

จากขอบข่ายของงานวิชาการทั้ง 3 ด้าน จะเห็นได้ว่างานวิชาการของโรงเรียนนั้นประกอบด้วยงานย่อยหลายชนิด ซึ่งเป็นการมองวิชาการในฐานะที่เป็น "งาน" แต่ถ้าหากจะมองวิชาการของโรงเรียนในฐานะที่เป็นระบบย่อยระบบหนึ่งของระบบโรงเรียน โดยใช้หลักของระบบเข้าพิจารณาการดำเนินงานวิชาการ ก็จะได้องค์ประกอบของระบบงานวิชาการของโรงเรียน (ปรีชา คัมภีรปกรณ. 2532 : 163-164) ดังต่อไปนี้

1. ตัวระบบ ได้แก่ ระบบวิชาการของโรงเรียน มีองค์ประกอบ 3 ส่วน ดังนี้

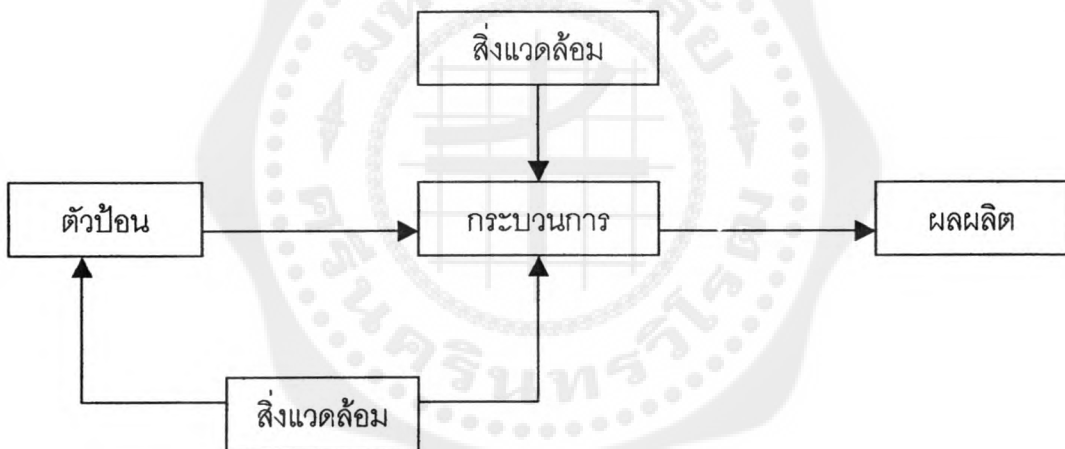
1.1 ตัวป้อน (Input) ได้แก่ เด็กหรือนักเรียน อาคารสถานที่ ทรัพยากรต่าง ๆ ของโรงเรียน เป็นต้น

1.2 กระบวนการ (Process) ได้แก่ การจัดชั้นเรียน การใช้สื่อ วิธีการสอน การบริหารงานโรงเรียนด้านต่าง ๆ ของผู้บริหารโรงเรียน เป็นต้น

1.3 ผลผลิต (Output) ได้แก่ นักเรียนที่จบการศึกษาของโรงเรียนโดยพิจารณาทั้งใน
ด้านปริมาณ คือ จำนวนนักเรียนที่จบ ผลการเรียนรู้ ความประพฤติ ความสามารถ
หรือทักษะต่าง ๆ

2. **สิ่งแวดล้อม** สิ่งแวดล้อมของระบบวิชาการของโรงเรียนมีหลายประการที่มีอิทธิพล
ต่อการเรียนการสอนของนักเรียนและครู เช่น สภาพเศรษฐกิจและสังคมชุมชน อันได้แก่
ความยากจน หรือรายได้ของประชาชน การยอมรับในการศึกษาของประชาชน การ
อพยพย้ายถิ่นของผู้ปกครอง หรือสถานที่ตั้งของโรงเรียนว่าห่างไกลจากตัวเมือง หรือ
อยู่ในท้องถิ่นที่กั้นดารหรือไม่ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลต่อระบบงานวิชาการ
ของโรงเรียนทั้งสิ้น

องค์ประกอบของระบบงานวิชาการ เขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิองค์ประกอบของระบบงานวิชาการ

กล่าวโดยสรุป ระบบงานวิชาการของโรงเรียนนั้นเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนใน
ด้านการเรียนการสอน โดยเริ่มตั้งแต่ก่อนที่นักเรียนจะเข้าโรงเรียน หรือระบบการเรียนการสอน
ได้แก่ การเตรียมด้านหลักสูตร อาคารสถานที่และบุคลากร เพื่อสนับสนุนงานวิชาการ จน
กระทั่งนักเรียนเข้าสู่ระบบคือให้การเรียนการสอน การฝึกอบรม จนกระทั่งนักเรียนพ้นออกจาก
ระบบ และการติดตามประเมินผลผู้ที่เรียนจบไปจากโรงเรียนแล้ว

บุคลากรในระบบงานวิชาการ

บุคลากรในระบบงานวิชาการที่เกี่ยวข้องโดยตรง ไม่นับกลุ่มบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับงานสนับสนุนงานวิชาการ เช่น ห้องสมุด การเงิน และอื่น ๆ จะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม หรือ 2 สาย (ปรีชา คัมภีรปกรณ 2532 : 172) ได้แก่

1. ผู้บริหาร ได้แก่ หัวหน้าสถานศึกษาหรือโรงเรียน ซึ่งมีตำแหน่ง ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการโรงเรียน และผู้ช่วยของตำแหน่งทั้งสาม ผู้บริหารดังกล่าวจะมีบทบาทหน้าที่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิชาการ ได้แก่ การบริหารหรือการจัดการงานวิชาการทั้งหมดของโรงเรียน
2. ผู้สอนหรือผู้ปฏิบัติการสอน บุคลากรกลุ่มนี้ได้แก่ ครูนั่นเอง ครูจะเป็นผู้ที่นำเอา นโยบายและแผนการปฏิบัติงานทางด้านวิชาการของโรงเรียน หรือของผู้บริหารไปดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

การจัดระบบงานวิชาการของโรงเรียน

แนวการดำเนินงานวิชาการของโรงเรียน หรือระบบงานวิชาการของโรงเรียนอาจจะทำได้หลายแนวทางด้วยกัน แต่ที่เป็นแนวทางที่สำคัญ ๆ นั้นมีอยู่ 2 แนวทางด้วยกัน (ปรีชา คัมภีรปกรณ 2532 : 192-193) ได้แก่

1. การจัดในแนวดิ่ง (Vertical) การจัดในแนวดิ่งคือ จัดกลุ่มวิชาแต่ละกลุ่มวิชาในแนวดิ่ง เช่น จัดรวมตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 หรือ ม. 1 - ม. 3 หรือ ม. 4 - 6 เข้าด้วยกัน เช่น กลุ่มทักษะภาษาไทยป. 1 - ป. 6 คณิตศาสตร์ ม. 1 - ม. 3 เป็นต้น หรืออาจจะจัดในระดับย่อยลงกว่านี้โดยรวมระดับป.1 - ป. 2, ม.1 - ม.2 ซึ่งการจัดในแนวดิ่งจะมีทั้งจุดเด่นและจุดอ่อน

จุดเด่น มีดังนี้

1. การเรียนวิชาในกลุ่มเดียวกันในแต่ละช่วงที่จัดจะต่อเนื่องกัน และรับช่วงในการสอนได้อย่างสอดคล้อง
2. ความชำนาญในการสอนของผู้สอนในกลุ่มวิชาที่รับผิดชอบจะมีมาก เพราะสอนในกลุ่มวิชาที่ตนรับผิดชอบอยู่เฉพาะกลุ่มเดียวเท่านั้น
3. ทำให้ผู้สอนสามารถใช้วัสดุอุปกรณ์การสอนร่วมกันได้ในระดับต่าง ๆ
4. สะดวกในการติดตามประเมินผลในกลุ่มวิชา ทำให้ผู้สอนทราบความก้าวหน้าของนักเรียนในระดับชั้นต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ทำให้สะดวกในการปรับปรุงการเรียนของนักเรียน และการสอนของครู

จุดอ่อน มีดังนี้

1. ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มวิชาต่าง ๆ เนื่องจากการจัดทำโดยการแยกออกเป็นกลุ่มวิชา และผู้รับผิดชอบเฉพาะกลุ่มของตน จึงทำให้ในการเรียนการสอนบางครั้งผู้สอนไม่สามารถมองเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มวิชาที่ตนรับผิดชอบอยู่กับกลุ่มวิชาอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับประถมศึกษาที่ต้องการจะให้มีความบูรณาการระหว่างกลุ่มวิชา การจัดโดยวิธีนี้จะเป็นการไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา

2. การใช้บุคลากร การจัดการสอนตามแนวตั้งนี้จะต้องมีบุคลากรที่ชำนาญการในแต่ละด้าน ซึ่งจะเป็นปัญหาในโรงเรียนประถมศึกษาของไทยเป็นเรื่องที่ปฏิบัติได้ยาก ทั้งนี้เพราะโรงเรียนมีขนาดเล็ก การจะบรรจุบุคลากรในทุกกลุ่มทุกวิชาให้ครบเป็นเรื่องที่ยากแก่การปฏิบัติ

3. การใช้วัสดุอุปกรณ์ วัสดุอุปกรณ์การสอนบางอย่างสามารถใช้ร่วมกันได้หลายกลุ่มวิชา การจัดตามแนวตั้งจะทำให้โอกาสจะนำวัสดุอุปกรณ์เหล่านี้มาใช้ระหว่างกลุ่ม จะมีปัญหาทั้งในด้านการควบคุมดูแล เก็บรักษา และซ่อมแซม

2. **การจัดในแนวนอน (Horizontal)** การจัดในแนวนอนนี้ถือเอาระดับชั้นเป็นเกณฑ์ คือระดับประถมปีที่ 1 2 3 4 5 6 หรือ ม. 1 ม. 2 ม. 3 โดยรวม ให้ผู้รับผิดชอบ รับผิดชอบทุกกลุ่มวิชาที่สอนในแต่ละระดับชั้นนั้น ซึ่งการจัดในแนวนอนก็มีทั้งจุดเด่นและจุดอ่อนด้วย

จุดเด่น มีดังนี้

1. ทำให้ผู้สอนในระดับเดียวกันสามารถจะมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มวิชาที่อยู่ในระดับนั้น และสามารถสอนให้ทุกกลุ่มวิชาสอดคล้องกันได้

2. ในโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนบุคลากรน้อย ผู้สอนคนหนึ่งอาจรับผิดชอบในระดับใดระดับหนึ่ง อาจทำการสอนได้หลายกลุ่มวิชา

จุดอ่อน มีดังนี้

1. ผู้สอนไม่มีโอกาสติดตามความก้าวหน้าของนักเรียนต่อจากระดับที่ตนสอนได้ อาจจะมีปัญหาในด้านการจัดการเรียนการสอนในระหว่างระดับต่อระดับให้ประสานสัมพันธ์กัน

2. ในการที่ให้คนคนหนึ่งรับผิดชอบหลายกลุ่มวิชา จะทำให้เกิดปัญหาด้านความถนัดของผู้สอน เช่น บางคนอาจมีความถนัดในกลุ่มวิชาทักษะ แต่ไม่ถนัดในกลุ่มวิชาเสริมสร้างลักษณะนิสัย เป็นต้น ถ้าหากให้รับผิดชอบหลายกลุ่ม จะทำให้ผู้สอนทุ่มน้ำหนักไปในกลุ่มวิชาที่ตนถนัดเท่านั้น ส่วนกลุ่มที่ไม่ถนัดจะสอนเพียงให้จบตามหลักสูตร

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาว่าจะจัดระบบงานวิชาการโรงเรียนในรูปแบบใดนั้นผู้บริหารโรงเรียนควรจะได้พิจารณาถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ด้วยว่าควรจะใช้ระบบใด องค์ประกอบสำคัญที่ควรพิจารณา คือ บุคลากรที่ตนมีอยู่ในโรงเรียน และบุคลากรที่คาดว่าจะได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากกลุ่มโรงเรียนด้วย

ขอบข่ายของงานสนับสนุนงานวิชาการ

จากขอบข่ายของงานบริหารโรงเรียนจะเห็นได้ว่างานส่วนใหญ่จะอยู่ในความรับผิดชอบของผู้บริหารโรงเรียน แต่ในการดำเนินงานการสอนจริงนั้น คุรุปฏิบัติการสอนในโรงเรียนย่อมจะต้องมีบทบาททั้งในด้านวิชาการและงานสนับสนุนงานวิชาการด้วย ดังนั้น ขอบข่ายของงานสนับสนุนงานวิชาการจะเป็นกิจกรรมของทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายปฏิบัติการสอนในโรงเรียน และจัดแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มด้วยกัน คือ

1. งานธุรการ ซึ่งจะครอบคลุมงาน 2 ฝ่าย คือ

1.1 งานธุรการโรงเรียน อันได้แก่ งานสารบรรณ งานการเงิน งานงบประมาณพัสดุ งานบุคคล อาคารสถานที่ และการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

1.2 งานธุรการประจำชั้น อันได้แก่ งานบัญชีเรียกชื่อ งานสมุดประจำชั้น ทะเบียนสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งงานเหล่านี้ครูที่ทำหน้าที่เป็นครูประจำชั้นจะต้องปฏิบัติ

2. งานบริการ เป็นงานที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือสนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียนหรือเป็นงานที่จัดเป็นการบริการสนับสนุนงานวิชาการ อันได้แก่ งานห้องสมุด งานแนะแนว งานสุขภาพอนามัย โครงการอาหารกลางวัน และงานสังคมสงเคราะห์สำหรับนักเรียน

สภาพปัจจุบันของงานธุรการ

จากขอบข่ายของงานธุรการที่กล่าวมาข้างต้น งานธุรการแบ่งออกเป็นงานธุรการโรงเรียนและงานธุรการประจำชั้น ดังนั้นจะแยกกล่าวถึงสภาพปัจจุบันของธุรการทั้ง 2 ฝ่ายโดยสังเขป (ปรีชา คัมภีรปรกรณ์ 2532 : 216 – 219) ดังต่อไปนี้

ก. งานธุรการโรงเรียน ได้แก่ งานสารบรรณ งานการเงิน งานพัสดุ งานกา
เจ้าหน้าที่ งานอาคารสถานที่ งานยานพาหนะ งานสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เป็นต้น งานเหล่านี้ถ้าหากเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ โดยเฉพาะโรงเรียนมัธยมศึกษา มักใช้เจ้าหน้าที่โดยเฉพาะรับผิดชอบและมีตำแหน่งเรียกว่า “ครู” เช่น ครูธุรการ ครูการเงิน ครูพัสดุ และ ครูทะเบียนและ
วัดผล เป็นต้น และในการดำเนินงานจะมีผู้ช่วยบริหารโรงเรียนเป็นผู้ควบคุมอีกชั้นหนึ่ง แต่ใน

บางโรงเรียนที่ไม่มีอัตราครุฑเท่านั้น จำเป็นต้องใช้ครูปฏิบัติการสอนมาทำหน้าที่งานธุรการด้วย ทำให้ครูต้องเพิ่มภาระมากขึ้น หรือในบางโรงเรียนอาจจะเกิดปัญหาการใช้ครูไม่ตรงกับหน้าที่ กล่าวคือ แทนที่จะใช้ครูปฏิบัติการสอนเพื่อทำหน้าที่สอน กลับไปใช้ทำหน้าที่งานธุรการของโรงเรียนเพราะความจำเป็นและขาดแคลนบุคลากรในการปฏิบัติงานดังกล่าว โรงเรียนประถมศึกษา ก็เช่นเดียวกันส่วนใหญ่จะใช้ครูช่วยงานในทางด้านนี้ โดยที่ผู้ช่วยงานธุรการอาจจะเป็นทั้งครูปฏิบัติการสอน และครูธุรการด้วยในขณะเดียวกัน หรืออาจจะทำงานธุรการแต่เพียงด้านเดียว แต่ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ส่วนใหญ่แล้วครูใหญ่จะรับผิดชอบดำเนินงานเอง สำหรับบทบาทของครูในโรงเรียนเกี่ยวกับงานธุรการโรงเรียนนี้ จะเป็นไปตามที่ได้รับมอบหมายจากผู้บริหารโรงเรียน

ขอบข่ายของงานธุรการโรงเรียน ทั้งในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยส่วนรวม จะมีลักษณะของงานคล้ายคลึงกัน จะมีแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดของเวลาที่ใช้ในการทำงานนั้น ๆ ที่จะแตกต่างกันออกไปตามจำนวนชั่วโมงที่ทำการสอนในสัปดาห์หนึ่ง

ข. **งานธุรการประจำชั้น** ได้แก่ งานบัญชีรายชื่อ งานสมุดประจำชั้น รายงานการเรียน ระเบียบสุขภาพ ระเบียบสะสม เป็นต้น งานเหล่านี้เป็นงานที่ครูปฏิบัติการสอนทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้สอนในระดับประถมหรือมัธยมศึกษาจะต้องทำงานในลักษณะนี้ทุกคน ซึ่งรวมเวลาดำเนินงานเหล่านี้ประมาณเกือบครึ่งหนึ่งของเวลาที่ปฏิบัติงานทั้งหมดในสัปดาห์หนึ่ง ขึ้นอยู่กับบทบาทหน้าที่ที่รับผิดชอบ เช่น การเป็นครูประจำชั้นย่อมต้องรับผิดชอบงานประเภทนี้มากกว่าครูประจำวิชา ซึ่งในการดำเนินงานธุรการประจำชั้น ส่วนใหญ่จะมีแบบฟอร์มที่กำหนดไว้แล้ว ยกเว้นงานบางอย่างที่ไม่ได้กำหนดไว้แน่นอน เช่น ในการติดต่อกับผู้ปกครอง ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของเรื่องที่ติดต่อ

เกี่ยวกับงานธุรการประจำชั้น ครูปฏิบัติการสอนจะมีบทบาทหน้าที่ (ปรีชา คัมภีรภรณ์ 2532 : 233) ดังนี้

1. ศึกษาขอบข่ายงานธุรการประจำชั้น ว่าประกอบด้วยงานอะไร และงานนั้นมีขอบข่ายงานเพียงใด
2. ศึกษารายละเอียดงานแต่ละงานที่ต้องรับผิดชอบ
3. กำหนดขั้นตอนและความสำคัญของงาน
4. ลงมือปฏิบัติงาน
5. ติดตามผลการดำเนินงาน

ตัวอย่างของงานธุรการประจำชั้น ได้แก่ งานรายงานความก้าวหน้าของผู้เรียนซึ่ง การรายงานนั้นครูประจำชั้นอาจกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น

- (1) สมุดรายงานประจำตัวนักเรียน
- (2) การประเมินร่วมกันระหว่างผู้ปกครองและครู
- (3) การพบปะระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน
- (4) จดหมายรายงานความก้าวหน้าจากผู้สอนถึงผู้ปกครอง
- (5) แบบกรอกคะแนนการประเมินผลประจำภาคและประจำปี เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานธุรการดังกล่าวมานี้ จะมีขั้นตอนของการจัดเช่นเดียวกับการจัดระบบงานวิชาการ โดยมีองค์ประกอบตามหลักระบบ คือ มีตัวป้อน กระบวนการและ ผลผลิต แต่จะมีลักษณะแตกต่างออกไปตามลักษณะของงาน โดยในการจัดระบบงานธุรการ ควรดำเนินตามสภาพของปัญหาและความพร้อมของทางโรงเรียน รวมทั้งยึดหลักการจัดเพื่อเป็นการให้บริการ และสนับสนุนงานวิชาการของโรงเรียน และต้องพยายามใช้ทรัพยากรที่โรงเรียนมีอยู่ อย่างจำกัดนั้นให้เป็นประโยชน์ และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

สภาพปัจจุบันของงานบริการ

ปัจจุบันงานบริการที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อสนับสนุนการเรียนของนักเรียนมีหลายรูปแบบและแตกต่างกันตามระดับของโรงเรียนด้วย งานบริการที่ดำเนินการในโรงเรียนทั่วไป ได้แก่ งานบริการห้องสมุด งานบริการโภชนาการ งานบริการน้ำดื่มน้ำใช้ งานบริการสุขภาพอนามัย งานบริการแนะแนว งานบริการใส่ตลับคูปอง งานบริการสื่อสารและคมนาคม และงานประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

งานบริการแต่ละประเภทจะมีการแต่งตั้งผู้รับผิดชอบตามมาตรฐานตำแหน่งงานที่กำหนด เรียกว่า “ครู” เช่น ครูบรรณารักษ์ ครูอนามัยโรงเรียน ครูโภชนาการ ครูแนะแนว ครูใส่ตลับคูปอง ครูพยาบาล เป็นต้น ซึ่งงานสนับสนุนงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษา และงานในโรงเรียนมัธยมศึกษาส่วนใหญ่จะมีลักษณะค่อนข้างคล้ายคลึงกัน แต่จะต่างกันเฉพาะในเรื่องขอบข่ายของงาน บางอย่างเท่านั้น

ทั้งนี้ งานบริการจะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากงานธุรการบางประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้รับบริการ กล่าวคือในขณะที่งานธุรการดำเนินการไปเพื่อช่วยเหลือสนับสนุนการดำเนินงานของครู ให้มีเวลาดำเนินการสอนได้อย่างเต็มที่โดยไม่ต้องใช้เวลาเกี่ยวกับงานด้านอื่นมากนัก ดังนั้นผู้รับบริการงานธุรการส่วนใหญ่เป็นครู สำหรับงานบริการนั้นเป็นไปเพื่อเป็นการสนับสนุนการเรียน

การสอนของนักเรียน การดำเนินงานส่วนใหญ่จึงเป็นไปเพื่อเป็นการช่วยเหลือสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่ม หรือเป็นรายบุคคลได้ศึกษาเล่าเรียนได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น ผู้รับบริการงานนี้ส่วนใหญ่จึงเป็นนักเรียน ที่อยู่ในระบบโรงเรียนนั่นเอง นอกจากนั้นการจัดระบบงานบริการของโรงเรียนในฐานะที่เป็นระบบย่อยระบบหนึ่งของระบบโรงเรียน จึงยึดตามหลักระบบเช่นเดียวกับระบบวิชาการ แต่สิ่งที่จะต้องพิจารณาเป็นพิเศษคือ การจัดคนเข้าสู่ระบบ เพราะเป็นงานที่เป็นการบริการ คนที่มารับผิดชอบงานควรมีความรู้ความสามารถในงานนั้น ๆ และมีคุณลักษณะพิเศษจากงานอื่น ๆ คือเต็มใจที่จะให้บริการและมีความเข้าใจในธรรมชาติของนักเรียนที่มีความแตกต่างกัน

กล่าวโดยสรุป ในสภาพปัจจุบันสนับสนุนงานวิชาการของโรงเรียนส่วนใหญ่จะจัดตามความต้องการและปริมาณงานที่โรงเรียนมีอยู่ บุคลากรที่รับผิดชอบอาจจะเป็นเจ้าของหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายโดยตรง หรืออาจใช้ครูปฏิบัติการสอนให้ทำหน้าที่เพิ่มเติมจากการสอนอีกด้านหนึ่งด้วย

บุคลากรในระบบงานสนับสนุนงานวิชาการ

พิจารณาจากขอบข่ายและสภาพปัจจุบันของงานสนับสนุนงานวิชาการที่กล่าวมาแล้วข้างต้น บุคลากรในโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับระบบงานสนับสนุนงานวิชาการ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่

- 1) ผู้บริหารโรงเรียน
- 2) เจ้าหน้าที่โดยตรง
- 3) ครูปฏิบัติการสอน

บุคลากรทั้ง 3 กลุ่มนี้ จะมีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับงานสนับสนุนงานวิชาการแตกต่างกันตามลักษณะของงาน และงานสนับสนุนงานวิชาการจะดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพจะขึ้นอยู่กับบุคลากรทั้ง 3 กลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งจะต้องดำเนินงานด้วย ความถูกต้อง ยุติธรรม ให้ความสนับสนุนช่วยเหลือการดำเนินงานของแต่ละฝ่าย เพื่อให้เกิดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน อันก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน

กล่าวโดยรวม ๆ บทบาทหน้าที่ของบุคลากร 3 กลุ่มควรจะครอบคลุมงานต่อไปนี้

1. บริหารงานในฐานะหัวหน้างานหรือโครงการที่รับผิดชอบ
2. พิจารณากำหนดขั้นตอนการดำเนินงานตามแผนงานที่ได้รับมอบหมาย
3. กำหนดและจัดหาทรัพยากรที่ต้องการในการดำเนินงาน
4. รับผิดชอบดำเนินงานที่ได้รับมอบหมาย

5. สนับสนุนการดำเนินงานตามบทบาท
6. ประเมินผลการดำเนินงานเพื่อการปรับปรุงงานนั้น ๆ

การประเมินระบบงานในโรงเรียน

ในการประเมินระบบงานในโรงเรียนไม่ว่าจะเป็นระบบงานวิชาการ หรือระบบงานสนับสนุนงานวิชาการ จะต้องพิจารณาประเมินที่องค์ประกอบที่สำคัญของระบบ 4 ส่วนด้วยกันที่รวมเรียกว่า ซีปปี้ (CIPP) (ปรีชา คัมภีรปภรณ์. 2532 : 238) ได้แก่

1. **สภาพแวดล้อม (Context)** ได้แก่ สิ่งที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อระบบ และการทำงานของระบบแต่ระบบไม่สามารถจะควบคุมได้ เช่น สภาพเศรษฐกิจและสังคมของผู้ปกครอง สภาพภูมิศาสตร์ของชุมชน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือการบังคับควบคุมของระบบการเรียนการสอนและระบบโรงเรียน

2. **ปัจจัยหรือตัวป้อน (Input)** เป็นสิ่งที่ถูกนำเข้าสู่ระบบโรงเรียน และผ่านกระบวนการของระบบ เพื่อให้ได้ผลตามที่ต้องการหรือที่กำหนดไว้ ได้แก่ เด็กที่จะเข้าโรงเรียน

3. **กระบวนการ (Process)** ได้แก่ วิธีการดำเนินงานของระบบหรือวิธีการที่ระบบกระทำต่อปัจจัยหรือตัวป้อน เพื่อให้เกิดผลผลิตตามที่ต้องการ สำหรับในระบบโรงเรียนกระบวนการของระบบคือการเรียนการสอน การบริหารหรือการจัดการโรงเรียน

4. **ผลผลิต (Product หรือ Output)** เป็นสิ่งที่ได้จากการดำเนินงานหรือกระบวนการของระบบ ผลผลิตที่ได้จากระบบเป็นสิ่งที่เกิดจากปัจจัยหรือตัวป้อนเข้าสู่ระบบ ผ่านกระบวนการของระบบแล้วได้ผลออกมา ในระบบโรงเรียนนั้นปัจจัยหรือตัวป้อนคือเด็กนักเรียน เมื่อผ่านกระบวนการเรียนการสอนของครูแล้ว ผลผลิตที่ออกมาคือเด็กที่ได้รับการปรุงแต่งให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และความประพฤติ ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียน

การประเมินระบบงานที่ถูกต้องนั้น ควรจะเป็นการประเมินการดำเนินงานของโรงเรียนทั้งระบบ คือประเมินทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจัยตัวป้อน กระบวนการหรือการดำเนินงาน และผลผลิตของระบบ และควรจะทำประเมินเป็น 2 ระยะ ดังนี้

1. ประเมินขณะดำเนินงานตามระบบ เพื่อให้ได้ทราบปัญหา อุปสรรค หรือจุดอ่อนในระหว่างการดำเนินงาน ทั้งนี้เพื่อจะได้หาแนวทางปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี การประเมินจึงควรกระทำเป็นระยะโดยสม่ำเสมอ

2. ประเมินเมื่อดำเนินงานสิ้นสุดลงในระยะเวลาหนึ่ง เพื่อจะได้ทราบผลผลิตของระบบ

เช่น ผลการเรียนรู้ ความประพฤติของนักเรียนว่าเป็นไปตามที่ต้องการหรือที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินนี้อาจจะทำเมื่อสิ้นภาคการศึกษา หรือปีการศึกษาหนึ่ง เพื่อตัดสินเกี่ยวกับผลผลิต เช่น การตัดสินเกี่ยวกับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียน การพัฒนาการของนักเรียนในด้านต่าง ๆ เป็นต้น

ในการประเมินระบบงานในโรงเรียน ผู้บริหารอาจจะมอบหมายให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคล ดำเนินการประเมินตามที่เห็นสมควร ดังนั้น ผู้ประเมินระบบงานในโรงเรียนจะได้แก่บุคคล ดังต่อไปนี้

1. ผู้บริหาร ซึ่งอาจทำการประเมินเองหรือมอบหมายให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลดำเนินการประเมินตามที่เห็นสมควร
2. ผู้รับผิดชอบโครงการแต่ละโครงการ
3. หน่วยงานประเมินโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นหน่วยงานกลาง
4. กรรมการเฉพาะกิจ ซึ่งผู้บริหารแต่งตั้งขึ้นเฉพาะเรื่อง

ตามหลักการประเมินผลที่ดี ก่อนจะทำการประเมิน ผู้ประเมินผลควรที่จะกำหนดวัตถุประสงค์ และขั้นตอนการดำเนินงานให้ชัดเจน ภายหลังจากการประเมินผู้ประเมินจะต้องนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์และประเมินผล แล้วรายงานผลให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ หรือเสนอรายงานผลการประเมินนั้นต่อผู้บริหารเพื่อทราบ หรือพิจารณาให้ดำเนินการปรับปรุงระบบงานในโรงเรียนให้สมบูรณ์และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สรุปท้ายบท

งานหรือภารกิจของโรงเรียนนั้นมีมากมายซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคลากรของโรงเรียนทุกฝ่าย หากผู้บริหารโรงเรียนได้จัดองค์การต่าง ๆ ในโรงเรียนอย่างเป็นระบบ จะทำให้การดำเนินภารกิจต่าง ๆ ดำเนินไปด้วยความราบรื่นและมีประสิทธิภาพ บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ในการให้บริการทางการศึกษาแก่สังคม งานหรือภารกิจทั้งปวงในโรงเรียนจัดแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ งานวิชาการ และงานสนับสนุนงานวิชาการ งานวิชาการถือเป็นภารกิจหลักของงานบริหารโรงเรียนทุกระดับ ส่วนงานสนับสนุนงานวิชาการเป็นงานที่ทำให้การดำเนินงานวิชาการของโรงเรียนดำเนินไปอย่างสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ขอบข่ายของงานวิชาการครอบคลุมงานด้านต่าง ๆ ได้แก่ งานหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน งานด้านปรับปรุงการเรียนการสอน งานด้านการวัดผลและประเมินผล เป็นต้น ซึ่ง

งานเหล่านี้สามารถดำเนินไปให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้โดยอาศัยแนวทางต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้ปฏิบัติการสอน นับว่าเป็นบุคลากรที่สำคัญของงานวิชาการ

สำหรับขอบข่ายของงานสนับสนุนงานวิชาการ ได้แก่ งานธุรการซึ่งครอบคลุมงานธุรการในโรงเรียนและงานธุรการประจำชั้น และงานบริการต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน โดยงานแต่ละอย่างมีแนวทางในการดำเนินงานที่สามารถทำให้งานดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นแนวทางช่วยให้โรงเรียนได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่มุ่งหมายไว้ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับงานสนับสนุนงานวิชาการได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน เจ้าหน้าที่โดยตรงและครูปฏิบัติการสอน

การประเมินระบบงานโรงเรียนเป็นระยะ หรือกระทำในระยะเวลาอันสมควร จะเป็นการช่วยให้ผู้บริหารโรงเรียนสามารถปรับปรุงแก้ไข และพัฒนากระบวนการให้บริการทางการศึกษามีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผู้บริหารโรงเรียนจึงควรดำเนินการให้มีการประเมินผลตามที่เห็นสมควร

กิจกรรมท้ายบท

คำชี้แจง ให้นักเรียนสืบค้นคำตอบ หรืออภิปราย เกี่ยวกับเนื้อหาในบทที่ 7 ในหัวข้อต่อไปนี้

1. งานบริหารโรงเรียนโดยทั่วไปประกอบไปด้วยงานประเภทใดบ้าง จงอธิบายพร้อมให้ความหมายของงานนั้น ๆ พอสังเขป
2. การแบ่งสายงานบริหารโรงเรียนมีความสำคัญหรือจำเป็นอย่างไร จงให้เหตุผลประกอบด้วย
3. ท่านคิดว่างานบริหารโรงเรียนด้านใดมีความสำคัญมากที่สุด เพราะเหตุใดจงอธิบาย
4. ท่านคิดว่างานสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนจะมีประโยชน์หรือมีส่วนสนับสนุนงานบริหารโรงเรียนโดยเฉพาะงานด้านวิชาการได้อย่างไรบ้าง จงอธิบาย
5. ตามความคิดเห็นของท่าน การประเมินระบบงานในโรงเรียนมีความสำคัญและจำเป็นหรือไม่ เพราะเหตุใด
6. หากมีผู้บริหารโรงเรียนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องประสงค์จะทำการประเมินผลระบบงานในโรงเรียน จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบใดบ้าง และควรทำในระยะเวลาใด จงอธิบายโดยสังเขป

หนังสืออ้างอิง

นิพนธ์ กินาวงศ์. **หลักเบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนและการนิเทศการศึกษา.**

พิมพ์ครั้งที่ 2 ปรับปรุงแก้ไข. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์ณศ, 2523.

ปรีชา คัมภีรปกรณ์. "การจัดระบบงานวิชาการ" ในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพ

ศึกษาศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532.

_____. "ระบบงานสนับสนุนงานวิชาการ" ในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพ

ศึกษาศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532.

ภิญโญ สาธร. **หลักบริหารการศึกษา.** กรุงเทพฯ : วัดมณฑานิช, 2516.

สมบูรณ์ พรรณากพ. **หลักเบื้องต้นของการบริหารโรงเรียน** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บรรณกิจ,
2521.

Roe, William H. and Thelbert L. Drake. **The Principship.** 2 nd. Ed. New York : McMillan

Publicing Co., 1980.

บรรณานุกรม

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **เกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำคุณภาพนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา** (ฉบับทดลอง), กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2533.

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **"การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในวิทยาลัยครู"** เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องแนวทางใหม่ของการปฏิบัติวิชาชีพครู. 19 ตุลาคม 2523.

คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา. **แนวทางปฏิรูปการศึกษาสำหรับรัฐบาลในอนาคต**. กรุงเทพฯ : สารสยาม, 2518.

คณะอนุกรรมการดำเนินงานพัฒนาการจัดประสบการณ์วิชาชีพครู, กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ. **กระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู พุทธศักราช 2529**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2529.

เฉลียว บุรีภักดี และคณะ. รายงานผลการวิจัยเรื่อง **ลักษณะของครูที่ดี**. กรุงเทพฯ ; หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2520.

เดโช สนวนานนท์. **จิตวิทยาสำหรับครูและผู้ปกครอง**. พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2522.

นิพนธ์ กินาวงศ์. **หลักเบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียน และ การนิเทศการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2 ปรับปรุงแก้ไข. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนต, 2523

ประดินันท์ อุปรมัย. **"ครูกับการพัฒนาตน"** ใน **เอกสารคำสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพศึกษาศาสตร์**. หน่วยที่ 1-8 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2527.

ประพนธ์ จำเริญญ. **เอกสารประกอบการสอนวิชาศึกษา 163 ประสบการณ์วิชาชีพครู 1. ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร**, 2536.

ปรีชา คัมภีร์ปกรณ์. "การจัดระบบงานวิชาการ" ในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชา
ชีพศึกษาศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532.

_____. "ระบบงานสนับสนุนงานวิชาการ" ใน เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชา
ชีพศึกษาศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532.

เปลื้อง ณ นคร. พจนะ - สารานุกรมไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช 2516.

พนัส หันนาคินทร์. การสอนค่านิยมและจริยธรรม. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 พิษณุโลก , 2523

พรณี ชูชัย. จิตวิทยาการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ : วรุฒิกการพิมพ์, 2524.

ภาค. "ครูสภาเพื่อครู" วารสารการศึกษาออกโรงเรียน. 27 : 59, ธันวาคม 2533.

ภิญโญ สาร. หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2516.

มาลินี จุฑะรพ. จิตวิทยาการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ : อักษรวิพัฒน์, 2537.

ยนต์ ชุ่มจิต. ความเป็นครู กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2534.

ราชบัณฑิตสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ :
 อักษรเจริญทัศน์ 2526

รายงานคณะกรรมการวางแผนพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา. **การศึกษาเพื่อชีวิตและ
 สังคม**.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศูนย์การทหารราบ, 2519.

เลขาธิการคุรุสภา, สำนักงาน. **เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู**. กรุงเทพฯ : กองมาตรฐานวิชาชีพ
 ครู สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, ม.ป.ป.

วณิช บุญอยู่. เอกสารประกอบการสอนวิชาศึกษา 163 ประสบการณ์วิชาชีพครู 1.

คณะศึกษาศาสตร์ ภาควิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยบูรพา, ม.ป.ป.

วรมณี, พระราช (ประยุทธ์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528.

วิจิตร ศรีธำณ. "สถานะวิชาชีพศึกษาศาสตร์" ในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์

วิชาชีพศึกษาศาสตร์. หน่วยที่ 1-8 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2527

วิสุทธิเมธี, พระเทพ (พุทธทาสภิกขุ). "คุณธรรมของครู" ในธรรมสำหรับครู. สำนักงานคณะกรรมการ

กรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2529.

_____. "ธรรมชีวิตกับครูผู้สร้างโลก" ในธรรมสำหรับครู. สำนักงานคณะกรรมการการประถม

ศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2529

วิสุทธิโสภณ, พระ. "ธรรมกับครู" มติครู. 2(14) : 35 มีนาคม 2538.

ศรีนครินทร์วิโรฒ, มหาวิทยาลัย. คู่มือและหลักสูตรการศึกษาชั้นปริญญาตรี. ฉบับปรับปรุง

ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2536.

ศิริกุล ผลศักดิ์. การมัธยมศึกษา. วิทยาลัยครูจันทระเกษม ม.ป.ป. อัดสำเนา.

ศึกษานิเทศก์, หน่วย กรมการฝึกหัดครู. กระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู

พุทธศักราช 2531. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2530.

_____. คู่มือฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูเต็มเวลา กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2531.

ศึกษานิเทศก์, หน่วย กรมสามัญศึกษา. แนวปฏิบัติการวัดผลประเมินผลตามหลักสูตรมัธยมศึกษา

(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533), 2534.

สมพร สุทัศน์ีย์. การประเมินศึกษา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2525.

สมบุญ วรรณภพ. หลักเบื้องต้นของการบริหารโรงเรียน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บรรณกิจ,
2521.

สัญญา รัตนวราภักษ์. เอกสารคำสอนวิชาศึกษา 163 ประสบการณ์วิชาชีพครู 1. โรงเรียน
สาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ, ม.ป.ป.

ลาโรช บัวศรี. "จริยศึกษา" เสียง มศว. 1(4) : 8 ; มกราคม - กันยายน, 2525.

ลีปพนธ์ เกตุทัต. การปฏิรูปการศึกษา. รายงานของคณะกรรมการการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการ
ศึกษา สมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย พิมพ์เผยแพร่, วัฒนาพานิช, 2518.

สุนทรโวหาร (ภู่), พระ. สุภาษิตสอนหญิง คำกลอนถวายโอวาท สวัสดิรักษา. พระนคร :
สำนักพิมพ์สารสาส์นสวรรค์, 2512.

สุรางค์ ไคว้ตระกูล. จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2536.

สุโท เจริญสุข. หลักจิตวิทยาและพัฒนาการมนุษย์. กรุงเทพฯ : เกษมสัมพันธ์การพิมพ์, 2515.

อัจฉรา จำยเจริญ. เอกสารประกอบการสอนวิชาศึกษา 168 ประสบการณ์ทางวิชาชีพครู 1.
ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2540.

อัมพร เมฆานันท์. เอกสารประกอบการสอนวิชาศึกษา 163 ประสบการณ์ทางวิชาชีพครู 1.
ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, ม.ป.ป.

อัมพร สร้อยสุข. เอกสารประกอบการสอนวิชามัธยมศึกษา 311 การมัธยมศึกษา. ภาควิชา
หลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน,
2529.

อารี พันธุ์มณี. จิตวิทยาการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ : เลิฟแอนด์อินเพรส, 2534.

Good, Carter V. Dictionary of Education. New York : Mc Graw-Hill Book Company,
1973.

Gove, Philip Babeock, Webster's Third New International Dictionary. Springfield :
G. & C. : Merriam Company, 1965.

Mouley, G.J. Psychology for Effective Teaching. New York : Holt, Rinehart and Winston,
1967.

Roe, William H. Thelbert L. Drake. The Principalship. 2 nd Ed. New York : McMillan
Publishing Co., 1980

ภาควิชาคณิตศาสตร์

ขอข่ายและแนวทางในการฝึกปฏิบัติงาน ในวิชาประสบการณ์วิชาชีพครู 1

ในระหว่างที่นิสิตออกศึกษา สังเกต และฝึกปฏิบัติงานในโรงเรียน นิสิตจะต้องศึกษา สังเกต และฝึกปฏิบัติงานในหน้าที่ครูตามที่ได้กำหนดในรายวิชาให้เข้าใจแจ่มแจ้ง เพื่อประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพเป็นครูต่อไปในอนาคต โดยวิธีการสังเกต สอบถาม และสัมภาษณ์จากครู อาจารย์ นักเรียน ตลอดจนบุคคลากรอื่น ๆ ของโรงเรียน รวมทั้งฝึกปฏิบัติงานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย จากครูและอาจารย์ที่เลี้ยงด้วย

ขอข่ายและแนวทางการศึกษา สังเกต และฝึกปฏิบัติงานมีดังต่อไปนี้

1. สภาพแวดล้อมทั่วไปของโรงเรียน

- 1.1 ประวัติและที่ตั้งของโรงเรียน
- 1.2 ขนาดและเนื้อที่ของโรงเรียน
- 1.3 แผนผังบริเวณโรงเรียน อาคารเรียน อาคารประกอบ
- 1.4 การแบ่งสายงานบริหารโรงเรียน (โครงสร้างการบริหาร)
- 1.5 จำนวนครู จำนวนนักเรียน
- 1.6 บรรยากาศทั่วไปภายในโรงเรียน

ฯลฯ

นักศึกษาควรทราบประวัติความเป็นมาของโรงเรียน พร้อมศึกษาสังเกตลักษณะที่ตั้งของโรงเรียน ขนาดของโรงเรียน ตัวอาคารของโรงเรียน มีความเหมาะสมหรือไม่ สภาพแวดล้อมของโรงเรียนเป็นอย่างไร อยู่ใกล้ชุมชนเป็นเพียงไร มีความสะดวกในเรื่องการเดินทางและสาธารณูปโภค การดูแลรักษาโรงเรียน มีน้ำขังหรือไม่ เป็นต้น

2. ศึกษากฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ของโรงเรียน

- 2.1 โรงเรียนเข้า-เลิกเวลาเท่าใด
- 2.2 ครูจะต้องมาถึงโรงเรียนก่อนเวลาเข้าเรียนและกลับหลังโรงเรียนเลิกในเวลาเท่าใด
- 2.3 กำหนดเวลาและเวลาในการหยุดพักเป็นอย่างไร
- 2.4 การลาป่วย-ลาภิกของครูอาจารย์

ฯลฯ

3. ศึกษาสังเกตบทบาทหน้าที่ของครูในโรงเรียน

- 3.1 อาจารย์ประจำชั้น

- 3.2 อาจารย์ผู้ช่วย
- 3.3 อาจารย์ที่ปรึกษา
- 3.4 งานธุรการของชั้น

ฯลฯ

4. ศึกษาสังเกตสภาพภายในห้องเรียน

4.1 สภาพของห้องเรียน

- ห้องเรียน โต๊ะ ม้านั่ง กระดานดำ
- แสงสว่าง ความสะอาด ความเป็นระเบียบ เรียบร้อย
- มีแผนป้ายนิเทศสำหรับติดสื่ออุปกรณ์ช่วยเสริมความรู้ด้านการเรียนการสอน
- ภายในห้องเรียนมีมุมหนังสือ มุมเก็บอุปกรณ์ มีชั้นเก็บของให้กับนักเรียนหรือไม่

4.2 ระเบียบปฏิบัติของชั้น

- นักเรียนมาถึงห้องเรียนแล้วนักเรียนต้องทำอะไรบ้าง
- นักเรียนเก็บกระเป๋าและเครื่องใช้ส่วนตัว เช่น ถุงใส่ของใช้ส่วนตัว ใ้มุมใดมุมหนึ่งของห้อง หรือไว้ในลักษณะใด
- นักเรียนมีเวรผลัดเปลี่ยนกันดูแลทำความสะอาดห้องเรียน และได้ลงมือปฏิบัติ ตามกฎเกณฑ์ของห้องหรือไม่

4.3 งานธุรการของชั้นเกี่ยวกับสมุดเรียกชื่อ สมุดประจำชั้น สมุดรายงานประจำตัวนักเรียน สมุดจดการบ้าน สมุดจดคำศัพท์ ระเบียบประจำตัว เป็นต้น ว่ามีการทำอย่างไร ในลักษณะใด ซึ่งนิสิตจะต้องฝึกทำเมื่ออาจารย์ผู้ดูแลนิสิตให้ลงมือปฏิบัติ

4.4 สังเกตการสอนและการปฏิบัติงานของอาจารย์พี่เลี้ยงและทำงานตามที่ได้รับมอบหมายเช่นดูแลนักเรียน ความสะอาดเรียบร้อยของห้องเรียน ตรวจสมุดจดการบ้าน ตรวจงาน ช่วยดูแลนักเรียนในระหว่างการทำงาน ฯลฯ

5. ศึกษาสังเกตธรรมชาติการเรียนรู้ของนักเรียน

- 5.1 พัฒนาการของนักเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เช่น ทางกาย อารมณ์ สังคม บุคลิกภาพ และสติปัญญา
- 5.2 พฤติกรรมทั่วไปของนักเรียนทั้งในเวลาเรียนและเวลาเล่น โดยสังเกตว่านักเรียนคนใดมีลักษณะอย่างไร เป็นผู้นำ ผู้ตาม ชอบสนุกสนาน ชอบอยู่ตามลำพัง มีมนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนๆหรือไม่อย่างไร

- 5.3 ความต้องการของนักเรียนในโรงเรียน เช่น ต้องการความเอาใจใส่เป็นพิเศษหรือไม่ หรือขณะที่ครูสอนต้องการความสนใจเป็นพิเศษ ฯลฯ
- 6. ศึกษาสังเกตแผนการบริหารและดำเนินงานภายในโรงเรียน**
- 6.1 งานธุรการ เช่น สารบรรณ บัญชี พัสดุ เป็นต้น
- 6.2 งานกิจการนักเรียน เช่น ชุมนุมทางวิชาการ หรือกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งโครงการต่างๆ สำหรับนักเรียน
- 6.3 งานบริการนักเรียน เช่น บริการอาหารกลางวัน ร้านค้า หรือโครงการอาหารกลางวัน ของโรงเรียน เป็นต้น
- 7. ศึกษาสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน**
- 7.1 ลักษณะสภาพของชุมชนเป็นอย่างไร
- 7.2 แหล่งทรัพยากรที่จะนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนในโรงเรียน
- 7.3 การประชาสัมพันธ์ของโรงเรียน การมีกิจกรรมร่วมกันกับชุมชน เช่น มีพิธีทางศาสนา ในเทศกาลต่างๆ การแข่งขันกีฬา เป็นต้น

หมายเหตุ ขอบข่ายของงานดังกล่าวมานี้เป็นเพียงแนวทางสำหรับนิสิตที่จะศึกษา สังเกต และ ฝึกปฏิบัติเท่านั้น จะทำได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับตัวนิสิต และสถานศึกษาที่นิสิตไปฝึกนั้นจะมี รายละเอียดที่จะให้นิสิตปฏิบัติเพิ่มเติมอย่างไรอีก ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยจะต้องประสานงานกับ สถานศึกษาให้เข้าใจตรงกันอันจะเป็นผลให้การศึกษานิพนธ์ประสบความสำเร็จเกิดประโยชน์ ต่อนิสิตในฐานะจะเป็นครูต่อไปในอนาคต

แนวทางปฏิบัติในการออกฝึกปฏิบัติงานที่โรงเรียน

1. หน้าที่และความรับผิดชอบของนิสิต

นิสิตที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู 1 มีหน้าที่และความรับผิดชอบดังต่อไปนี้ คือ

1. ให้ความสนใจในตัวนักเรียนอย่างแท้จริง ดูแลเอาใจใส่เช่นเดียวกับครูอาจารย์ของสถานศึกษาที่นิสิตไปฝึก

2. มีความศรัทธาในอาชีพครู

3. รู้จักปรับปรุงและพัฒนางานที่ฝึกปฏิบัติให้ดียิ่งขึ้น และมีแนวความคิดใหม่ๆ ที่ดีงาม ที่ช่วยในการอบรมสั่งสอนให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องและดีงาม

4. สนใจในปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นและหาแนวทางแก้ไขหรือขอคำแนะนำจากครูอาจารย์ของสถานศึกษาที่นิสิตไปฝึก อาทิเช่น ทำไมนักเรียนบางคนจึงหนีเรียนในบางชั่วโมง นิสิตอาจจะหาโอกาสและเวลาว่างสอบถามความในใจว่าเป็นเพราะเหตุใดจึงไม่ยอมเรียนในชั่วโมงนั้น เพื่อเป็นข้อมูลที่จะช่วยกันแก้ไขให้นักเรียนมีความสนใจขึ้น หรือเมื่อนิสิตสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนแล้วนำพฤติกรรมนั้นไปเล่าให้ครูอาจารย์ที่เลี้ยงรับทราบเพื่อจะได้หาต้นเหตุของปัญหาและช่วยกันแก้ไขต่อไป

5. ต้องเข้าใจและช่วยในเรื่องการรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งจำเป็นสำหรับสถานศึกษาและตัวครู

6. ให้ความร่วมมือและมีมารยาทที่ดีงาม และเหมาะสมต่อทุกๆ คน ในสถานศึกษาที่นิสิตไปฝึกงาน

7. มีความตั้งใจในการทำงานและรู้จักการวางตัวอย่างเหมาะสมกับสภาพฐานะในขณะนั้น

8. มีความประพฤติดีไม่ว่าจะอยู่ในบริเวณโรงเรียน นอกโรงเรียน หรืออยู่ในสังคมทั่วไป

9. ให้ความร่วมมือในการทำงานกิจกรรมต่างๆ และมีมารยาทอันดีงามต่อทุกๆ คนในสถานศึกษา

10. มีความกระตือรือร้นสนใจที่จะแสวงหาความรู้ หรือแนวทางในการดูแลนักเรียนและอบรมนักเรียนเพิ่มขึ้น อาจจะหาความรู้จากการค้นคว้าในหนังสือที่เกี่ยวข้องหรือขอคำแนะนำจากผู้ที่มีความรู้หรือครูอาจารย์ที่เลี้ยง

11. ต้องเป็นผู้มีอารมณ์เย็นสุ่มรอบคอบในการทำงาน อย่าใช้อารมณ์ในการตัดสินใจหรือตัดสินปัญหา ต้องยึดถือเสมอว่า นิสิตคือครู ต้องมีศักยภาพทางอารมณ์ได้ดีกว่านักเรียน

12. นิสิตต้องฝึกปฏิบัติงานตามเวลา และต้องไม่ขาด ลา หรือสายบ่อยๆ โดยไม่จำเป็น ถ้ามีเหตุสุดวิสัยที่จะต้องขาด ลา หรือมาสาย ต้องเรียนให้ครูหรืออาจารย์ที่เลี้ยงรับทราบ

13. นิสิตต้องเตรียมพร้อมในการปฏิบัติงาน การบันทึกผลของการทำงาน และสรุปผลของการทำงาน อีกทั้งต้องสรุปผลและทำรายงานส่งเกี่ยวกับการอภิปรายผลในแต่ละครั้ง เมื่ออาจารย์ผู้สอนตกลงเวลาให้นิสิตที่ไปฝึกปฏิบัติงานประชุม และร่วมกันอภิปรายถึงผลจากการฝึกปฏิบัติงาน

2. ความสัมพันธ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับนิสิต

นิสิตที่มาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู 1 ควรปฏิบัติต่อผู้บริหารโรงเรียนดังต่อไปนี้ คือ

1. รายงานตัวต่อผู้บริหารตามระเบียบในวันที่เริ่มฝึก
2. ปฏิบัติตามนโยบายของสถานศึกษาและของผู้บริหารเสมือนหนึ่งเป็นครูในสถานศึกษานั้น และรักษาระเบียบวินัยของสถานศึกษานั้นด้วย
3. ศึกษาหาความรู้ความเข้าใจจากผู้บริหาร ในเรื่องการจัดการการศึกษาหรือเรื่องเกี่ยวกับสถานศึกษา ตลอดจนปัญหาต่างๆ ในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างสมไว้เป็นประสบการณ์ความรู้เมื่อนิสิตพร้อมที่จะออกไปยึดอาชีพครู โดยการซักถามในวันแรกของการปฐมนิเทศ
4. ก่อนการฝึกงานสิ้นสุดลง หัวหน้านิสิตในแต่ละสถาบันการศึกษา ควรมีการอภิปรายประชุมร่วมกัน เพื่อรวบรวมข้อมูลปัญหาต่างๆ หรือข้อคิดเห็นที่ดีของโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอนให้ทางสถานศึกษาทราบเพื่อจะได้เป็นแนวความคิดในการปรับปรุงหรือเสริมสร้างให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น
5. เต็มใจให้ความร่วมมือเกี่ยวกับการทำงาน หรืองานกิจกรรมพิเศษของสถานศึกษา
6. เมื่อการฝึกสิ้นสุดลงแล้วนิสิตทุกคนควรไปแสดงความขอบคุณในการให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีของสถานศึกษา ที่ให้นิสิตได้มีโอกาสฝึกวิชาประสบการณ์วิชาชีพครู 1

3. ความสัมพันธ์กับอาจารย์นิเทศก์ ครูหรืออาจารย์ที่เลี้ยงฝ่ายโรงเรียน

นิสิตที่มาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู 1 ควรปฏิบัติต่ออาจารย์นิเทศก์ฝ่ายโรงเรียนดังนี้ คือ

1. ปรีกษาหาหรือเรื่องกฎระเบียบของชั้นเรียน และรายละเอียดเกี่ยวกับเด็กในชั้นที่นิสิตต้องไปฝึกหรือสังเกตการสอน

2. ขอคำแนะนำในการวางแผนการดำเนินงานสำหรับการฝึกงานเพื่อให้เกิดผลดีแก่นักเรียนอย่างมากที่สุด เช่น ช่วยครูอาจารย์ที่เลี้ยงควบคุมดูแลแถวขณะนักเรียนเข้าแถวในตอนเช้าหรือในตอนกลางวัน เป็นต้น

3. ยินดีรับฟังคำวิจารณ์การฝึกงานและข้อเสนอแนะ

4. ให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ในการจัดกิจกรรม และจัดหาประสบการณ์ใหม่ ๆ สำหรับนักเรียน เช่น ช่วยนักเรียนจัดป้ายนิเทศเพื่อเสริมความรู้ทางวิชาการ

5. เสนอความคิดเห็นส่วนตัวเกี่ยวกับการวางแผนงานในการควบคุมดูแลชั้นเรียนหรือปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย

6. ช่วยซ่อมสร้าง หรือรวบรวมอุปกรณ์ที่มีประโยชน์ในการสอน

7. ช่วยงานประจำชั้นเท่าที่ได้รับมอบหมายให้ทำอย่างดีที่สุด และงานอื่น ๆ ที่อาจารย์มอบหมายให้ช่วยทำ

8. หาเวลาช่วยดูแลควบคุมนักเรียนในการเล่นกีฬา การรับประทานอาหาร และการไปทัศนศึกษา

9. ช่วยตรวจสอบจุดดัดการบ้าน สมุดจดศัพท์ รวมทั้งช่วยตรวจการบ้าน เมื่อได้รับมอบหมายจากครูอาจารย์ที่เลี้ยง

10. ไม่ทำอะไรเกินสิทธิ์ของตน ในระหว่างการฝึกปฏิบัติงาน เช่น ติดต่อกับผู้ปกครองหรือพานักเรียนไปทัศนศึกษาโดยไม่แจ้งอาจารย์ประจำชั้นหรือครูอาจารย์ที่เลี้ยงก่อน

4. ความสัมพันธ์กับนักเรียน

นิสิตที่มาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู 1 ควรปฏิบัติตนต่อนักเรียนดังต่อไปนี้ คือ

1. พยายามให้นักเรียนเกิดความเชื่อใจ ความรักและความนับถือในตัวนิสิตเลี้ยงครูคนหนึ่งในสถานศึกษานั้น

2. พยายามให้นักเรียนเห็นความสามารถในการเป็นผู้นำ ก่อนที่จะเริ่มฝึกปฏิบัติ

3. พยายามแสวงหาความรู้อย่างละเอียดเกี่ยวกับทะเบียนประวัตินักเรียนที่นิสิตต้องดูแลหรือสังเกต ตลอดจนความต้องการและระดับวุฒิภาวะ เพื่อที่จะได้เกิดความเข้าใจในสาเหตุแห่งการกระทำต่าง ๆ ของนักเรียน

4. ควรพยายามสังเกตระดับความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเฉพาะในชั้นที่นิสิตจะต้องช่วยครูหรืออาจารย์ที่เลี้ยงดูแล

5. ให้ความยุติธรรมกับนักเรียนทุกคน

5. ความสัมพันธ์กับครูและเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ในสถานศึกษา

นิสิตที่มาฝึกวิชาประสบการณ์วิชาชีพครู 1 ควรปฏิบัติตนต่อครูและเจ้าหน้าที่ของโรงเรียนดังนี้ คือ

1. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อบุคลากรทุกฝ่าย อ่อนน้อม รู้จักกาลเทศะ
2. ช่วยเหลือในกิจการที่พอจะช่วยได้นอกจากการฝึกงานตามที่ได้รับมอบหมาย มีน้ำใจและไม่ดูดาย
3. พยายามหาโอกาสสัมภาษณ์ครู และเจ้าหน้าที่อื่นๆ ที่เคยรู้จักนักเรียนในชั้นที่นิสิตไปฝึกปฏิบัติ เพื่อจะได้เรียนรู้พฤติกรรมหลายๆ รูปแบบหรือพฤติกรรมที่แสดงออก และขอความคิดเห็นเกี่ยวกับการเป็นครูที่ดี เพื่อเป็นแนวทางและจะได้เริ่มสร้างการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ที่จะเป็นครูที่ดีต่อไปในอนาคต

6. ความสัมพันธ์กับสถานศึกษา

นิสิตที่มาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู 1 ควรปฏิบัติต่อสถานศึกษาดังต่อไปนี้ คือ

1. ไม่วิพากษ์วิจารณ์ใดๆ อันแสดงถึงความรู้สึกที่ไม่เป็นมิตรต่อสถานศึกษาที่นิสิตไปฝึกปฏิบัติ
2. ควรระมัดระวังในการแสดงความคิดเห็นใดๆ อย่าให้เป็นการกระทบกระเทือนต่อจิตใจของครู และเจ้าหน้าที่
3. พึงระวังเกี่ยวกับประวัติส่วนตัว หรือทะเบียนประวัติของนักเรียน หรือรายงานและบันทึกเฉพาะเกี่ยวกับนักเรียนเป็นเรื่องเฉพาะและไม่ควรเปิดเผย เมื่อครูหรืออาจารย์ที่เลี้ยงได้มอบหมายให้ช่วยทำงานเกี่ยวกับเรื่องที่กำลังกล่าวมา เช่น ช่วยกรอกรายละเอียด หรือให้ช่วยตรวจสอบ เป็นต้น
4. ต้องรักษาและส่งเสริมชื่อเสียงเกียรติคุณของสถาบันการศึกษาของนิสิตทุกประการ
5. ต้องมีความเข้าใจว่าการจัดการศึกษาเป็นงานที่ซับซ้อน สถานศึกษาแต่ละแห่งอาจมี ปัญหาต่างๆ กัน ดังนั้นอาจจะมีบางสิ่งบางอย่างไม่ตรงกับจุดประสงค์ความคาดหวังของนิสิต หรือทฤษฎีที่นิสิตได้เรียนรู้หรือศึกษาค้นคว้ามา ด้วยเหตุนี้นิสิตจะต้องมีใจกว้าง ยอมรับความเป็นจริง รู้จักใช้วิจารณญาณในการตัดสินใจเหตุการณ์ต่างๆ ให้ความสนใจและให้ความยุติธรรมแก่สถานศึกษาที่นิสิตฝึกงานด้วย เพราะในการจัดระบบการศึกษาคณะผู้บริหารต้องศึกษาคำนี้ถึงสภาพแวดล้อมและความต้องการของสังคมด้วย

7. การเตรียมตัวก่อนการฝึกสิ้นสุดลง

1. ก่อนการฝึกสิ้นสุดลง นิสิตต้องตรวจสอบดูว่าได้ปฏิบัติงานครบตามกำหนดเวลาที่อาจารย์ผู้สอนได้กำหนดไว้ให้หรือไม่ รวมทั้งหัวข้อต่างๆ ที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อจะได้เรียนรู้หรือศึกษาชีวิตความเป็นครู

2. นิสิตควรตรวจงานต่างๆ ของนักเรียนที่ได้รับมอบหมายจากครูหรืออาจารย์พี่เลี้ยงให้เรียบร้อย

3. ถ้านิสิตได้มีโอกาสปฏิบัติงานด้านการช่วยสอนและนิสิตได้ขอขอยืมอุปกรณ์จากฝ่ายสื่อการสอน รวมทั้งหนังสือของห้องสมุดของสถานศึกษา นิสิตจะต้องส่งคืนให้เรียบร้อยก่อนที่จะกลับจากการฝึกปฏิบัติงาน

4. ก่อนจากสถานศึกษาที่นิสิตได้ไปฝึกปฏิบัติ นิสิตจะต้องลาและขอบคุณผู้บริหารให้พร้อมเพรียงกัน นอกจากนี้นิสิตแต่ละคนจะต้องลาและขอบคุณครูหรืออาจารย์พี่เลี้ยง รวมทั้งอาจารย์นิเทศก์ของโรงเรียนหรืออาจารย์ผู้ประสานงาน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องให้เรียบร้อยตามมารยาทที่ดี

ตัวอย่างแบบฟอร์มต่างๆ

บันทึกประจำวันการฝึกปฏิบัติงาน

วัน/ เดือน/ ปี.....เวลา.....ถึง.....
 ประเภทงานที่ฝึก.....(ดูจากแนวทางในการฝึกปฏิบัติงาน)

รายละเอียดของกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย

.....

พบปัญหาเกี่ยวกับงานนั้นอย่างไรบ้าง ได้ทำการแก้ปัญหานั้นไปแล้วหรือไม่ ถ้าทำ ใช้วิธีการแก้
 ปัญหายังไร

.....

ผลที่ได้รับจากกิจกรรมนี้

.....

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของอาจารย์ภาคปฏิบัติงาน

.....

แบบประเมินผลการฝึกงานวิชาประสบการณ์วิชาชีพครู 1

ชื่อนิสิต (นาย/นาง/นางสาว).....นามสกุล.....วิชาเอก.....

อาจารย์ผู้ให้การฝึกโปรัดขีดเครื่องหมาย / ในช่องที่ท่านเห็นว่าเหมาะสม

อันดับ	หัวข้อประเมิน	ความเห็นอาจารย์ผู้ให้การฝึก				
		ดีมาก	ดี	พอใช้	ต้องปรับปรุง	หมายเหตุ
1	มีความกระตือรือร้นมาพบอาจารย์ผู้ให้การฝึก					
2	การแต่งกายเหมาะสม					
3	ท่วงที วาจา การสื่อความหมายชัดเจน					
4	ความสามารถในการแก้ปัญหา					
5	ตรงต่อเวลา					
6	ความมีน้ำใจ					
7	ความมีศรัทธาต่อวิชาชีพครู					
8	การตรวจแบบฝึกหัดของนักเรียน					
9	ช่วยงานอาจารย์ ได้แก่ การเตรียมสื่อ, เครื่องมือ, เอกสาร ฯลฯ					
10	ศึกษา สังเกต โดยบันทึกลงในสมุดฝึกงาน					
	10.1 ประวัติโรงเรียน					
	10.2 สถานที่ อาคาร แผนผังบริเวณโรงเรียน					
	10.3 จำนวนครู จำนวนนักเรียน จำนวนห้อง					
	10.4 การแบ่งเวลาเรียน เวลาพัก					
	10.5 การแบ่งสายงานบริหารและผู้รับผิดชอบ					
	10.6 การจัดห้องเรียน					
	10.7 การใช้ห้องสมุด					
	10.8 การใช้ห้องคอมพิวเตอร์					
	10.9 การใช้ห้องน้ำ ห้องส้วม					
	10.10 การใช้โรงฝึกพลศึกษา					
	10.11 การใช้โรงอาหาร					
	10.12 การใช้ห้องพยาบาล					
	10.13 กิจกรรมนักเรียนช่วงพัก					
	10.14 พฤติกรรมนักเรียนขณะเรียน					
	10.15 พฤติกรรมนักเรียนนอกห้องเรียน					
	10.16 การเข้าแถวเคารพธงชาติ และการโฮมรุม					
	10.17 งานอื่นนอกเหนือการสอน เช่น การอยู่เวร					

เกรดที่นิสิตได้.....(A, B, C หรือ D)

ส่งอาจารย์ประจำกลุ่มคือ.....

ลงชื่อ.....

(.....)

อาจารย์ผู้ให้การฝึก

วันที่เดือน.....พ.ศ.

แบบประเมินการฝึกงานวิชาประสบการณ์วิชาชีพครู 1

ชื่อ-สกุลนิสิต กลุ่มที่ อาจารย์ผู้ให้การฝึก.....

ขีดเครื่องหมาย / ลงในช่อง ตามน้ำหนักที่นิสิตได้รับจากอาจารย์ผู้ให้การฝึก

ลำดับ	หัวข้อ	ดีมาก	ดี	ปานกลาง	น้อย	หมายเหตุ
1	ให้คำปรึกษาด้านวิชาการ					
2	ให้ข้อคิดในการปฏิบัติงาน					
3	การช่วยเหลือด้านอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ					
4	ฝึกสังเกตการสอนของอาจารย์					
5	ให้คำปรึกษาทั่วไป					
6	ความเมตตากรุณา					
7	ให้ความรู้เรื่องความเป็นครู					
8	ให้กำลังใจแก่นิสิต					
9	ตรงต่อการนัดหมาย ตรงต่อเวลา					
10	ฝึกเกี่ยวกับการเตรียมสื่อการสอน					
11	ฝึกเกี่ยวกับการเข้าแถวเคารพธงชาติ					
12	ฝึกสังเกตการโฮมรูม					
13	ฝึกเกี่ยวกับการตรวจแบบฝึกหัด					
14	ความเป็นครูของอาจารย์ผู้ให้การฝึก					
15	ความชัดเจนในการสั่งงาน					
16	ความเอาใจใส่ในการให้การฝึก					
17	ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการบริหารของโรงเรียน					
18	ให้ความรู้เกี่ยวกับกฎ ระเบียบของโรงเรียน					
19	แนะนำให้สังเกตการจัดการบริการต่างๆ ของโรงเรียน เช่น ห้องสมุด ห้องพยาบาล ฯลฯ					

จงบรรยายความรู้ ประสบการณ์ ข้อเสนอแนะ ที่นิสิตได้รับการฝึกวิชาประสบการณ์วิชาชีพครู

.....

.....

.....

.....

.....

